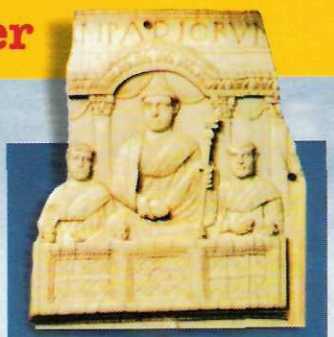
Vatikan belgelerindeki Müslüman köleler

Nika İsyanı

popüler tarih

populer.tarih@dunya.com Kasım 2003 Sayı 39 3.500.000 TL

ISSN 1302-6577
212323 03/11
9 771302 657001
DÜNYA Yayıncılık

SARAYDA BAYRAMLAŞMA

Popüler Tarih ◆ KASIM 2003 ◆ SAYI 39
SARAYDA BAYRAMLAŞMA ◆ NİKA İSYANI ◆ MÜSLÜMAN KÖLELER

merakediyorum@googlegroups.com

LÜTFÜ TINÇ
lutfi.tinc@dunya.com

Bir fotoğrafın serüveni

Cumhuriyet'in 80. yılını geçen ay bir 'Özel Sayı' ile selamladık. Bu ay da Atatürk'ün aramızdan ayrılışının 65. yıldönümü. Yani 10 Kasım'da anacağımız Mustafa Kemal Atatürk, 80 yıllık Cumhuriyet rejiminin kazanımlarını, yaşamının son 15 yılındaki etkinlikleriyle sağlamlaştırmış. Bu gerçeği kavramak, Atatürk'ün liderlik özellikleri ve vizyonları konusunda bize oldukça net bir fikir veriyor. Cumhuriyet rejimini, bu kadar kısa bir sürede perçinleyen ve bugünlere ulaşmasını sağlayan Mustafa Kemal'in çevresinde, 1912'den 1923'e uzanan süreçte, cepheden cepheye koşmuş yorgun savaşçılar ve bir avuç aydın kadro vardı... Ve biz bugün, bu inanılmaz dönemin kadrolarını tanıma; gerek savaşın gerekse de barış günlerinin farklı cephelerinde yer almış bu insanların öykülerini öğrenme konularında, büyük eksikliklere sahibiz...

İşte, en azından bu yüzden, Atatürk'ün aramızdan ayrılışının yıldönümlerinin, kalıpçı, klasik, her yıl bir önceki yılın benzeri olan anma günleri çerçevesinden çıkarmak gerektiğine inanıyoruz.

'Kurtuluş' ve 'Kuruluş' günleri hakkındaki her türlü ayrıntı, küçük bir bilgi, bugüne kadar ortaya çıkmamış bir fotoğraf, bu açıdan büyük önem kazanıyor. Biz de bu amaçla bu ay, hakkında hiç bir kayda rastlamadığımız ve muhtemelen 1917 yılında, Mustafa Kemal Paşa'nın II. Ordu Komutan Vekili olduğu döneme ilişkin bir fotoğrafı bu sayfada yayımlıyoruz. İlgilenen okurlarımızın, bize bu fotoğraf hakkındaki bilgileri ileteceğini düşünüyoruz...

Bundan üç yıl önce, İstanbul'un Cihangir semtinde, atık kağıtlar arasında bulunarak arkadaşımız İbrahim Karakaş'a iletilen bu fotoğrafın serüveni hakkında, başka bir somut bilgiye sahip değiliz. Okurlarımızın ve ilgililerin yardımlarını bekliyoruz.

Nice sayılarda buluşmak dileğiyle. ■

İçindekiler

Kasım 2003

KAPAK

44 Saray'dan İstanbul sokaklarına
Osmanlı'da bayram sabahları
Saray'daki tören sırasında kimin nerede duracağı en ufak ayrıntısına kadar belliydi. Tören sırasında mehter durmadan çalardı.
Buğra Tokatlı

KAPAK FOTOĞRAFI: 'III. SELİM'İN BAYRAM TÖRENİ' ADLI TABLO

4 Editörden

6 Ayın Tarihi

10 Basında Bu Ay

12 Karakutu
Kansu Şarman

14 Tartışma:
On soruda Osmanlı ve Türk kimliği
Erhan Afyoncu

20 Mekke ve Medine'de Ramazan
Mustafa S. Küçükaşçı

22 Nika İsyanı
Merve Tezcanlı

40 Osmanlı'da 'graffiti'
Baki Günay

50 "Şeyh-ül Muharrir" Lütfü Bey
Burcu Ilgın

54 Yugoslavya Kralı'na suikast
M. Tanju Akad

60 Çocuk gözüyle
II. Dünya Savaşı yılları / 2
Eser Tutel

66 Arafat'ın kaçırdığı fırsat
Ayşe Özek Karasu

70 Söyleşi: Muhibbe Darga
Meryem Fırat

76 Arşimet'in savaş makineleri
Fatih Toptan

80 Osmanlı telgraf başında!
Osman Bahadır

82 Marka: Rolls-Royce
Mine Haksal

84 Otomobil ve nostalji
Derleyen: Mine Haksal

88 Kırk Ambar:
Sait Faik'in Burgaz'ı
Feza Kürkçüoğlu

90 Ajanda
Devrim Çakır

98 İnternet
Taner Güdükoğlu

100 Televizyon
Olkan Özyurt

102 Kitap
Lütfü Tınç

104 Bulmaca
Sedat Yaşayan

106 Ayın Fotoğrafı

YENİÇAĞ

32 İtalya'nın Müslüman köleleri
Papa III. Paolo'nun "Roma'da kadın ve erkek köle bulundurmaya" izin veren fermanı, 12 Ocak 1549 tarihini taşır. Bu belge, 15. Yüzyıl'dan 18. Yüzyıl'a, İtalya'da on binlerce Müslüman köle kullanıldığını ortaya koyan kanıtlardan sadece birisidir.
Orhan Kologlu

popüler tarih

Yıl: 4 Sayı: 2003/39 Kasım 2003
Her ayın başında yayımlanır

DÜNYA YAYINCILIK A.Ş. adına
İmtiyaz Sahibi
DİDEM DEMİRKENT

Genel Yönetmen
OSMAN S. AROLAT

Yazı İşleri Müdürü
LÜTFÜ TINÇ

Editör
DEVRİM ÇAKIR

Görsel Yönetmen
MURAT BEŞİKTAŞ

Reklam Müdürü
YEŞİM ALBAYRAK

Danışma Kurulu
ERHAN AFYONCU • FAHRİ ARAL
ÜMİT BAYAZOĞLU • YÜCEL DEMİREL
IŞIN DEMİRKENT • EDHEM ELDEM
VAHDETTİN ENGİN • ALPAY KABACALI
HAYDAR KAZGAN • ÖMER KOÇ
ORHAN KOLOĞLU • MURAT KORALTÜRK
CÜNEYT KORYÜREK • İLBER ORTAYLI
SAMİ ÖNAL • NECDET SAKAOĞLU
METİN SÖZEN • ESER TUTEL

Bu sayıya fotoğraflarıyla katkıda bulunanlar
MİRHAN BİLİR

Abone ve Dağıtım Müdürü
HÜLYA KOÇ

Tanıtım ve Halkla İlişkiler Müdürü
NİLAY ŞAHİNOĞLU DOYURAN

DÜNYA Yayıncılık

© DÜNYA YAYINCILIK A.Ş.

"GLOBUS" DÜNYA BASINEVİ
100. Yıl Mahallesi 34440 Bağcılar - İstanbul
Tel: 0.212. 440 24 24
Yazı İşleri: 0.212. 440 22 77 - 78
Reklam: 0.212. 440 20 64
Abone: 0.212. 440 21 47 - 48 - 49
Fax: 0.212. 440 23 69
e-mail: populer.tarih@dunya.com
Ücretsiz danışma hattı
0.800 219 20 24 • 0.800 219 20 25

merakediyorum@googlegroups.com

1 KASIM: Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kararıyla, Osmanlı padişahlarının ellerinde bulundurdukları saltanat ve halifelik makamları birbirinden ayrıldı ve saltanat kaldırıldı (1922).

2 KASIM: SSCB, ekim ayında uzaya gönderdiği ilk yapay uydu 'Sputnik I'in ardından, ikinci yapay uydu olan 'Sputnik II'yi, yörüngesine fırlattı. Bu uyduda, uzaya giden ilk hayvan olan Laika isimli köpek de bulunuyordu (1957).

3 KASIM: Cumhuriyet yönetimi, Arap harfleri yerine, Latin temeline dayanan yeni 'Türk harfleri'ni kabul etti. Toplumdaki okur-yazar sayısının artırılmasına ön ayak olması beklenen bu gelişmeyle, Tanzimat'tan bu yana süren yazım ve alfabe tartışmaları sona erdi (1928).

4 KASIM: İsrail Başbakanı İzak Rabin, barış karşıtı Yahudi Eyal örgütü üyesi Yigal Amir adlı saldırgan tarafından vurularak öldürüldü. Saldırı, Filistin ile İsrail arasındaki barış sürecine destek vermek amacıyla Tel-Aviv'de yapılan mitingin sonunda meydana geldi (1995).

5 KASIM: Londra'da, Olympia salonlarında yapılan 'Saç Modası Festivali' sırasında, kapalı devre TV yayınlarında, ilk TV reklamı gösterildi. İlk renkli TV reklamı ise, 15 Kasım 1969 günü İngiltere'de gösterildi (1930).

6 KASIM: *Dahiliye Vekili* Şükrü Kaya Bey, bir genelge yayımlayarak 8 ay süreyle radyolarda alaturka müzik çalınmasını yasakladı. Bu gelişme, 1933'te başlayan 'milli musiki, garp musikisi' tartışmalarının devamı niteliğindeydi (1934).

7 KASIM: Rusya'da, Çarlık rejiminin devrilmesinin ardından, Lenin önderliğindeki Bolşevikler, hükümet binaları, posta merkezlerini ve diğer stratejik noktaları işgal ederek Kışlık Saray'a girdiler (1917).

8 KASIM: Paris'te, II.Philippe'in 12. Yüzyıl'da yaptırdığı kalenin yanına inşa edilmiş büyük sarayın bir bölümünü kaplayan 'Louvre Müzesi' halka açıldı. Ressam Jacques-Louis David, müzeyi yönetecek komisyonun başkanlığına getirildi (1793).

9 KASIM: 20 Temmuz'da imzalanan Montreux Boğazlar Sözleşmesi, resmen yürürlüğe girdi. Sözleşmeyle, Lozan'daki 'askerden arındırma' hükmü kaldırıldı; 'Boğazlar Komisyonu' lağvedildi (1936).

11 KASIM: Osmanlı devleti, İttifak Devletleri arasında Birinci Dünya Savaşı'na girdi. 4 yıl süren savaş Osmanlı'nın çok ağır kayıplar vermesine neden olurken, ölü ve yaralı sayısı 725 bine ulaştı (1914).

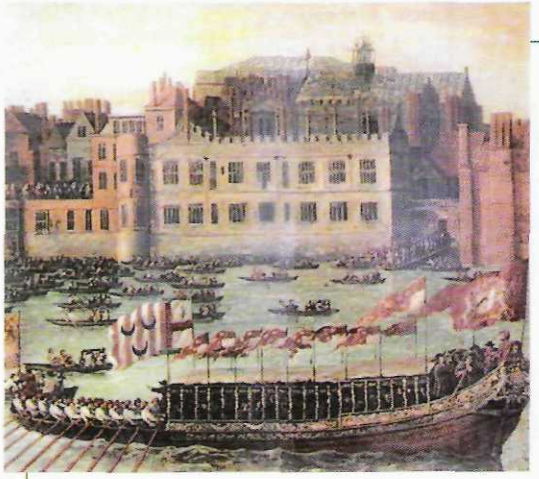
14 KASIM: Viyana Patoloji ve Anatomi Enstitüsü'nde görevli Dr. Karl Landsteiner, değişik üç kan grubunun var olduğunu keşfetti. Bu keşif, insanlara kan verildiği zaman aldıkları kana karşı neden değişik tepkiler verdiklerinin de anlaşılmasını sağladı (1900).

15 KASIM: Türk Federe Meclisi 'Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etti. Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanı Rauf Denktaş'ın okuduğu kuruluş ve bağımsızlık bildirgesi, meclis üyelerinin oybirliğiyle onaylandı (1983).

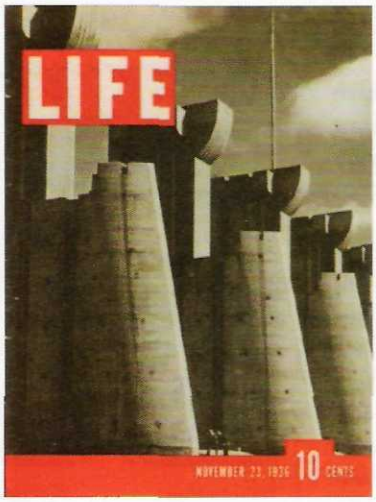
Naziler, Yahudilere karşı ilk toplu şiddet eylemini, 9 Kasım gecesi başlattılar. Hitler'in emriyle başlayan saldırı eylemleri sonucunda, 91 Yahudi öldü, yüzlercesi yaralandı. Saldırıdan sonra yerleri kaplayan kırık cam parçalarının karanlıkta parlaması, bu gecenin 'Kristal Gece' olarak anılmasına neden oldu (1938)

William Shakespeare'in trajedisi 'Othello'nun ilk gösterimi, 1 Kasım'da, Londra Whitehall Palace'da yapıldı. Komedilerinde, mantığı yerine tutkularıyla davranma temasını kullanan Shakespeare; 'Othello'da, bunun acıklı sonuçlar *doğurabileceğini* gösteriyordu (1604).

Time dergisinin yaratıcısı tarafından kurulan ve fotoğraf gazeteciliğinde önemli bir çığır açan haftalık 'Life' dergisinin ilk sayısı, 23 Kasım'da yayımlandı. Uluslararası konuları ele alan dergi, yayınını 2000 Mayıs'ında durdurdu (1936).

Son Osmanlı padişahı VI. Mehmet Vahideddin, 17 Kasım'da, Malaya adlı bir İngiliz zırhlısına binerek İstanbul'dan ayrıldı; Malta'ya gitti *(Vahideddin, oğlu Ertuğrul Efendi ve Başmabeynci Ömer Bey ile, Malta'da karaya çıkıyor)* (1922).

Paris'teki bir film şirketinin düzenlediği uluslararası ses yarışmasının Türkiye bölümü, 30 Kasım'da, Cumhuriyet gazetesi tarafından gerçekleştirildi. Yarışmaya katılan 38 kişiden Hudadat Şakir Hanım (solda), 20 Jüri üyesinden 16'sının oyuyla 'Türkiye Ses Kraliçesi' seçildi (1930).

'Türk' adının geçtiği ilk 'Türkçe' metinler olan 'Orhun Yazıtları', Vilhelm Thomsen tarafından ilk kez okundu. Moğolistan'ın kuzeyinde bulunan yazıtlar, 38 rünik harften oluşan Orhun alfabesiyle yazılmıştı (Kasım, 1893).

İstanbul'da, 24 Kasım'da, karneyle gaz dağıtımına başlandı. Evinde, hem havagazı hem de elektriği olanlara gaz verilmeyeceği; karne ve dağıtım kurallarına uymayanların, Milli Koruma Kanunu'na göre yargılanacakları açıklandı (1956).

Cumhuriyetçi Parti başkan adayı Ronald Reagan, geleneksel Amerikan değerlerini iyimser bir bakış açısıyla savunduğu başarılı bir seçim kampanyası sonucunda, oyların yüzde 51'ini alarak ABD başkanlığına seçildi (1980).

merakediyorum@googlegroups.com

16 KASIM: Projesi, Fransız diplomat ve mühendis Ferdinand de Lesseps tarafından tasarlanan Süveyş Kanalı açıldı. Kanalın açılmasıyla gemiler, çok daha kısa yoldan Akdeniz'den Asya denizlerine geçme imkanı buldular (1869).

17 KASIM: Türkiye'nin ilk muhalefet partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Halk Fırkası'nın bazı önde gelen üyeleri tarafından kuruldu. Partinin kurucuları arasında Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele ve Adnan Adıvar gibi isimler vardı (1924).

20 KASIM: Türkiye'deki ilk 'otomobil mukavemet' yarışları, İstanbul-Ankara-İzmir-İstanbul güzergahında yapıldı. Yarışmada, 8 silindirli otolarda birinci kategoride İbrahim Bahçeli ile Zeki Tuzgül birinci oldular (1953).

21 KASIM: Tüm Türkiye'de, hava saldırılarına karşı 'karartma' uygulamasına başlandı. İstanbul'da tüm sokak lambaları söndürüldü; evlerde ve dükkanlarda ışık sızdırmayacak biçimde gizleme önlemleri alındı (1940).

22 KASIM: ABD Başkanı John F. Kennedy, Dallas'ta, Lee Harvey Oswald tarafından başından vuruldu. Kennedy, saldırıdan 25 dakika sonra hayatını kaybederken; zanlı Oswald, 24 Kasım'da, Jack Ruby isminde biri tarafından vurularak öldürüldü (1963).

23 KASIM: Türkiye'nin, Ortak Pazar'a üyeliği için 22 yıllık geçiş dönemi öngören Katma Protokol, Brüksel'de imzalandı. Türkiye adına Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in imzaladığı protokole, çeşitli çevrelerden büyük tepki geldi (1970).

25 KASIM: Şapka giyilmesi hakkındaki kanun, TBMM'de kabul edildi. 27 Kasım'da, Kahramanmaraş'ta, şapka bahane edilerek girişilen gerici hareket ve benzerleri, hemen bastırıldı (1925).

26 KASIM: Kapalıçarşı'nın 65 sokağından 34'ündeki 1580'den fazla dükkanla, çarşı yanındaki 3 hanla birkaç bina yandı. Yüzyıllar boyunca İstanbul'un en hareketli ticaret merkezi olan Kapalıçarşı'nın tamamen harap olması büyük üzüntü yarattı (1954).

27 KASIM: Hollanda Sağlık Bakanlığı, Türk çayında yüksek oranda radyasyon bulunduğunu açıkladı. Normal oran 600 bekerel iken, Türk çayında, Çernobil kazasından sonra 35 bin bekerel radyasyon tespit edildi (1986).

28 KASIM: Çin birliklerinin katılımıyla daha da genişleyen Kore Savaşı'na 4 bin 500 kişilik Türk birliği de katıldı. Hükümet, Kore'de savaşan Türk askerlerinin, toplam 31 milyon liraya sigortalandığını açıkladı (1950).

30 KASIM: Osmanlı devleti, İtilaf Devletleri ile Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzaladı. Limni Adası'nın Mondros Limanı'daki imza töreninde, Osmanlı'yı Bahriye Bakanı Rauf Bey (Orbay), İtilaf Devletleri'ni İngiliz komutanı Amiral Calthorpe temsil etti (1918).

İstanbul'un Sultanahmet semtinin Soğukçeşme Sokağı'ndaki evler için yapılan savaşımı, 'bunlar Osmanlı gecekonduları, yıkılmalı' diyen Büyükşehir Belediyesi'ne karşı, 'bunlar Osmanlı evleri, onarılmalı' diyen TURİNG kazandı. 8 Kasım'da evlere konan onarımı durdurma kararı kaldırıldı (1985).

Karındeşen Jack, 9 Kasım'da, son kurbanını öldürdü. Jack'in işlediği cinayetler, Londra'nın doğusunda, 3 aylık bir dönemde gerçekleşmiş ve 5 hayat kadını, boğazları kesilip 'deşilmişti'. Geçtiğimiz yıl, cinayet romanları yazarı Patricia Cornwell, Karındeşen Jack'in, İngiliz empresyonist ressam Walter Richard Sickert (1860-1942) olduğunu açıkladı (1888).

Deneme yayını yapan İstanbul Radyosu, 19 Kasım akşamı normal yayın düzenine geçti. Saat 19.00'da, Cumhurbaşkanı İnönü'nün önceden plağa kaydedilen, radyo yayınlarının önemine ilişkin konuşmasını yayımlandı (1949).

Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat, 'tarihî' olarak adlandırılan İsrail gezisine başladı; 19 Kasım'da İsrail'e gitti. Ertesi gün, İsrail parlamentosu Knesset'te bir konuşma yapan Sedat, barış için İsrail'e, bölgedeki savaş halinin sona erdirilmesini teklif etti (1977).

Guyana'da, 'Halkın Tapınağı' adlı tarikata üye 400 kişi, aralarında yaptıkları ölüm andına uyarak zehir içip intihar etti. Uyuşturucu ve silah ticareti yaptığından kuşku duyulan tarikata karşı bir operasyon düzenleyen güvenlik kuvvetleri, toprağa yığılmış cesetlerle karşılaştılar (1978).

Ham petrol taşıyan 'Independenta' tankeri, 15 Kasım'da, Haydarpaşa önünde bir Yunan kosterinin çarpması sonucu yanmaya başladı; kazada 51 Rumen denizci yaşamını yitirdi. Tanker, yaklaşık bir ay boyunca şiddetli patlamalarla yandı (1979).

Kolombiya'da, 1595'ten bu yana aktif olmayan Nevado del Ruiz yanardağı, 14 Kasım'da, birden bire püskürdü. Püskürme sonucu oluşan lav ve su karışımı, 50 bin nüfuslu Armero kentinin büyük kesimini kapladı; 20 bin kişi can verdi (1985).

27-29 Kasım'da toplanan Adalet Partisi (AP) Büyük Kongresi, Ragıp Gümüşpala'nın ölümüyle boşalan genel başkanlığa beklenmedik bir ismi, siyaset çevrelerinde pek tanınmayan Süleyman Demirel'i seçti. Böylece, Demirel siyaset sahnesine çıkmış oldu (1964).

merakediyorum@googlegroups.com

100 YIL ÖNCE

İçki Aleyhinde Kongre

Fransa'da içki kullanımı pek ileri gitmiş olduğu cihetle bunun vahim sonuçlarından biri olarak ortaya çıkan alkolizm o derece zararlı etkisini göstermektedir ki bu kötülüğe bir çare bulmak amacıyla Paris'te bir kongre toplanmıştır. Paris Üniversitesi'nde toplanan kongrede konuşan Doktor Deyov, içki kullanma konusunda Fransızların dünyada başı çekmek gibi bir utanca sahip olduklarını söylemiştir.
(Sabah,1 Kasım 1903)

Tiyatro Biletleri

Ramazan-ı Şerif'te Şehzadebaşı'nda gösteri yapacak olan tiyatrolardan bilet başına Darülaceze için alınan 40 paradan başka, biletlere 20'şer paralık pul yapıştırılarak hasılatın Hicaz Demiryolu yardım komisyonuna verilmesi kararlaştırılmıştır.
(Sabah, 5 Kasım 1903)

Seri Atışlı Sahra Topları

Korvet fabrikasına sipariş edilen seri atışlı sahra toplarının kullanma yöntemlerini ve aksamının sökülüp takılmasını öğrenmek üzere, İdadi-i Sanayi birinci alayından Mülazım Hasan Mehmet Efendi, Çavuş Hasan Süleyman ve Onbaşı Osman harcırahları verilmek suretiyle fabrikaya gönderilmişlerdir.
(Sabah, 2 Kasım 1903)

Saray'da İftar

Yıldız Sarayı'nda Zat-ı Şahaneleri tarafından verilen iftarlara devam edilmektedir. Evvelki akşam İkinci Fırka-i Hümayunu teşkil eden subay ve diğer yetkililere iftar verilmiştir. Bu akşamdan itibaren ise Birinci Fırka-i Hümayunu subay ve efradına iftar verilecektir.
(Sabah, 30 Kasım 1903)

75 YIL ÖNCE

Olaylı evlilik

Amerika'nın meşhur artistlerinden Matmazel Dolores Kastello gene meşhur bir artist olan John Barrimor ile evlenmiştir. Fakat Matmazel Dolores'in anne ve babası, bu evlenme meselesinde birbirleri ile anlaşamayarak boşanmışlardır. Genç artistin aşk üzerine kurduğu aile, diğer bir aileyi yıkmıştır.
(Cumhuriyet, 28 Kasım 1928)

Başvekil İsmet Paşa

Başvekil İsmet Paşa dün Büyük Millet Meclisi'nde hükümetin faaliyet programını izah etti. İsmet Paşa nutkunda, bu sene sulama işlerine büyük ehemmiyet verileceğini, demiryolu siyasetinin mükemmel surette ilerlediğini söylemiş,

"Davamız haklı, biz kuvvetli oldukça bütün müşkülatı yeneceğiz" demiş ve çok alkışlanmıştır. Neticede İsmet Paşa hükümetine 262 oyla güvenoyu verilmiştir.
(Cumhuriyet, 9 Kasım 1928)

Latin Harfleri

Büyük Millet Meclisi bugün Gazi Hazretlerinin tarihi nutuklarıyla açılacaktır. Türk harfleri kanununun bugün müzakere edilerek neticelendirilmesine karar verilmiştir. Gazi Hazretlerinin tarihi nutukları bugün telsizle şehrimizde de dinlenecektir. Gazi Hazretleri nutkunda yeni harf inkılâbından ehemmiyetle bahsedecektir.
(Cumhuriyet, 1 Kasım 1928)

Futbol Maçı

Dün Taksim stadında Galatasaray ile Fenerbahçe arasında lig maçı oynandı. Galatasaraylılar ilk dakikada Kemal Faruk'un ayağından bir gol kazanarak rakiplerine hakim olduktan sonra 21. dakikada ikinci gollerini de attılar. Bu maçta Fenerbahçe hakikaten çok kötü bir oyun oynadı.
(Cumhuriyet, 17 Kasım 1928)

50 YIL ÖNCE

TBMM AÇILDI

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın konuşmasıyla açıldı. Ulus gazetesi, Bayar'ın açılış konuşmasını eleştirdi. Gazetede, 'Bayar'ın konuşmasında rakamlar, Demokrat Parti lehine düzenlenmiştir' denildi.
(1 Kasım 1953)

CHP'NİN MALLARI

Demokrat Parti Meclis Grubu, 4.5 saat süren gizli bir toplantı sonrası, CHP'ye ait olan mallara el konulmasına karar verdi. DP Genel Başkanı ve Başbakan Menderes, CHP'nin mallarına el koymanın, partinin faaliyetlerini kısıtlamak anlamına gelmediğini söyledi.
(17 Kasım 1953)

ZEYREK CAMİİ

İstanbul'da, Bizans dönemindeki adı 'Pantokrator Kilisesi' olan Zeyrek Camii'nde, Bizans döneminden kalma çok değerli mozaikler bulundu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden Prof. F. Schweinfurd ile Boston Üniversitesi'nden Prof. Underwood, ortaya çıkarılan eserleri incelemek üzere camiye gittiler.
(7 Kasım 1953)

ATA'NIN NAAŞI

Atatürk, ölümünden tam 15 yıl sonra, Ankara'da ebedi istirahatgâhına tevdi edildi. Etnografya Müzesi'ndeki geçici kabrinden çı-

karılan Atatürk'ün naaşı, Harp Okulu öğrencileri tarafından Anıtkabir'e götürüldü.
(10 Kasım 1953)

GİYECEK FİYATLARI

Ekonomi Bakanı Fethi Çelikbaş, İstanbul'daki tanzim satış yerlerinin daha düzenli bir hale getirilmesi için çalışmalar yapıldığını ve giyecek fiyatlarına kar haddi koyulacağını söyledi.
(21 Kasım 1953)

25 YIL ÖNCE

SUADİYE VAPURU

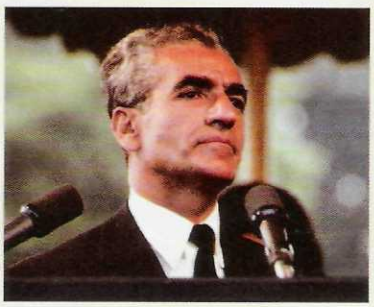
İstanbul'da, morgdaki arkadaşlarını almaya gelen ve polisle çatıştıktan sonra Galata Köprüsü'ne dönen 450 kadar devrimci militan, Karaköy'de bindikleri Suadiye yolcu vapurunu Boğaz'da 2.5 saat dolaştırdılar. Sonunda sahil güvenlik botlarınca Karaköy'e yanaştırılan vapurdan inen militanlar gözaltına alındı.
(20 Kasım 1978)

MOTOR SANAYİİ SORUNU

IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın motor sanayiinde özel sektöre ağırlık vermesi, hükümette sorun yarattı. CHP'li 74 milletvekili, bu sektördeki üretimin devlet eliyle gerçekleşmesi için bir önerge verdiler.
(28 Kasım 1978)

İRAN'IN YÖNETİMİ

İran'da, 1953'ten beri ilk defa askeri bir hükümet kuruldu. Yeni hükümeti, Genelkurmay Başkanı General Gulam Rıza Azhari kurarken, İran Şahı Rıza Pehlevi, halkı silahlı kuvvetlere destek olmaya çağırdı.
(6 Kasım 1978)

SÖZ DÜELLOSU

MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş, Başbakan Bülent Ecevit'in, yabancı bir ülkenin komünist partisine üye olduğunu ileri sürdü. Ecevit ise Türkeş için, "Müfteriliği insan hayalinin ötesine geçmiş bir kişi" dedi ve son zamanlarda meydana gelen terör eylemlerinin çoğunda, MHP'lilerin rol aldığını söyledi.
(8 Kasım 1978)

CHP'NİN YASA TASARISI

CHP'nin şiddeti önlemek üzere hazırlamakta olduğu yasa tasarılarına, hem CHP'liler hem de 33 kitle örgütü karşı çıktı. Ecevit tasarıları savunurken, soldaki bazı örgütleri de sorumlu tuttu; DİSK'in bu örgütlerle birlikte hareket etmesini eleştirdi.
(26 Kasım 1978)

merakediyorum@googlegroups.com

Silah sevkiyatının kritik limanı...

İnebolu bombardıman altında

İstanbul'dan Anadolu'ya yapılan silah sevkiyatında, İnebolu limanı başı çekiyordu. Ancak Yunan savaş gemileri İnebolu'nun direniş mücadelesine, bombardımanla karşılık verdiler.

KANSU ŞARMAN

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının hemen ardından, Anadolu'nun tüm kıyılarında İtilaf Devletleri'nin savaş gemileri sıkı bir gözetleme ve denetleme faaliyeti içine girdiler.

1920'den sonra deniz nakliyatı, Ege'de Yunan, Akdeniz'de İtalyan, Marmara'da İngiliz, Karadeniz'de ise önce İngiliz ve Fransız daha sonra da Yunan savaş gemilerinin kontrolü altındaydı.

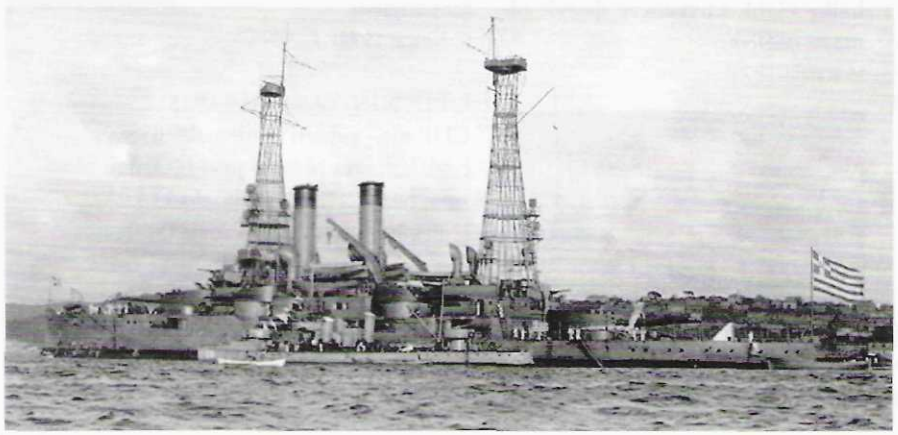
Milli Mücadele'nin başlamasıyla birlikte, Ankara Hükümeti'nin Sovyet yönetimiyle yaptığı antlaşmalar, Karadeniz'deki nakliyatın daha da önem kazanmasına neden oldu. Böylece işgal devletleri de denetimlerdeki ağırlığı Karadeniz'e vermeye başladılar.

Türk nakliye gemileri bütün seferleri boyunca, zor şartlar altında çalışıyorlardı. Oysa özellikle Yunan savaş gemileri, istihbarat işlerinde, kendi ticaret gemilerinden ve İngiliz ticaret ve savaş bilgilerinden yararlanma avantajına sahiptiler.

Başlangıçta Anadolu'ya sivil motor ve mavnalarla yapılan silah, mühimmat ve erzak nakliyesi, daha sonra Bahriye Nakliyat Müfrezesi emrine girdi. İstanbul'dan Anadolu'ya küçük motorlarla nakliye işini Felah Grubu'ndan Himmetzade Hüsnü Bey idare ediyordu. Bu nakliye işleminde özellikle İnebolu başı çekiyordu. İnebolu'ya ulaştırılan sadece silah ve erzak değildi. Milli Mücadele'ye katılmak için İstanbul'dan yola çıkan sivil ve asker birçok kişinin ilk tercihi de bu liman idi.

İstanbul'dan yapılan nakliyat sırasında, Haliç Tersanesi, Anadolukavağı ve Zeytin-

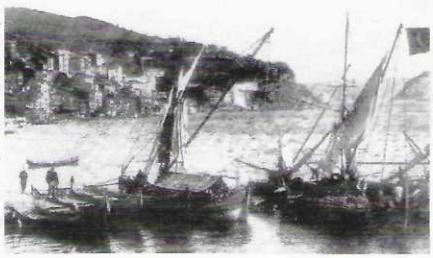
1921'de İnebolu'yu topa tutan Kılkış savaş gemisi (altta).

burnu ambarınlardan Kuvayı Milliye'ye bağlı çeteler tarafından kaçırılan malzeme, Akçakoca, Ereğli, İnebolu ve Samsun iskelelerine sevk ediliyordu.

Özellikle 1921'de, Yunan tarafı, buna engel olmak için, daha çok muhrip ve yardımcı kruvazör görevlendirdi. Kılkış ve Averof zırhlıları ile çok sayıda Yunan gambotu sivil kayıkları tahrip ediyor, yüklerine el koyup personelinin yiyecek ve paralarını dahi alıyorlardı.

9 Haziran 1921'de, 'Kılkış' adlı Yunan savaş gemisi, İnebolu'yu topa tuttu. Saat 06.40 sıralarında bir muhriple birlikte İnebolu'ya gelen Kılkış, kıyıya gönderdiği iki subay aracılığıyla, iki saat süreli bir ültimatom vererek savaş malzemesinin imhasını, topların tahribini, bölgedeki Türk kuvvetlerinin tüfek menzili dışına çıkmalarını istedi. Ayrıca İnebolu halkının elindeki tekne ve tüfeklerin teslimini, telefon ve telgraf makineleriyle hatların imhasını da talep etti. Bunlar yerine getirilmediği takdirde, kasabanın topa tutulacağını bildirdi.

Silahlar nasıl kaçırılıyordu?

Anadolu'ya gönderilen silahların önemli bölümü İstanbul'daki depolardan sağlanıyordu. Felah Grubu ve Muavenet-i Bahriye Grubu'na bağlı subaylar, taşıma kuruluşları sahipleri, kayıkçılar, rıhtım hamalları ve balıkçı teknesi kaptanlarından oluşan ekiplerle, İşgal kuvvetlerinin kontrolündeki depolardan silah temin ediyorlardı. Silah kaçırma işlemi için uzun süre, Galata Köprüsü *(üstte)* yanında Reşadiye Caddesi'nde kiralanan depo ile Anadolu yakasında Fenerbahçe Kulübü'nün Kalamış'taki deposu kullanıldı. Depolarından çalınan ya da gizlice satın alınan silahlar başka *isimler altında sandıklara doldurulup Karadeniz* kıyısından Anadolu'ya sevk ediliyordu.

İnebolu'daki Liman Reisliği, bu istekleri reddeden cevabî notayı, Kılkış Komutanı'na gönderdi.

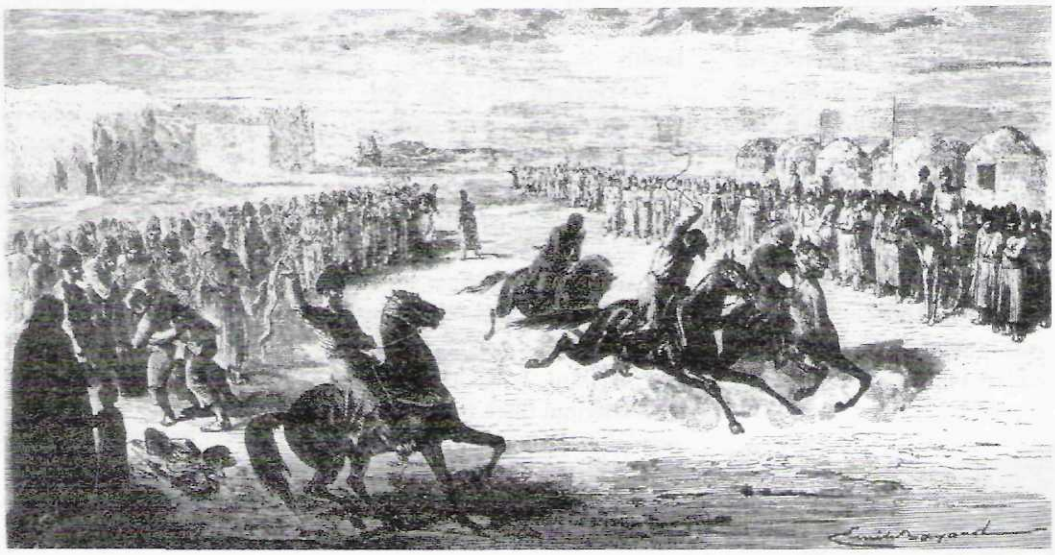
Saat 13.20'de Kılkış, önce küçük toplarıyla ve gördüğü karşılık üzerine sonradan ağır toplarıyla muhtelif çapta 40-50 mermi atarak beldeyi bombaladı. Ardından İstanbul yönünde uzaklaştı. İnebolu'da 4 kayık, 5 dükkân ve 2 ev hasara uğradı. Hükümet Konağı ile Osmanlı Bankası'nın camları kırıldı; ama insan kaybı olmadı... Kılkış ile muhrip, üç ay boyunca, aralıklı olarak Karadeniz'deki hareketlerine devam ettiler. ■

Yıl 1905: İnebolu sahilindeki bir kalafat yerinde mavnalar (solda, en üstte). **İnebolu'da balıkçı tekneleri** (sol üstte). **Himmetzade Hüsnü Bey yönetiminde, Anadolu'ya silah ve asker kaçıran motorcular bir arada** (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

On soruda Osmanlı ve Türk kimliği

'Türklüğün ağır bastığı bir Müslümanlık' olarak tanımlanabilecek Osmanlı kimliği, İmparatorluk var oldukça, egemenliğini sürdürmüştür. Türklük ise, "doğumu zaruret nedeniyle ve ihtiyatla geciktirilmiş" bir kimlik olmuştur.

ERHAN AFYONCU

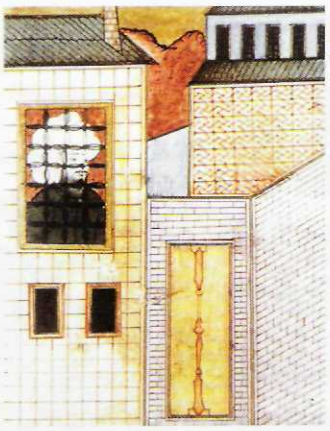
1. Osmanlı, Türk düşmanı mıydı?
2. Osmanlı tarihçileri Türklerden nasıl bahseder?
3. Hanedan, Türklüğünün farkında mıydı?
4. Türklük ne zaman ön plana çıktı?
5. Yöneticiler Türk olmayanlardan mı seçilirdi?
6. Osmanlı, Anadolu'yu ihmal mi etti?
7. İmparatorluk'ta Türkçe ihmal mi edildi?
8. Osmanlıca farklı bir dil midir?
9. İmparatorluk'ta milliyetçi anlayış niçin yoktu?
10. Avrupa, Osmanlı'yı nasıl adlandırdı?

1 Osmanlı, Türk düşmanı mıydı?

Bazı Osmanlı tarihçilerinin eserlerinde Türkler için, 'etrak-ı bi-idrak' yani 'idraksiz Türkler' denilmesinden hareket eden kimi araştırmacılar, Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk devleti olmadığını iddia ederler.

Bu, tutarsız bir yaklaşımdır. Bu iddiayı öne süren yazarlar incelendiğinde, bunun

Türkmenleri temsil eden bir gravür (sol sayfada). **Münif Fehim'in çizgileriyle, erken dönem Osmanlı atlıları** (en solda). **Şeyh Bedreddin'i hapishanede tasvir eden bir minyatür** (solda). **Fatih Sultan Mehmed** (sol altta).

etnik bir yönü ifade etmek için değil, sosyolojik ve siyasi bir durumu belirtmek için kullanıldığı görülür. Ayrıca bu ifade ile kötülenenler, genellikle devlete karşı kimi hadiselere karışmış olan Türkmenler ile Şah İsmail'e katılan Türkmenlerdir. Düşman olarak görülen bir devlete yapılan bu katılımları aşağılamak için kullanılan bir ifade söz konusudur.

'Türk' ve 'Türkmen' sözcüklerinin olumsuz ifadelerle anılması, yalnızca Osmanlı dönemi tarihçilerine özgü bir davranış değildir. Selçuklu tarihçilerinin de Türkmenler aleyhinde bu şekilde olumsuz sözleri vardır.

Osmanlı döneminin bazı tarihçileri bu olumsuz ifadeleri, Türk kimliğini değil, köylü ve göçebeleri kötülemek için kullanırlar. Özellikle yarı göçebe hayat yaşayan Türkmenler devlet düzenine ayak uydurmamaları ve yerleşik hayata zarar vermeleri nedeniyle eleştirilmektedir.

Fatih Kanunnâmesi'nde bir ceza bahsinde geçen "Türk veya şehirli olsa" ifadesi, Türk kelimesinin göçebe Türkmenler ve köylüler için kullanıldığını açık bir biçimde ortaya koyar.

Osmanlı tarihçilerinin eserleri incelendiğinde, 'Türk' ve 'Türkmen' isimleri aleyhindeki ifadelere, genellikle Osmanlı yönetimine karşı yürütülen mücadelelerin anlatıldığı bölümlerde rastlanır. Fetret Devri'nden, Şeyh Bedreddin ayaklanmasına, Safevi devletinin Anadolu'daki faaliyetlerinden Celalî isyanlarına dek, hadiseler aktarılırken, Osmanlı tarihçileri 'kaba Türk' veya 'cahil Türkmen' gibi tanımlar kullanmışlardır.

2 Osmanlı tarihçileri Türklerden nasıl bahseder?

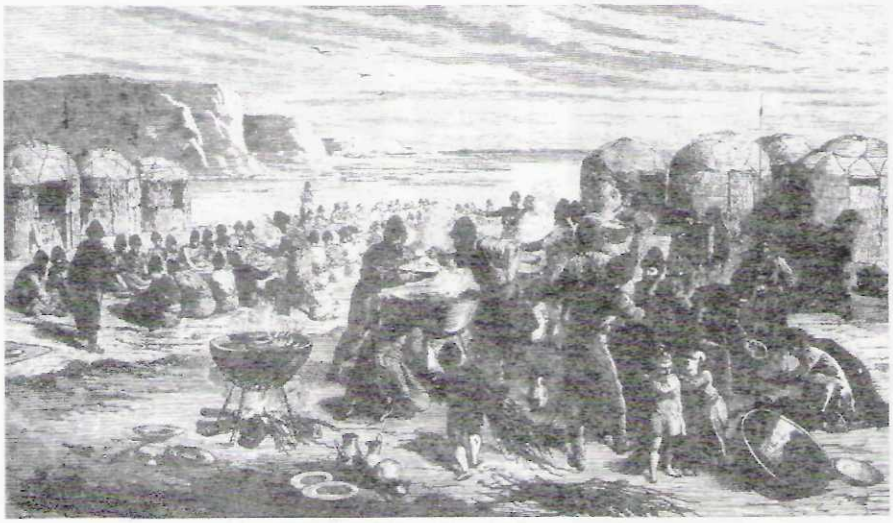
En önemli Osmanlı tarihçilerinden olan ve uzun süre şeyhülislâmlık yapan Hoca Sadeddin, 'Tacü't-tevârih' adlı eserinde, Osmanlı fetihlerini anlatırken 'Türk yiğitleri', 'Zaferleri gölge edinmiş Türk askerleri' gibi ifadelerle, Osmanlı ordusunu över.

17. Yüzyıl tarihçilerinden

Kuyucu Murad Paşa (üstte) **ve Kuyucu Murad Paşa'nın bir Celali isyanını bastırması** (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Türkmenlerin yaşamını temsil eden bir 19. Yüzyıl gravürü (üstte). Bir Türkmen (altta). Cem Sultan (sağda). II. Murad (en sağda). Ankara Savaşı'nda, Timur'un atlıları Osmanlı ordusuna saldırırken (sağ altta).

Solakzâde Mehmed Hemdemi de tarihinin birçok yerinde Türk adını olumlu olarak kullanır ve Cem olayını anlatırken, onu "Kostantiniyye'yi fetheden Türk'ün oğlu" diye anar. 16. Yüzyıl'ın en büyük tarihçilerinden Gelibolulu Mustafa Ali ise 'Künhül-ahbâr' adlı dünya tarihinde, Türk kabilelerini anlatırken *bunları "seçkin* millet, güzel ümmet" olarak zikreder. Birçok Osmanlı tarihçisinde bu tür ifadelere rastlanır.

Nitekim Şehzade Cem'in oğluna Oğuz Han, İkinci Bayezid'in oğluna ise Korkut isimlerinin verilmesi, bir rastlantı değil, dönemin siyasi yapısı içinde, bilinçli bir tercihtir.

Osmanlı bir millet ismi değildir. Osmanlı adı; Selçuklu, Karahanlı, Gazneli isimleri gibi, bir hanedanın adıdır. Selçuklular, Karahanlılar, Gazneliler gibi Osmanlılar da bir Türk devletidir. Ancak hiç unutulmaması gereken, Osmanlı Hanedanı'nın bir 'İmparatorluk' kurmuş olmasıdır.

3 Hanedan, Türklüğünün farkında mıydı?

Osmanlı tarihleri incelendiğinde, Orta Asya'dan geldiklerinin ve Türklüklerinin farkında oldukları görülür. Bu kitaplarda Osmanlı Hanedanı, Oğuz Han'a bağlanır. Osmanlılar Oğuz neslinden ve Kayı boyundandır. Osmanlı tarihi Türk tarihinin bir parçası olarak ele alınır.

4 Türklük ne zaman ön plana çıktı?

II. Murad dönemi kültürel bakımdan oldukça önemlidir. Timur istilasından sonra Anadolu'da aşiret kültürü tekrar canlanmıştı. Osmanlılar, Timur'un halefleri karşısında meşruiyetlerini sağlamak ve Türkmen çevrelerinde nüfuz kazanmak için, daha önce pek ön plana çıkarmadıkları Oğuzların Kayı koluna mensubiyetlerini, II. Murad döneminde iyice vurguladılar. Paralara ve toplara Kayı boyunun damgası vuruldu.

Bu dönemde Arapça ve Farsça'dan, Türkçe'ye yapılan tercümeler Osmanlı-Türk kültürünün gelişmesi bakımından oldukça önemlidir. Bu eserlerin önemli bir kısmı II. Murad'ın emir ve teşvikleriyle tercüme edilmiştir. II. Murad zamanında Türkçe ön plana çıktı ve edebî bir dil olarak gelişti.

II. Murad zamanındaki bu

hava, Fatih döneminde bir süre devam etmiştir. İmparatorluğun büyümesi ve Timur tehlikesinin sona ermesi ile Türk kimliği bir daha bu kadar ön plana çıkarılmamıştır.

5 Yöneticiler Türk olmayanlardan mı seçilirdi?

Osmanlı İmparatorluğu'nda, Fatih'ten itibaren bütün yöneticilerin Türk olmayan devşirme kökenlilerden seçildiği, yaygın bir inanıştır. Ancak bu yanlıştır. Fatih döneminde Çandarlı Halil Paşa'nın öldürülmesinden sonra Türk kökenli idareciler bir müddet vezirliğe ve veziriazamlığa getirilmemiştir. Ancak bu bir denge siyasetinin sonucu idi. Nitekim devşirmelerin nüfuzunun artması üzerine Fatih, veziriazamlığa bir Türk'ü, Karamanlı Mehmed Paşa'yı tayin etmişti.

Fatih'in ölümünden sonra veziriazamın çıkan isyan sırasında katledilmesi tekrar devşirme hakimiyetini başlattı. Ancak tamamen devşirmeler veziriazam olmadı; Türk kökenli veziriazamlar da vardı.

İstanbul sokaklarında bir sadrazam ve kapıkulu askerleri (solda). II. Beyazid (sol altta).

Fakat Türk kökenli veziriazamların çoğalması 1680'lerden sonra oldu. Bu tarihten itibaren veziriazamlığa gelenlerin büyük çoğunluğu Türk kökenlidir. Osmanlı veziriazamları incelenirse, devşirme-Türk oranının yaklaşık olarak yüzde 56'ya, yüzde 44 olduğu görülür.

Veziriazamlığa veya vezirlik makamına bakarak, Türklerin yönetimden uzak tutulduğu gibi bir sonuç çıkarılır. Ancak devlet idaresi sadece bunlardan ibaret değildir. Devşirmelerin ağırlıklı olarak görev yaptıkları bir yer de Saray'dır. Bunun dışında, devletin diğer kademelerinde Türkler çoğunluktadır.

6 Osmanlı, Anadolu'yu ihmal mi etti?

Sıkça dile getirilen bir iddia da, Osmanlı'nın Anadolu'yu ihmal ettiğidir. Anadolu, Osmanlı İmparatorluğu zamanında, devletin topraklarından sadece bir kısmı idi. Osmanlı Beyliği, Söğüt ve çevresinde kurulmuş bir beylik olduğu için, Anadolu kökenli kabul edilip, burası İmparatorluk topraklarının ana çekirdeği olarak görülürse, mesele anlaşılamaz.

Osmanlı İmparatorluğu'nun dünyanın en büyük imparatorluklardan birisi olarak tarih sahnesine çıkması, Anadolu sayesinde değil, siyasî direnişlerin az olduğu ve zengin Rumeli sayesinde olmuştur.

Osmanlı Beyliği'nin Rumeli'de kuvvetlendikten sonra Anadolu'yu içine aldığına dikkat etmek gerekir. Devletin ana siyasî organizasyonunu sağladığı bölge de Rumeli'dir. Osmanlı İmparatorluğu, Rumeli'de öylesine sağlam bir yapı kurmuştur ki, Fetret

Bir sadrazam ve sadaret kethüdası (sol üstte). Osmanlı kuvvetlerinin Rumeli'ye geçişini temsil eden yağlıboya bir tablo (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Edirne Sarayı'nın Alay Köşkü (üstte).
Farabi (sağda).
Timur (sağ altta).
Rumeli Beylerbeyi (altta).
Anadolu Beylerbeyi (sağda, en altta).

Devri'nde Anadolu toprakları çok kısa sürede elinden çıkarken, Osmanlı büyük bir bölümü elinde kalan Rumeli toprakları sayesinde varlığını sürdürebilmiştir. Timur istilasından sonra Osmanlılar Rumeli'yi gerçek yurtları saymaya başladılar ve Ankara Savaşı'na kadar, başkent Bursa iken, bu gelişmeler sonucunda, Edirne başkent oldu.

Dikkat edilmesi gereken bir husus da, Osmanlı devlet teşkilatında kurulan ilk yönetim birimlerinin *Rumeli adını taşıması* ve teşrifatta daha sonra kurulan Anadolu adlı birimlerden önde gelmesidir. Örneğin, Rumeli Beylerbeyliği Anadolu Beylerbeyliği'nden, Rumeli Kadıaskerliği Anadolu Kadıaskerliği'nden üstündü.

P. Wittek, Rumeli'nin Osmanlılar için 'varlık nedeni' olduğunu, Balkan Harbi sonunda Osmanlıların bu varlık nedenlerini yitirdiklerini söyler.

Sofya'nın 1385'te, buna karşılık Erzurum'un 1518'de, Selanik'in 1387'de; buna karşılık Van'ın 1530'larda Osmanlı egemenliğine girdiği düşünülürse, durum daha iyi anlaşılabilir.

7 İmparatorluk'ta, Türkçe ihmal mi edildi?

Osmanlılardan önce Türkiye Selçuklularının resmî dili Farsça idi. Daha sonra kurulan beyliklerde de bu *durum uzun süre* devam etti. Osmanlı ise Türkçe'yi ilk dönemlerden itibaren resmî dil olarak kabul edip, yazışmalarında Türkçe'yi kullanmıştır. Edebî ve bilimsel eserlerdeki Arapça ve Farsça egemenliği de Osmanlı döneminde giderek azalmıştır. Astronomi ve matematik alanlarında var olan ama sonraları giderek azalan Arapça ağırlığı da, Arap bilim adamlarının bu dallardaki öncülüklerinden kaynaklanır. Coğrafya ve tarih alanlarında ise, Osmanlı döneminde baştan sona Türkçe'nin egemenliği vardır.

Osmanlı'dan önceki Türk devletlerinde yazılan bilimsel eserlerde Türkçe'nin adı bile yoktur. Nitekim Osmanlı'dan çok önce yaşamış iki büyük Türk bilim adamı, İbn Sina ve Farabi'nin eserlerinin Arapça olduğunu unutmamak gerekir.

8 Osmanlıca farklı bir dil midir?

Osmanlıca, Osmanlı döneminde kullanılan ve Arap harfleriyle yazılan Türkçe'dir. Ayrı bir dil değildir. Bazı yazarların eserlerinde aşırı derecede Arapça ve Farsça kullanmalarından hareket edenler, Osmanlıca'yı farklı bir dil gibi takdim ederler.

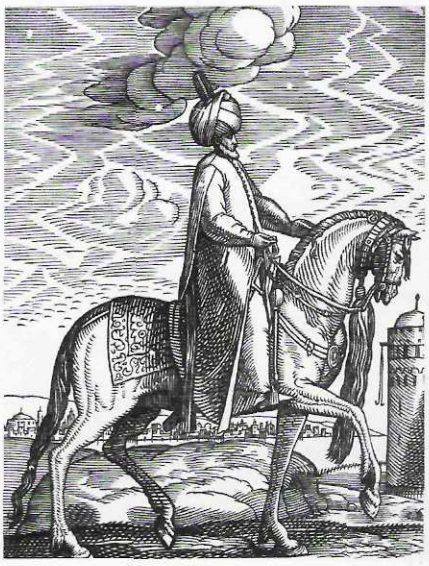
Devletin resmî yazışmaları incelendiği zaman, lâkaplar çıkarıldığında, kullanılan dilin anlaşılmasında da fazla bir güçlük yoktur.

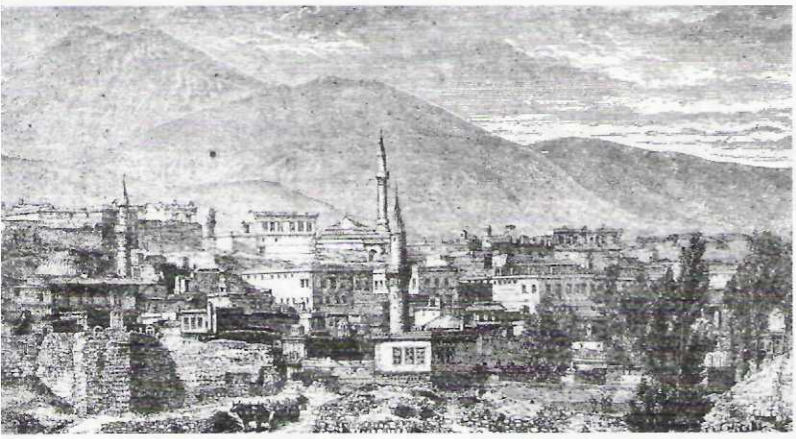
Tabii bu noktada, günümüzün *sadeleştirilmiş* Türkçe'siyle Osmanlı dönemi Türkçe'si arasındaki farkın varlığını da vurgulamak yerinde olur.

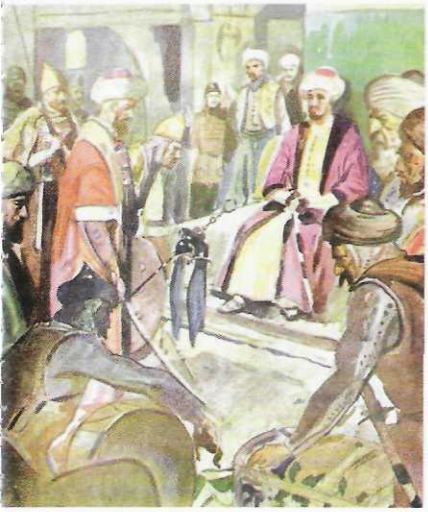

19. Yüzyıl'da Erzurum (sağ sayfada, üstte).
Osman Bey'e Selçuklulardan beylik alametlerinin gelişi (sağ sayfada).
İbn Sina (sağ sayfada, ortada).
Bir Osmanlı kâtibi (sağ sayfada, altta).

9 İmparatorluk'ta milliyetçi anlayış niçin yoktu?

Osmanlı İmparatorluğu'ndan, modern zamanların milliyetçilik anlayışını beklemek, yanlış olur. Bugünün kavramlarının geçmişte var olmaması, çok doğaldır.

Modern kavram ve kurumları tarihte aramaya kalkmak ve olmayacak benzetmelerde bulmak ve bu bakış açısıyla geçmişi eleştirmek, Osmanlı İmparatorluğu'nu yargılamak, son derece hatalı bir düşünce biçimidir.

Bir imparatorluktan, millî bir devlet gibi davranması beklenilemez.

Örneğin, İlber Ortaylı bu konuda, "Türklük, İmparatorluk var oldukça, doğumu zaruret nedeniyle ve ihtiyatla geciktirilmiş bir kimlikti. Yıkım anında ise, derhal patladı. Kozmopolit bir 'Osmanlı' eliti vardı; yeni dünya düzeninin şartlarında derhal Türk oldular. Osmanlı kimliği, salt bir Müslüman kimliği olarak kalmamıştır. Sadrazam Said Paşa'nın ve benzerlerinin girişimlerinde olduğu gibi, Türklüğün ağır bastığı bir Müslümanlıktır" demektedir.

10 Avrupa, Osmanlı'yı nasıl adlandırdı?

11. Yüzyıl'dan itibaren kullanılan 'Türkiye' sözcüğü, Osmanlı döneminde daha da yaygınlaştı. Osmanlı topraklarına giren seyyahlar, eserlerinde bu bahsi anlatırken, "Türkiye'ye girdik" demekteydiler. Avrupa'da yazılan kitaplarda, yapılan haritalarda, Osmanlı İmparatorluğu, 'Türk İmparatorluğu' diye zikredilir. Osmanlı, 'Türk' diye adlandırılırken, padişaha "Türkler'in Sultanı" denilirdi.

Özellikle 16. Yüzyıl'da 'Türk korkusu' nedeniyle Avrupa'da binlerce kitap kaleme alındı. Bu kitapların hepsinde Osmanlı, 'Türk' olarak zikredildi. Bunların en önemlilerinden birisi olan Richard Knolles'in 1603 yılında yayımlanan eseri 'The General History of the Turks' (Türklerin Genel Tarihi) adını taşıyordu. Bu kitabın ilk cümlesi ise, "Türklerin Muhteşem İmparatorluğu, çağımızın dehşeti..." şeklindeydi.

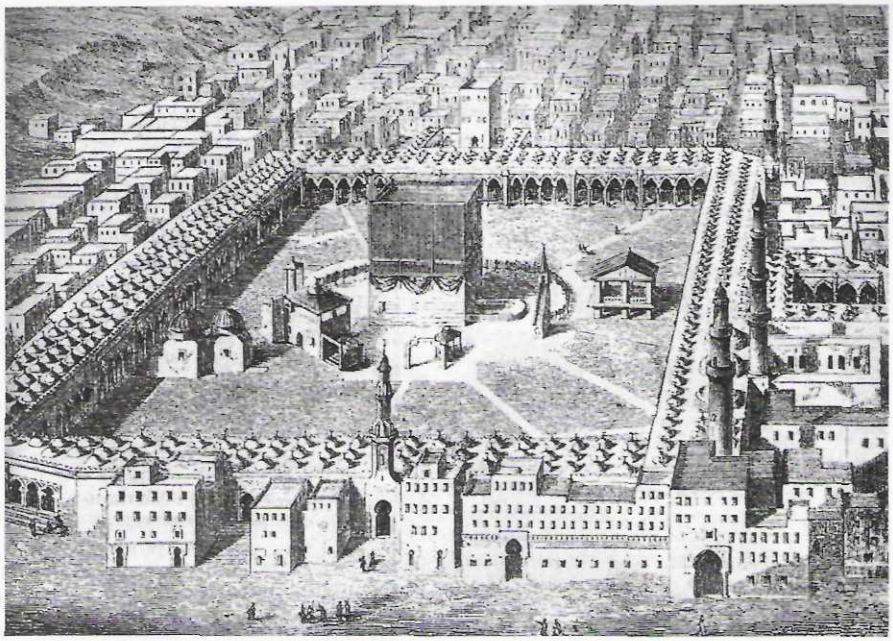
Osmanlı'nın Türk kimliği Avrupa'ya o kadar tesir etmişti ki, İmparatorluk'tan giden her şey 'Türk' adını alıyordu. Yemen kahvesinin Türk kahvesi olarak adlandırılması gibi. Hatta Avrupalılar, Müslümanlığı kabul edenleri, "Türk oldu" şeklinde anmaktaydılar. Uzun süre Osmanlı ülkesinde kalan ve onun kültüründen etkilenen bazı seyyahlar, ülkelerine döndüklerinde "Türkleştikleri" suçlamasıyla hapse atıldılar. ■

BİBLİYOGRAFYA

- Nihat Azamat, II. Murad Devri Kültür Hayatı, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 1996
- İsmail Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, V, İstanbul 1971
- Feridun M. Emecen, İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası, İstanbul 2001
- Nejat Göyünç, "Bazı Osmanlı Tarihî Eserlerine ve Arşiv Belgelerine Göre Türk, Kürt ve Arap Deyimleri Hakkında", Anadolu Dil-Tarih ve Kültür Araştırmaları *Dergisi, sayı 1* (Afyon 1996), s. 1-5
- Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi, I-II, haz. Ekmeleddin İhsanoğlu vd, İstanbul 1997
- Osmanlı Coğrafya Literatürü Tarihi, I-II, haz. Ekmeleddin İhsanoğlu vd, İstanbul 2000
- İlber Ortaylı, Osmanlı İmparatorluğunda Sosyal ve İktisadi Değişim, Makaleler, I, Ankara 2002
- Ahmet Nezihi Turan, "Rumeli Nedir ?", Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Bilim Yolu, sayı 2 (Kırıkkale 1999), s. 151-160
- Tufan Gündüz, "Osmanlı Tarih Yazıcılığında Türk ve Türkmen İmajı", Osmanlı, I (Ankara 1999), s. 92-97

merakediyorum@googlegroups.com

Ramazan günlerinde Mekke ve Medine

İlk Ramazan deneyimlerinin yaşandığı Mekke ve Medine'de oluşan gelenekler, sonraki dönemlerde farklı coğrafyalardaki Ramazan kültürlerine örnek oluşturmuştur.

MUSTAFA S. KÜÇÜKAŞÇI

İlk Ramazan deneyimleri, İslâmiyet'in doğup geliştiği Mekke ile Medine şehirlerinde yaşanmıştır. Ramazan orucu, İslâm Peygamberi Mekke'den Medine'ye hicret ettikten bir yıl sonra, 624'te başladı. Ramazan ayıyla ilgili kültürün ilk deneyimleri de bu tarihten itibaren, Medine şehrinde oluştu.

Bu bağlamda, Hz. Muhammed'in vefatına kadar, Haremeyn şehirlerinde yani Mekke ve Medine'de yaşanan Ramazanlar, sonraki dönemlerde farklı coğrafyalarda yaşayan Müslümanların oluşturdukları Ramazan gelenek ve göreneklerinin ilk örnekleri olmuştur.

Günümüzde, Mekke ve Medine şehirlerinde Ramazan veya bayramlar, eski bir gelenek olan hilâlin görülmesiyle başlar. Şaban ayının son günlerinde Haremeyn şehirlerinde ve özellikle Suudi Arabistan'ın açıklık olan yerlerinde insanlar Ramazan hilâlini tespit edebilmek için, büyük bir çaba içerisine girerler ve bunun için, kısa süreli seyahatler gerçekleştirirler.

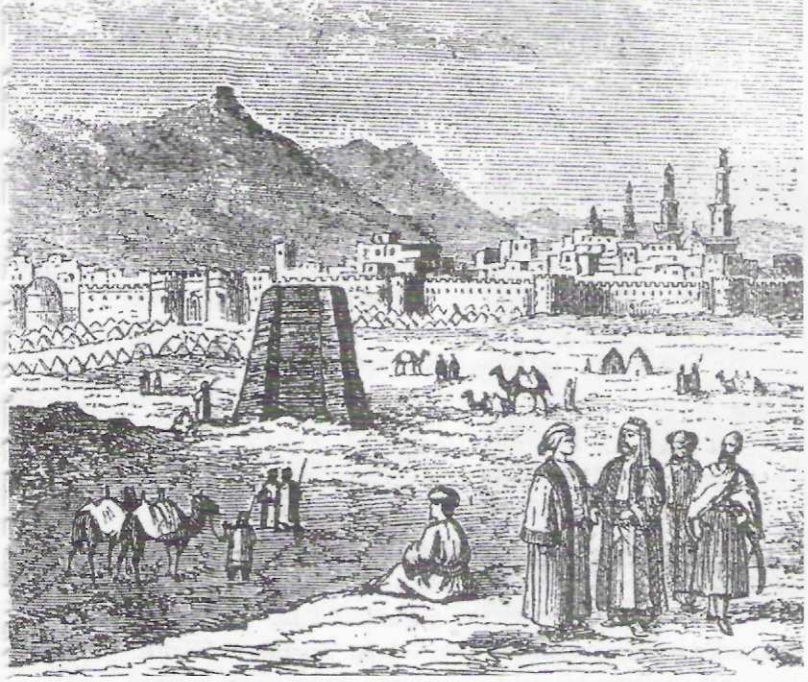
Hilâli görmek yetmez, şahit de gerekir. Hilâli görenler hemen şahitlerini de bularak mahkemeye başvururlar. Yapılan tahkik doğru çıkar, Ramazan veya bayram olduğuna karar verilirse, haberi getirenler ve şahitler yüklü miktarda bahşiş ile hediyelere kavuşur.

Şaban ayının son günlerinde Ramazan ayının girdiği haberi, ayın 29'uncu günü akşamı henüz alınmamış olursa, yatsı namazı kılındıktan sonra bir süre beklenir ve ayın göründüğü sabit olursa, ilk terâvih namazı kılınır.

Bazen haberin geç gelmesiyle bizdekinin aksi olarak, ilk terâvih namazı ilk Ramazan akşamında kılınır. Bazen terâvih namazı kılınırken

Alman ressam von Lube tarafından 18. Yüzyıl'ın birinci yarısında yapılmış bir gravürde Kâbe ve çevresiyle Mekke (üstte). **Mekke kalesi** (sağda).

hilâl görünür ve bayram toplarla ilan edilir. Bunun üzerine, başlanmış olan terâvih namazı yarım bırakılır.

Medine'de yakın zamanda terk edilmiş olan bir âdete göre, bugün olmayan sur dışında şehrin çocukları, Şaban ayının 29'uncu günü toplanarak aralarında o zaman şehirde var olan idarî görevleri paylaşıp 'Surre Alayı' benzeri bir topluluk oluştururlar. Daha sonra toplu halde merasim düzeninde yürüyerek ve bazı evlere uğrayarak, kendilerine takdim edilen hediyelerle birlikte, şehre girerek Ramazan'ı Medine'ye getirirler.

Mekke ve Medine şehirlerinde Ramazan ayında gerçekleştirilen etkinliklerin büyük çoğunluğu her iki şehrin merkezinde yer alan Mescid-i Harâm ile Mescid-i Nebevî'yle doğrudan bağlantılı olarak gelişir.

Mekke'deki Mescid-i Harâm ile Medine'deki Mescid-i Nebevî tarih boyunca her iki şehrin sosyal hayatının merkezinde yer almış ve bu şehirlerde yaşayan halk ile buraya ziyaret için gelenlerin buluşma yeri ve ilim merkezleri olmalarından dolayı, günün her saatinde görülen hareketlilik Ramazan ayında daha da artmıştır.

İFTAR SOFRALARI

Mekkeliler ve Medineliler, Ramazan ayı boyunca akşam yemeklerini terâvih namazından önce yerler. Çünkü hem Mescid-i Harâm hem de Mescid-i Nebevî'de kurulan iftar sofralarında, halk ağırlanır; akşam namazı öncesi ve sonrasında sofra sahipleri misafirlerini ağırlamak için birbirleriyle yarışırlar.

Günümüzde, eskiden olduğu gibi, yağlı yemekler Mekke ve Medine haremlerine sokulmadığı için yiyecekler hafif kalmakta ve insanlar tam olarak doymamaktadırlar. Ayrıca yağlı yiyeceklerin çevreyi kirletmesinden dolayı, artık bu tür yiyecekler yasaklanmıştır. Bu nedenle, bazen terâvihten önce, bazen de terâvihten sonra, sahur ile birleştirilerek mükellef sofralar kurulur; akşam ve sahur yemekleri bir arada uzun bir zaman diliminde yenir.

MİSAFİR AĞIRLAMA AYI

Sofra açmak için zengin veya fakir olmanın her hangi bir farkı yoktur; sofra, sahipleri ve katılanlar arasında dayanışmayı sergiler. Mekke ve Medine halkı için Ramazan,

Baş yiyecek: Hurma

Mekke ve Medine iftarlarında baş yiyecek olan hurmanın çeşitli cinsleri vardır. Mevsim yaz başı ise taze hurma öncelikli olarak tercih edilir. Haziran ayı başında 'saraban' adı verilen ve taze olan yeşil hurma, zamanla hafif sararan kırmızımsı halinde 'zehu', olgunlaşıp iyice kızarınca da 'rutab' ve sonunda kuruyarak aldığı son şeklinde 'temur' diye anılır. Çeşitleri içerisinde Medine yakınlarındaki Âliye bölgesinde yetişen ve Türkçe'de sandıklarda kurutulmuş ezik halde 'balçık hurma' denilen 'acve' adlı hurma, iftar sofralarının baş konuğudur. Hurmadan mamul yiyecekler de, kurulan sofraları zenginleştiren diğer bir unsurdur.

19. Yüzyıl'a tarihlenen Batı kaynaklı bir gravürde Medine (solda, en üstte). 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısında, Mekke pazarında alışveriş (sol üstte).

merakediyorum@googlegroups.com

Hac döneminde Kâbe ve çevresi (sağda).

misafir ağırlama ayıdır. En iyi ağırlama da Mescid-i Harâm ile Mescid-i Nebevî'de gerçekleşir.

Bu mekânlarda bir araya gelmek, insanlar arasındaki dayanışma ve ortak kimliği göstermek için bir fırsattır. Dışarıdan gelenler bu iki mescide her türlü gıda maddesini götüremezler. Buna karşılık sofra sahipleri, yağlı olmamak şartıyla, çeşitli yiyecekler ile bazı soğuk ve sıcak içecekleri misafirlerine ikram ederler.

Hel, kahve ve çay en çok tercih edilen içecektir.

İftar vakti girinceye kadar, dahil oldukları sofraların etrafında sessizce dua ederek bekleyen insanlar, iftar etmeyi tercih ettikleri hurma ve zemzemi yakınlarına koyarlar. Zengin iftar sofrasında yer alan çeşitli yiyecekler ve Ramazan için yapılmış özel pide ve simitler, zemzem ve hurmadan sonra sıralarını beklerler.

Mekke ve Medine mutfakları, yakınlarında yer alan katışıksız çöl mutfağına göre oldukça karmaşık ve zengin çeşitliliği ile öne çıkarlar. Bu çeşitlilikte bu şehirlere yerleşen mücavirlerle şehrin yerlilerinin bileşiminden ortaya çıkan ortak mutfak kültürü öncelikli rol oynamıştır.

Neredeyse her Ramazan gününün iftar ve sahuru için ayrı ayrı düzenlenmiş yemek tarifleri vardır. Örneğin Mekke mutfağında iftar ve sahur yemeklerinde et ve sebzeler ince ince kıyılır, özel davetler için hazırlanmış kuzunun dışında, hiçbir şey iri parçalar halinde sunulmaz.

Bedevî mutfağında ise, her şey iri parçalı olarak sunulur. Ramazan ayında hel, karanfil, tarçın, et konulan buğday çorbası, kıymalı börekler ve Mekke'ye has olan üstüne yoğurt dökülmüş altta kakuleli et suyuna yatırılmış bir kat ekmek arasında sunulan 'fatta' adlı et yemeği, sık yapılan yemeklerdendir.

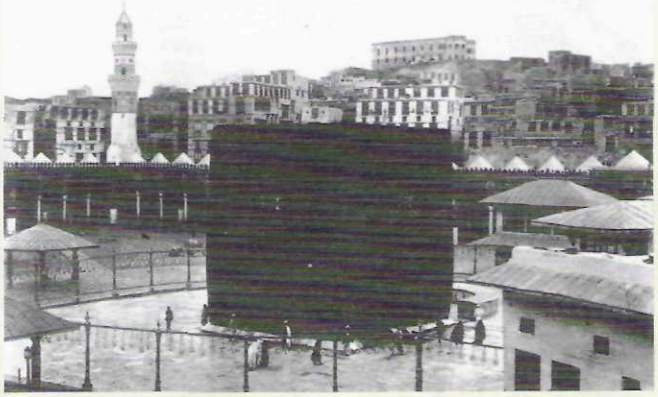
Arap mutfak kültüründe peynir, böreklerde kullanılmaz. Rûz-buhârî, rûz-arabî, süt ve pirinçten yapılan selîk

19. Yüzyıl'da bir çöl bedevisi (sağda). **Yine 19. Yüzyıl'da, Kâbe'nin yakın çevresinde ve hemen kapısı önünde, Mekkeliler** (en sağda ve sağ üstte).

'Haremeyn' kavramının anlamı

Harem, sınırları Hz. İbrahim ve Hz. Muhammed tarafından çizilmiş olan, Mekke ve Medine için kullanılan bir terimdir. Mekke ve Medine şehirlerini bir arada ifade eden kavrama da 'Haremeyn' denilir. 'İki Harem' anlamına gelen bu sözcük, Osmanlı belgelerinde 'Haremeyn-i Şerifeyn' şeklinde geçer. Mekke, Kâbe'nin inşasından itibaren Harem (korunmuş yer) kabul edilirken, Medine ise Hicret'ten sonra Hz. Peygamber tarafından Harem sayılmıştır. Mekke ve Medine şehirlerinin ibâdet ve ziyaret mekânları olması bu iki şehre özel ve seçkin bir mevki kazandırmıştır.

gibi çeşitli pilav türlerinin ağırlıklı olarak yapıldığı görülür.

'Katlanmış hamur' anlamına gelen 'mutabbak' adlı börek, kıymalı ve sebzeli olarak tuzlusu, muz ve şerbet ile tatlısı yapılan bir türdür.

Sütlü ve hamurlu tatlıların bütün çeşitleri sofraları süslerken özellikle künefe ve lokma tatlıları çok yapılır.

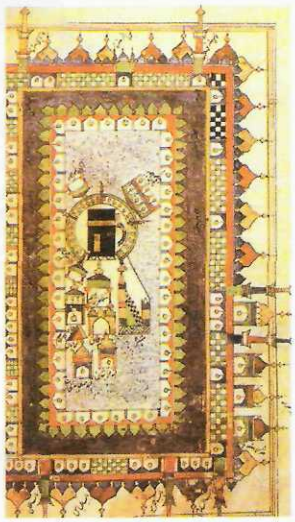
Mekkelilerin kavrulmuş şehriyeden yaptıkları şehriye tatlısı, Medinelilerin ise mayalı hamurdan yapılan ve şerbete batırılarak yenilen 'zelâbiyye' tatlıları özel günler için hazırlanır. Toplu yenilen yemeklerde, tatlı ve tuzlu, bütün türlerin aynı anda sofraya konulması adettendir.

Eskiden Mekke'den Medine'ye bol miktarda zemzem getirmek imkânı olmadığından, Mescid-i Nebevî'de şehrin en meşhur su kaynağı olan Aynüzzerkâ suyundan testilere doldurularak mahzene konulan sular, iftara yarım saat kaldığında, sakalar tarafından kurulan sofralara dağıtılırdı.

Bundan başka çeşitli şerbetler ile bazı sıcak ve soğuk içecekler, kurulan sofraların ayrılmaz parçalarıydı.

SURRE ALAYI

Özel simit ve yiyeceklerin Mekke ve Medine'de yaşayan fakirler için büyük bir anlamı vardı. Çünkü bu insanlar, bunları ancak Ramazan ayında görebilirlerdi. Eskiden Ramazan aylarında Mekke ve Medine'ye yakın ve uzaktan fakir insanlar akın ederler ve bu sofraların baş misafirleri olurlardı. Osmanlı padişahlarının her yıl göndermeyi adet ettikleri 'surre' içerisine, Mekke ve Medine fakirleri için özel bir tahsisat koymaları, bu şehirlerin tarih boyunca bu özelliklerini sürdürdüklerini göstermektedir.

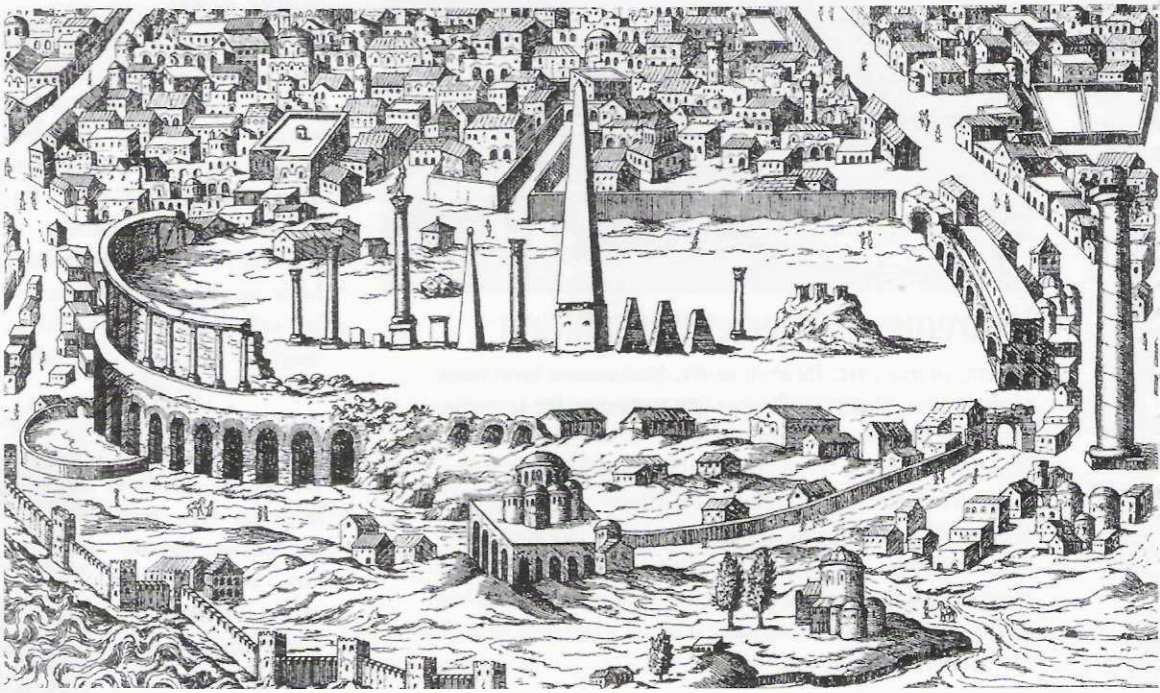
Günümüzde Suudi Arabistan hükümeti ve bazı zenginler, Mescid-i Harâm ile Mescid-i Nebevî çevresine kurduğu çadırlarda, insanlara iftar ve sahur için çeşitli yiyecek ve içecek maddeleri dağıtırlar.

Bundan amaç, her iki mekâna yağlı yiyeceklerin sokulmasının önlenmesi ve geleneklere uygun olarak hayatın bu iki mekânın etrafında dönmesinin sağlanmasıdır.

Bir Kâbe minyatürü (üstte). 'Simonet' imzalı bir 19. Yüzyıl gravürü (solda): Surre hazinesinin Mekke'ye hareketi öncesinde, Topkapı Sarayı'nda yapılan törenden bir genel görüntü.

merakediyorum@googlegroups.com

Hipodrom'da başlayıp Hipodrom'da biten Nika İsyanı

İstanbul'u cehenneme

30-40 bin Bizanslının kanı akıtılarak bastırılan bu büyük ayaklanmada, İstanbul'un neredeyse yarısı yanarak yerle bir olur. İsyan, Hipodrom'da başlar ve altı uzun günün ardından yine Hipodrom'da noktalanır.

çeviren altı uzun gün

MERVE TEZCANLI

Bizans döneminde, İstanbul halkının kalbi, Hipodrom'da atardı. At yarışları, Bizanslılar için gerçek bir tutkuydu. İmparatorluk içindeki her önemli olay, mutlaka bir yarışla kutlanırdı. Hipodrom aynı zamanda, temsillerin ve oyunların da mekanıydı ve 'Circus' adıyla da bilinirdi. Dolayısıyla, 'sivil' bir merkez sayılabilecek olan Hipodrom, politik çalkantılar içindeki bu efsanevî kentin nabzını tutardı.

Bizanslılar, Hipodrom'da yarışanları dört ana gruba ayırır ve bunlara renk adları verirlerdi. 'Demos' diye anılan takımlar; Kırmızılar, Maviler, Yeşiller ve Beyazlar olarak örgütlenmişlerdi. Ancak zamanla, Kırmızı grup Yeşillere, Beyazlar ise Mavilere katıldı ve halkın önünde kozlarını paylaşan iki takım kaldı.

Maviler ve yeşiller sadece hipodromda at koşturmuyorlardı; her iki takım da oldukça girift bir hiyerarşik yapıya sahipti. Bir lider tarafından yönetilen bu örgütlerde; yüksek rütbeli görevliler, hazineden sorumlu kişiler, arşivciler, şairler hatta yarışlar arasında gösteri yapan akrobatlar bulunurdu.

Neredeyse politik bir parti şeklinde örgütlenmiş bu ta-

Hipodrom'da; Dikilitaş, Yılanlı Sütun ve Örme Sütun dışında başka heykeller de yer alırdı (sol sayfada). **5. Yüzyıl'dan kalma bir fildişi plakada, Hipodrom'daki at yarışları** (solda). **Bizans dönemi İstanbulu'nda gündelik yaşam** (altta).

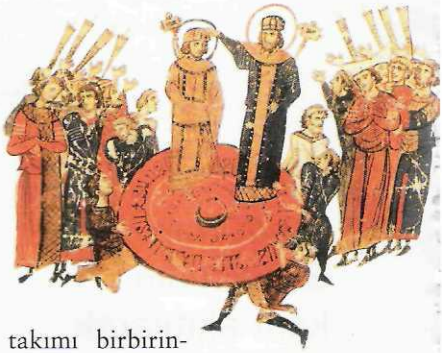
merakediyorum@googlegroups.com

Halkı temsil eden Hipodrom

Roma İmparatoru Septimus Severus tarafından yapımına başlanan Hipodrom, kente adını veren İmparator Konstantinus tarafından genişletilecek ve 11 Mayıs 330'da, Byzantium'un Roma İmparatorluğu'nun merkezi ilan edileceği 40 gün 40 gece süren törenler sırasında açılacaktır... Başkentin hakimiyetini temsil eden, Saray; dinini temsil eden Ayasofya ve halkı temsil eden, Hipodrom'dur *(üstte; dönemi temsil eden bir çizimde Hipodrom, Büyük Saray ve Ayasofya)*... Eni 107 metre, boyu ise 480 metreyi bulan Hipodrom, 30-50 bin arası bir izleyici kapasitesine sahipti. Bu rakamlar ışığında, Hipodrom'un bir seferde kent nüfusunun dörtte birini aldığı düşünülür. Hipodrom'un tam ortasında bulunan ve yarış arabalarının etrafında döndüğü uzun duvara 'Spina' adı verilirdi. Günümüz İstanbul'unda, Hipodrom'un yer aldığı Sultanahmet Meydanı'nın ortasındaki dikilitaş, 'Spina'nın ortasında bulunan anıtlardan sadece birisiydi. Meydanda, burmalı sütun ve uzunluğu 32 metreyi bulan başka bir sütun daha yer alıyordu. Boyu 32 metreyi bulan bronz sütun, Latin işgali sırasında sikke yapmak için eritilmiştir. Yarışları izlemeye gelen imparatorun oturduğu özel loca ise 'Kathisma' diye adlandırılırdı *(solda; Hipodrom'daki dikilitaşın kaidesinde, İmparatorluk Locası tasviri)*. Hipodrom'da imparatorluğun değişik yerlerinden getirilen birçok eserin yanı sıra, 'Heniokhoi' adı verilen arabacıların heykelleri de bulunurdu.

takımı birbirinden kesin çizgilerle ayırmak mümkün olmasa da Maviler, daha çok toprak sahibi aristokrasi tarafından destekleniyordu. Diğerlerine kıyasla daha tutucu olan bu grup, Ortodoks inancı benimsemişti.

Bu özellikleriyle, Saray'ın ve daha ziyade İmparator'un neden Mavi gruba yakın olduğu sorusu, büyük ölçüde yanıtlanmış oluyordu. Yeşiller ise toplumun tüccar ve zanaatkâr kesimi tarafından destekleniyor ve merkezî otoriteye karşı, adeta muhalefetin adı haline gelen 'Monofizit' inancı benimsiyordu.

Maviler ve Yeşiller arasındaki politik farklar dikkate alındığında, Hipodrom'un sadece sportif etkinliklerin gerçekleştiği, sirk cambazlarının halkı eğlendirdiği bir yer ol-

Erken Bizans döneminde, Eski Roma'da olduğu gibi, tahta çıkan imparator, kalkan üzerinde üç defa havaya yükseltilirdi (sağda, en üstte). **Yılanlı Sütun'un bugünkü hali** (sağ üstte).

kımların bir diğer özelliği de silahlı olmalarıydı. Bu örgütler, kenti dış tehlikelere kapatan surları korumakla da görevliydiler.

İmparator Hipodrom'a geldiğinde, yarışı seyretmek için kendi locasına çıkardı. İmparatorun sağ tarafında Mavileri destekleyenler, solunda ise Yeşilleri destekleyenler otururdu.

Peki ama, bu iki takımın çevresinde örgütlenen kent halkının tercihi, nereden kaynaklanıyordu?..

Aslında 'Maviler' ve 'Yeşiller' toplumun farklı tabakalarının duygularına tercüman oluyorlardı. Her ne kadar, iki

FOTOĞRAF: ORHAN DURGUT

madığı ortaya çıkıyordu: İmparatorlar burada taç giyiyor, devletin verdiği idam cezaları da burada uygulanıyordu.

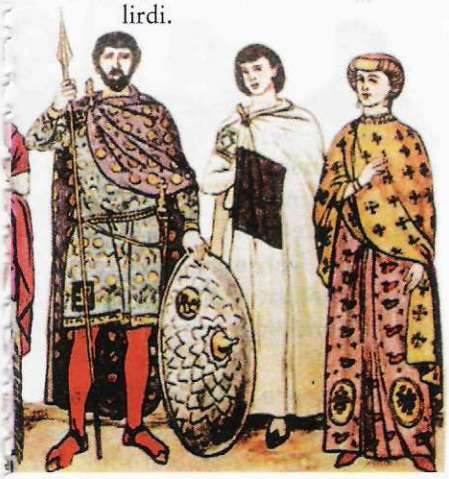
Bu arada Hipodrom, belki de sıradan bir İstanbullunun kendini özgürce ifade edebildiği tek yerdi. Burada herkes istediği kadar bağırabilir, desteğini ya da tepkisini özgürce dile getirebilirdi.

İmparator, uyguladığı politikalara duyulan tepkinin boyutunu at yarışlarında karşı karşıya gelen Mavi ve Yeşil takımların taraftarlarından anlayabilirdi.

Toplum içindeki öfke adeta bir yarış pistinin tribünlerine hapsedilmişti. Ne var ki, öfke büyüdükçe iki grup arasındaki uçurum da derinleşiyordu. Üstelik söz konusu uçurum, halkın bir bütün halinde yönetime muhalefet etmesine imkan vermiyordu!

Bütün kozlar, Hipodrom sınırları içinde paylaşılıyor, efsane kentin sokakları şiddete bulaşmıyordu. Ancak yönetim tarafından ustalıkla uygulanan bu denge oyunu, Bizans'a altın çağını yaşatan Justinianus döneminde bozuldu...

Konunun uzmanı Prof. Dr. Işın Demirkent, Justinianus'un Maviler ve Yeşillerle ilişkisini aktarırken, şu nokta-

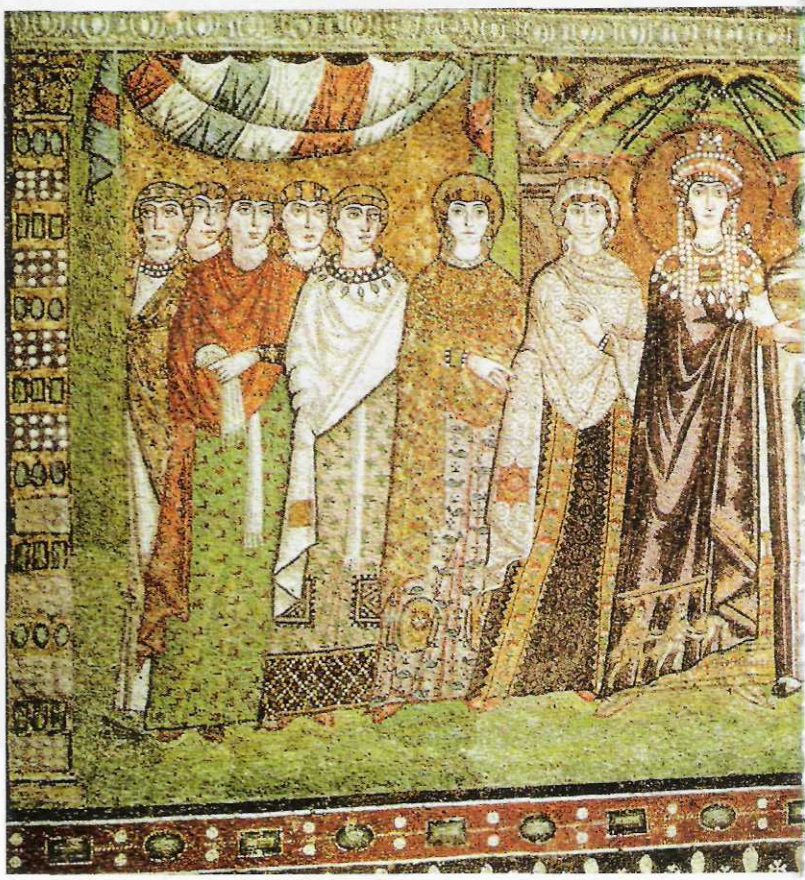
Sultanahmet Meydanı: Hipodrom'un bulunduğu alanın bugünkü görüntüsü (üstte). 527 yılına ait bir altın parada Justinianus ve babası (sol üstte). Temsili bir çizimde, 6. Yüzyıl'da imparator ve çevresi (en solda). 1575'e doğru Hipodrom'un görünüşü: Önde, soldan sağa; Dikilitaş, Yılanlı Sütun, Örme Sütun ve arkada Ayasofya (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

At yarışları tutkusu

At yarışı tutkusu Bizans'a, Roma'dan mirastı. Yarışlar, ücretsiz azık dağıtımı kaldırıldığında bile, ilgi çekmeyi sürdürmüştü. 12. Yüzyıl'a dek, hiçbir bayram, yıldönümü ya da zafer olmazdı ki yarışsız kutlansın. Bu yarışlardan en önemlileri hep 11 Mayıs'ta yapılırdı. Dörder at koşulmuş dört yarış arabası pisti yedi kez dönerdi *(üstte; dönemin bir mozaiğinde yarış arabaları)*. Yarışlar, sabahleyin dört kez ve öğleden sonra dört kez olmak üzere, toplam sekiz kez yinelenirdi.

İmparatoriçe Thedora ve maiyeti (sağ üstte; Ravenna'daki San Vitale mozaiklerinde). **Bizans'tan temsili görüntüler** (sağ altta). **Hipodrom'dan, sürek avını temsil eden bir duvar kabartması** (altta).

yı özellikle vurgular: Justinianus, dayısı I. Justinus tahtta iken, Mavileri tutmaktadır. Ama kendisi tahta çıktıktan sonra, hem Mavilere hem de Yeşillere eşit mesafede durur. *Bunun nedeni, 'Batı'yı temsil* eden Roma Kilisesi ile barışmayı düşünmesidir. Fakat onun bu tavrı, hem Mavileri hem de Yeşilleri rahatsız eder...

Maviler Kadıköy Konsili'ne bağlılığı savunuyorlardı. Yeşiller ise monofizitleri destekliyorlardı. Eski imparator Anastasius'un (491-518) yeğenleri, *İmparator Justinus* (518-527) ve Justinianus'un (527-565) tahta çıkmalarıyla kendilerinin bu haktan mahrum edildiklerini öne sürerek, taraftar oldukları Yeşilleri, Mavilere karşı kışkırtıyorlardı.

Bunların esas gayesi, Justinianus'u devirmekti. Gerçekten de Justinianus daha dayısı Justinus'un devrinde, kendi devlet ve din siyasetine daha uygun gördüğü Maviler tarafını tutmuştu. Fakat kendisi hükümdar olunca, bu halk organizasyonunun tesirinden tamamen kurtulmayı denedi. Devlet makamlarını, birbirleriyle durmadan dalaşan bu partilere karşı, şiddetle davranmaya sevk etti. Alınan ceza tedbirlerine, malî ve idarî düzeni kurmak için yapılan reformların getirdiği zor şartlar da eklenince, Mavi ve Yeşil farkı gözetmeksizin, artık bütün halk topluluğu birdenbire ayaklandı.

Kentin neredeyse yarısının yanarak yerle bir olmasıyla sonuçlanan olaylar Hipod-

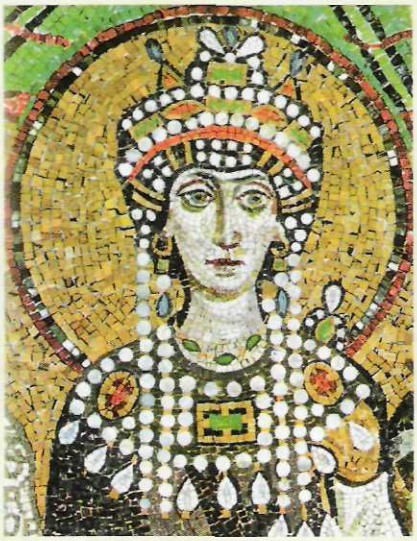

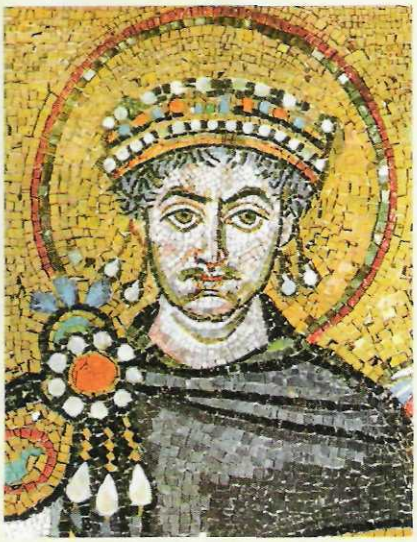
rom'da başladı. Tribünleri dolduran on binlerce insan yine, 'Nika!.. Nika!' diye bağırıyordu...

'Zafer' anlamına gelen 'Nika' sözcüğünü, yarış tutkunu halk sıkça kullanırdı; ama 532 yılının Ocak ayında, bu sözcük, artık asilerin parolası olmuştu...

'Gizli Tarih'in anlattığı İmparatoriçe

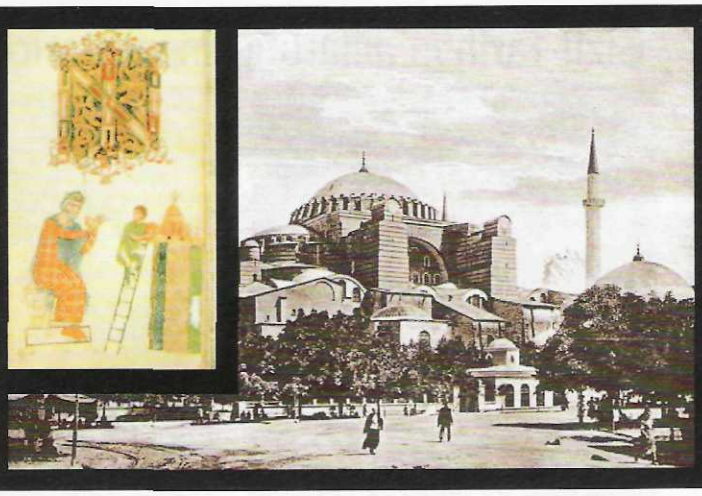

'Gizli Tarih'te İmparatoriçe Theodora'nın geçmişini Prokopius bize şöyle aktarır: "... tiyatroya girdi. Aktörlerin açık saçık soytarılıklarının aracı halinde, sahne gösterilerinin düzenli bir oyuncusu oldu. Çok zeki ve nükteleri keskin olduğu için, çabucak ün kazandı. Küçük çapkın kızda utangaçlığın dirhemi yoktu ve kimse onun yüzünün kızarıp geri çekildiğini görmemişti. Öyle bir kızdı ki, biri çıkıp kötek atsa ya da kulağını çekse hiç aldırmaz, kahkahalarla gülerdi. Kimi zaman tiyatroda, kimi zaman halkın önünde, elbiselerini üzerinden atar çırılçıplak kalırdı." Justinianus ile birlikte hüküm süren İmparatoriçe Teodora'nın gençlik yılları gerçekten Prokopius'un anlattığı gibi mi geçmişti?.. Bunu kesinlikle bilmiyoruz. Birçok tarihçi, Theodora'yı ilginç, çekici, son derece zeki bir kadın olarak tanımlar. Prokopius bile, onun güzelliğini anlatmaktan geri kalmaz. İtalya'nın Ravenna kentindeki ünlü kilise mozaiklerinde, Theodora son derece güzel bir kadın olarak ortaya çıkar *(sol üstte ve solda)*... Theodora'nın aslında Yeşiller için çalışan bir ayı bakıcısıyla bir aktrisin kızı olduğunu biliyoruz. Hipodromda büyüyen Thoedora da, kayınpederinin imparatorluğu döneminde, bir oyuncudur. Procopius, onun o dönemde, Justinyanus'un *(üstte)* metresi olduğunu öne sürer. Justinyanus'un tutkuyla bağlı olduğu bu kadınla evlenebilmek için her yolu denediğini belirtir. Bir fahişeyle evlenmek kanunlara aykırıdır. Ancak kaynaklar, Justinyanus'un kendisinden 15 yaş küçük Theodora ile 525 yılında Ayasofya'da evlendiğini ortaya koyar. Bundan tam 2 yıl sonra imparator olan Justinyanus, Hipodrom'a gelerek locasına çıkar ve halkı, Theodora ile birlikte selamlar. Ayı bakıcısının kızı, Prokopius'a göre, bir zamanlar striptiz şovları yaptığı Hipodrom'un 'İmparatorluk Locası'na yükselmiştir *(solda)*.

merakediyorum@googlegroups.com

Justinianus'un sözleri

Günümüze kadar gelen Ayafosya, Nika İsyanı'nda yanan Ayasofya Bazilikası'nın yerine, 532'de yapılmaya başlanır. Ayasofya'nın açılışıyla ilgili bir söylenceye göre, İmparator Justinianus kilisenin büyük kapısından içeri girdiğinde, etrafına baktıktan sonra, ellerini göğe doğru kaldırarak "Ey Süleyman, seni mağlup ettim!" diye bağırmıştır.

İmparatoriçe Theodora'nın bir büstü (sağ altta). **İmparator Justinianus ve maiyeti** (sağ sayfada, üstte). **6. Yüzyıl Bizans'ından temsili görüntüler** (sağda, en altta).

Hipodrom'da patlak veren ayaklanma süratle bütün kente yayılır. İstanbul her taraftan ateşe verilir. En güzel binalar, en seçkin sanat abideleri bir gece içinde yakılıp yıkılır. Bu arada, Ayasofya Bazilikası bile yanar. Her şey yağmalanır. Zindanlar açılıp caniler serbest bırakılır.

İstanbul'u cehenneme çeviren o gecenin ardından halk yeniden Hipodrom'a doluşur. Yarışların kaldığı yerden devam edeceğini uman İmparator Justinianus, Hipodrom'da halka hitap edip onları yatıştırmaya çalışırsa da, bu bir fayda sağlamaz.

Nihayet asiler, eski imparator Anastasius'un bir yeğenini, Hypathius'u 'İmparator' ilan ederek kendisine Hipodrom'da taç giydirirler.

Etrafta uyanan dehşet hissi öylesine artmıştı ki, durumu tamamen umutsuz gören Justinianus, sarayın arka kapısından deniz yoluyla kaçmaya karar verir.

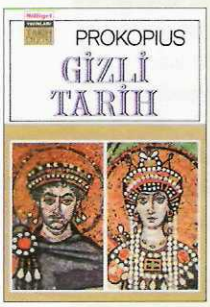
Onu bu kararından vazgeçiren ve hayatı pahasına da olsa, kaçmamaya ikna eden, karısı Theodora'nın soğukkanlılığı olur. Bu nazik anda, Justinianus'a karşı çıkan Theodora'nın sözlerini, tarihçi Prokopius 'Gizli Tarih' adlı yapıtında şöyle aktarır:

"Belki kadınların, erkekler önünde konuşması ve korkaklara cesaret vermesi doğru değildir. Ama tehlike anında herkes elinden geleni yapmalıdır. Bence bu durumda kaçmamız bize bir şey kazandırmaz. Kaçarak kurtulsak bile, bunun sonu yoktur. Nasıl olsa, dünyaya gelen kişi ölecektir. Hükümdar olan bir kimse, sürgünde yaşayamaz. Ey İmparator! Kaçarak kurtulmak istiyorsan, bunda bir güçlük yok. Hazinen var, gemilerin hazır bekliyor. Ama sarayından ayrıldığın zaman, hayatını da yitirmiş olacaksın."

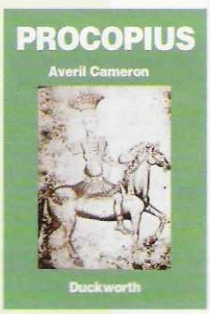
Theodora'nın sözlerinden ve soğukkanlılığından etkilenen İmparator, ayaklanmayı bastırmak üzere, kendisine en

Theodora'nın çağdaşı Prokopius

Theodora'nın hayatı, aşkları, güzel bir kadın olarak yoksulluğun en alt düzeyinden yükselişi, çağlar boyunca tarihçilerin ilgisini çekmiştir. Theodora, çok farklı yapıtlara esin kaynağı olmuştur. Theodora ile aynı çağda yaşamış Bizans tarihçisi Prokopius'un 550 yılında kaleme aldığı 'Gizli Tarih' de bunlardan biridir *(solda)*. Resmî bir Bizans tarihçisi olan ve birçok başka kitap yazan Prokopius (500-565), ardında bir de 'Gizli Tarih' bırakmıştır. Orhan Duru'nun titiz diliyle Türkçe'ye de kazandırılan 'Gizli Tarih'te (Milliyet Yayınları, İstanbul, 1973), İmparator Justinianus ile eşi İmparatoriçe Theodora'nın entrikalarla dolu yaşamları, bütün içyüzüyle anlatılmıştır. Prokopius hakkında yazılmış yetkin eserlerden biri de, King's College ve California Üniversitesi'nde Eski Çağ Tarihi dersleri veren Prof. Dr. Averil Cameron'un 'Prokopius ve 6. Yüzyıl' adlı kitabıdır *(sağ üstte; Duckworth, 1985)*.

yakın komutanı Belisarius'u görevlendirir.

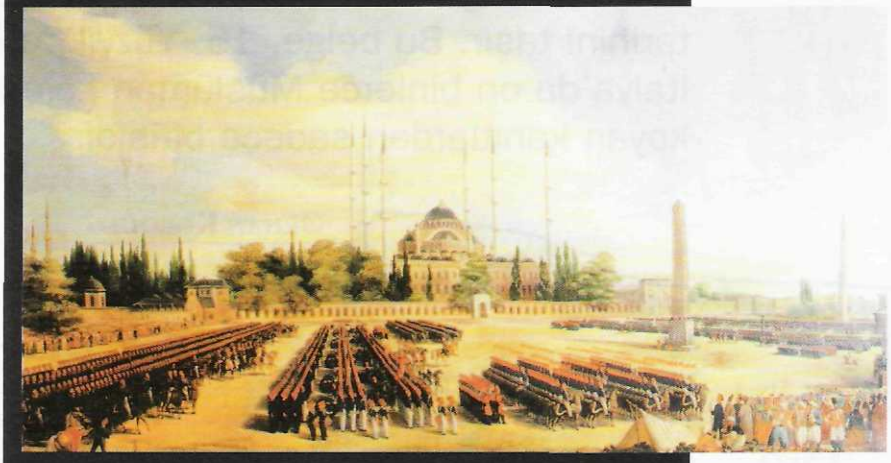
Belisarius hiç vakit kaybetmeden yardımcısı Mundus'la birlikte, isyancıların hakkından gelmek için planlar yapmaya başlar: Saraydan yollanan kışkırtıcı ajanlar, kalabalığın arasına karışarak halkı birbirine düşürürler. Bu sırada, kendi birlikleriyle sarayı ayrı ayrı terk eden komutanlar, isyancıları Hipodrom'da sıkıştırırlar. Askerler, Mavi-Yeşil demeden, önlerine gelen herkesi kılıçtan geçirirler; 30-40 bin kişi öldürülür.

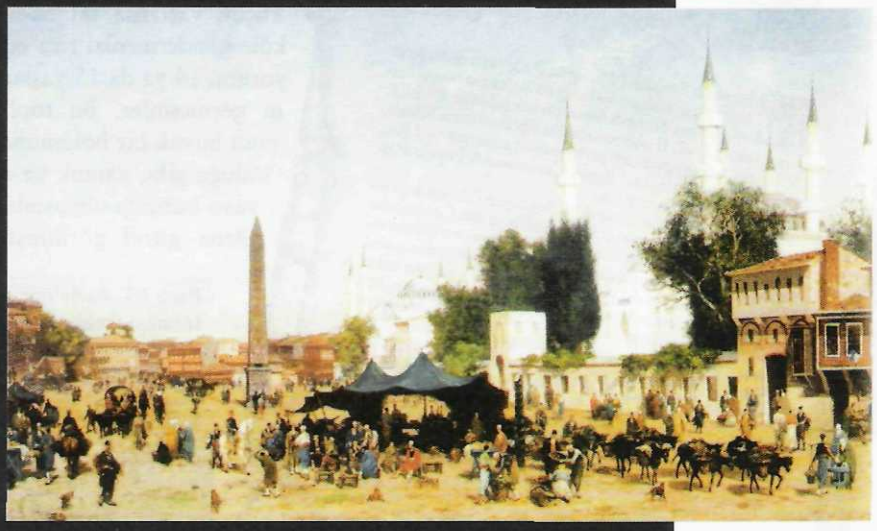
İstanbul'u altı gün boyunca bir cehenneme çeviren Nika İsyanı böylece bastırılır ve İmparator Justinianus ile eşi Theodora hükümranlıklarını yeniden kurarlar. ■

Hipodrom'dan sonraki dönemlerde...

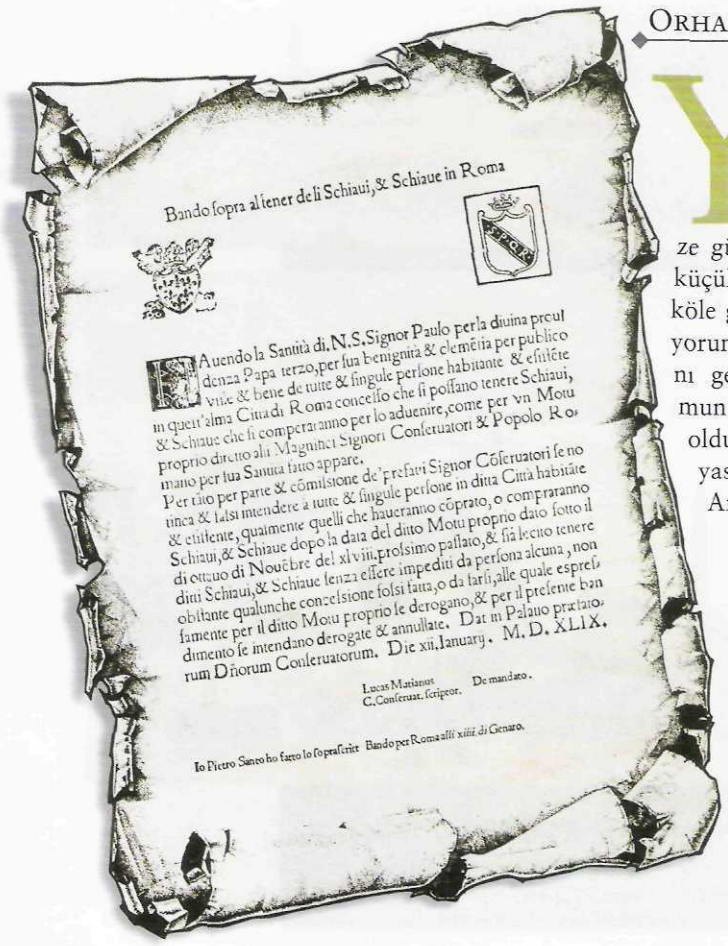
Kanuni Sultan Süleyman, o dönemde artık Atmeydanı diye anılan Hipodrom'da *(en üstte)*. Atmeydanı ya da bugünkü adıyla Sultanahmet Meydanı'nda bir geçit töreni *(ortada)* ve Osmanlı'nın gündelik yaşamında meydanın görüntüsü *(üstte)*.

merakediyorum@googlegroups.com

Vatikan'ın gizli arşiv belgeleriyle

İtalya'nın Müslüman köleleri

Papa III. Paolo'nun "Roma'da kadın ve erkek köle bulundurmaya" izin veren fermanı, 12 Ocak 1549 tarihini taşır. Bu belge, 15. Yüzyıl'dan 18. Yüzyıl'a, İtalya'da on binlerce Müslüman köle kullanıldığını ortaya koyan kanıtlardan sadece birisidir.

Bando sopra alíener deli Schiaui, & Schiaue in Roma

Hauendo la Santità di. N.S. Signor Paulo per la diuina prouidenza Papa terzo, per sua benignità & clemẽtia per publico vtile & bene de tutte & singule persone habitante & estitẽte in quest'alma Città di Roma concesso che si possano tenere Schiaui, & Schiaue che si comperaranno per lo aduenire, come per vn Motu proprio di detto alli Magnifici Signori Conseruatori & Popolo Romano per sua Santità fatto appare.
Per tale per parte & cõmissione de' prefati Signor Cõseruatori se notifica & fa intendere a tutte & singule persone in detta Città habitãte & estitente, qualmente quelli che haueranno cõprato, o compraranno Schiaui, & Schiaue dopo la data del detto Motu proprio dato sotto il dì ottauo di Nouẽbre del xlviii. prossimo passato, & fia lecito tenere detti Schiaui, & Schiaue senza essere impediti da persona alcuna, non obstante qualunche concessione fossi fatta, o da farsi, alle quale espressamente per il detto Motu proprio le derogano, & per il presente bando si dimento se intendano derogate & annullate. Dat in Palatio predicto rum Dñorum Conseruatorum. Die xii. Januarij. M. D. XLIX.

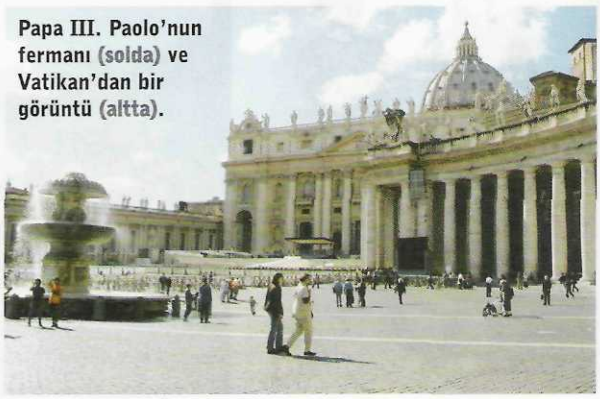
Lucas Matianus C. Conseruat. scripsit. De mandato.

Io Pietro Santo ho fatto lo sopradetto Bando per Roma alli xiiii. di Genaro.

ORHAN KOLOĞLU

Yıl 1677; 27 Eylül tarihini taşıyan mektup, şöyle başlıyor: "Samimiyetimize güvenerek sizden, bana küçük yaşlarda iki hadım köle göndermenizi rica ediyorum. 14 ya da 15 yaşlarını geçmesinler. Bu toplumun büyük bir bölümünde olduğu gibi, yamuk ya da yassı burunlu olmasınlar. Ama güzel görünüşlü, genç ve neşeli olsunlar."

Mektubu yazan, İtalya'nın ünlü Medici ailesinden Grandük III. Cosimo, gönderdiği kişi, Osmanlı devletinin Kızıldeniz bölgesinde göreve atadığı Ali Paşa... Grandük'ü bu istekte bulunmaya yönelten, Ali Paşa'nın da ondan, esir bulunan Ermeni Yakub'un serbest bırakılmasını istemiş olması... Grandük'ün bu talebinin gelip geçici bir meraka dayanmadığı, Tunus Beyi'nden de "uzun saçlı bir siyah adam" yani Orta Afrika çölü halkından bir

Papa III. Paolo'nun fermanı (solda) ve Vatikan'dan bir görüntü (altta).

17. Yüzyıl'ın ilk yarısında yaşayan ressam Cornelius de Wael'in bir tablosunda, yemek yiyen kürek mahkûmu prangalı köleler (solda).
15. Yüzyıl'da Napoli (altta).

Tuareg istemiş olmasıyla kanıtlanıyor.

Kölenin ev içi yaşam kadar, ticaret ve askerlik alanlarında da Avrupa toplumlarının yaşamında ön planda rol oynadığına dair belgeler, İtalyan devletlerinin ve özellikle Papalık kurumunun arşivlerinden açığa çıkarılmış bulunuyor.

İtalyanların, satılmak üzere pazara getirilen esirler için, isimleri ve kökenlerini de içeren listeler tutmuş olmaları sayesinde, bunların kökleri hakkında oldukça geniş bilgiye sahibiz.

Bu köleler, Kuzey Afrika, Anadolu, Balkanlar ve Macaristan ötesinin halklarından oluşuyorlardı. Aralarında savaş esirleri kadar, korsanların sahil baskınları sonunda ele geçirilenler de vardı. Bunlara Afrika zencilerini de eklemek gerekir.

Akdeniz limanları ve çevrelerindeki köle sayısını belirlemek için, hayli çalışma yapılmıştır. Ancak araştırmacılar, ortaya çıkan rakamların kesin olduğunu söylemekten kaçınırlar. İhtiyat kaydını yineleyerek, bazı tahminleri aktaralım: Napoli'de 10-20 bin, Malta'da 2 bin, Livorno'da bin, Sicilya'da 50 bin (16. Yüzyıl'da, genel nüfusun yüzde 4'ü kadar)...

Garp Ocakları'mızda, mevcut köleler hakkında elde belge bulunmadığı için, daha çok tahmini rakamlar ileri sürülüyor: Cezayir'de 20-25 bin, Tunus'ta 7 ila 10 bin arası ve Trablusgarp'ta bin ila bin beş yüz kadar...

Perugia Üniversitesi Siya-

Medici ailesinden Grandük III. Cosimo (sol üstte).
Papa III. Paolo (en solda).
17. Yüzyıl'da Sicilya (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Bono: Önyargısız bir Batılı tarihçi

"Yeniçağ İtalya'sında Müslüman Köleler" (İletişim Yayınları, 2003) kitabının yazarı Ord. Prof. Salvatore Bono *(sağda)*, önyargılı 'oryantalist' bakış açısından sıyrılmayı başarmış ender bir tarihçidir. Trablusgarp'ta 1932'de dünyaya gelen Bono, halen İtalya'nın Perugia Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi'nde, Tarih ve Afrika-Asya Ülkeleri Kurumları profesörüdür. Ayrıca, SIHMED (Akdeniz Tarihçileri Uluslararası Cemiyeti) başkanlığını yapmaktadır.

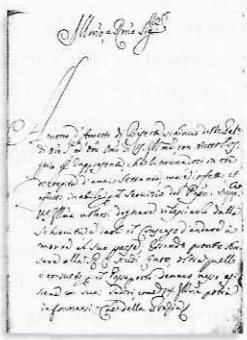
Bono'nun yayımlanmış yapıtları şunlar: Berberistan Korsanları (1964), Afrika'da Sınırlar 1880-1972 (1972), Libya Hakkında Batı Tarihçiliği ve Kaynakları 1510-1911 (1982), Bu Çöller İçin Ölmek: Libya Cephesindeki İtalyan Askerlerinin Mektupları (1992), Akdeniz'de Korsanlar, Ticaret, Kölelik ve Savaş Arasında Hıristiyanlar ve Müslümanlar (1993).

sal Bilimler Fakültesi'nde Tarih ve Afrika-Asya Ülkeleri Kurumları Ordinaryüs Profesörü Salvatore Bono'nun "Yeniçağ İtalya'sında Müslüman Köleler" adlı kitabında aktardığı İtalyan ve kısmen Fransız belgelerine bakarak, bu on binlerce Müslüman kölenin hangi işlerde kullanıldıklarını ortaya koymaya çalışalım:

1720 yılında Sardunya donanmasının dört kadırgasındaki 1.176 kişinin 253'ü (yaklaşık dörtte biri) Müslüman idi. Kadırgalarda, 130 gönüllü de vardı ve kürekçilerin geri kalanı, Hıristiyan mahkûmlardı.

Prangalılar geceleri de zincirli olarak yatarlardı. Yine de bir limanda mevcut belki 2 bin kölenin ayaklanması korkusu ile bunlara, İslam dünyasındakine benzer şekilde, 'hamam' denilen kapalı mahaller yaptırılmıştı ve buraya topluca kapatılıyorlardı.

Tunuslu köle Ahmed oğlu Ahmed'in serbest kalmak için, 100 duka önerdiğine dair 3 Ekim 1721 tarihli belge (sağda).
İtalyan ressam Guardi'nin fırçasından bir Venedik kalyonu (sağ üstte).
Venedik kaynaklı 'Türk Anıları' kodeksindeki 1640 tarihli bir çizimde, Venedik elçisinin hapse götürülüşü (en sağda).

İSLÂM-HIRİSTİYAN FARKI

Müslüman köleler arasında da iki grup vardı. Hıristiyan iken Müslümanlığı seçmiş olanlar ve doğuştan Müslümanlar. Bunlar Hıristiyan olmayı kabul etseler de, bu durum haklarında verilen cezaları, örneğin idamı engelleyemiyordu.

Ancak af kararlarına da sık sık rastlanıyordu. 1670'te oğlancılık ve çocuk öldürme suçlarından, yakılarak ölüme mahkûm edilen iki Müslüman esiri, piskopos Hıristiyan olmaya ikna etmişti. Fakat bu durum, zenci olan esiri kurtaramadı ve o yakılarak öldürüldü. Diğeri ise tam darağacına çıkarken,

genel valinin karısının isteğiyle affedildi... Bu tür olaylarda, özel ilişkilerin rolü olduğunu anlamak mümkün...

Savaşta esir aldığını köle olarak kullanmak ya da başkasına satmak, eski ve orta zamanlarda, bütün toplumlarda rastlanan bir davranıştı. 19. Yüzyıl'da bile bu uygulama devam etti. Ancak İslâm'daki uygulama ile Hıristiyan dünyasındaki arasında, önemli bir fark vardır.

Hıristiyanlık, bir din olarak köleliğe karşı çıkmamıştır. Hatta Hıristiyanlığın, kölelere karşı davranışın şiddetini yumuşatmayı isteyen bir çabası da yoktur. Salvatore Bono'nun kitabında da kölelikten kurtulmak için Hıristiyan olmayı kabul edenlere özgürlük hakkı tanınmadığını gösteren pek çok örneğe rastlıyoruz.

İslâm'da ise, kölenin azadı

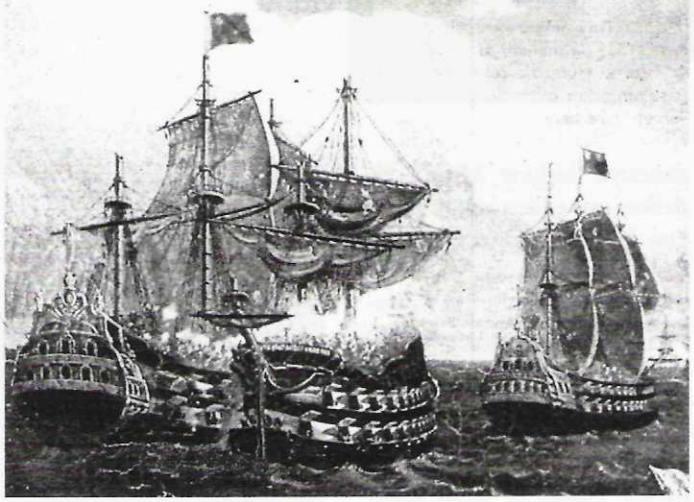
için en geçerli neden, Müslümanlığı kabul etmesiydi. Bunu yapmakla köle sahibi kendi günahlarından da azat olmuş sayılıyordu. Hazret-i Muhammed'in bir hadisindeki "Köleleri takatleri üzerinde şeylerle mükellef kılmayınız. Siz ne yiyorsanız kölelerinize de o yemekten yediriniz" sözleri de İslâm dininin kölelik kurumuna bakış açısı bakımından, iyi bir örnektir.

AFRİKALI LEON'UN ÖYKÜSÜ

Salvatore Bono'nun kitabındaki kimi kölelik öyküleri arasından, oldukça ilginç kişilikler, ünlü şahsiyetler de ortaya çıkıyor:

Bunlardan biri de 'Afrikalı Leon'un öyküsü: Yazar olarak

16. Yüzyıl'da bir Osmanlı-Venedik deniz savaşı (solda). Ünlü yazar Afrikalı Leon'a adını veren Papa X. Leon (sol altta).

'Afrikalı Leon' adıyla ün kazanan Hasan İbn Muhammed al Wazzan (1494-1552), Hıristiyan korsanlar tarafından 1518'de 23 yaşındayken yakalanır ve Papa X. Leon'a hediye edilir.

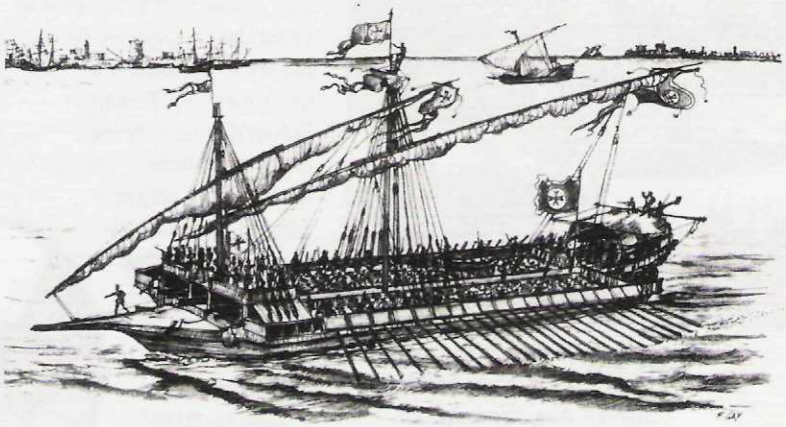

Afrikalı Leon, daha 1515'te Osmanlı sultanının huzuruna çıkmış ve hacı olmuştur. İslâmî bilgisi yüksektir. Papa'nın zoruyla Hıristiyan olur ve Papa ona kendi ismini verir: Giovanni Leone de Medici.

Bu sıfatla Afrika ve İslâm dünyası hakkında en gerçek bilgileri içeren ünlü kitabı "Afrika'nın Tasviri"ni 1550'de İtalyanca olarak yazar 'Afrikalı Leon'. Onun, 1528'de Tunus'a gittikten sonra, tekrar İslâm'a döndüğü sanılmaktadır.

'Domenico Ottomano' ya da 'Osmanlı Papazı' olayı da hayli ünlüdür: 1644 yılında bir Türk kalyonunda

Kadırgalardaki pranga mahkûmları

Akdeniz'de deniz taşımacılığında küreğin ön planda bulunduğu 18. Yüzyıl'ın sonlarına kadar süren dönemde, bir kadırgadaki 25-30 kürekçi sırasında, toplam 150-240 arasında kürekçi bulunurdu *(üstte; Santa Stefano Şövalyeleri'nin bir kadırgası).* Bu kürekçiler iki gruptan oluşuyordu: Gönüllü çalışanlar ve pranga mahkûmları. Bu ikinciler, işledikleri suçlar sonucu prangaya mahkûm edilmiş Hıristiyanlar ile esir edilmiş Müslümanlar idi. Bir yevmiye karşılığı çalıştırılan gönüllüler, bıyık bırakmak hakkına sahiptiler. Prangalılar ise, tepelerinde bırakılan bir tutam saç dışında, tam tıraşlıydılar. Sakal-bıyık bırakamazlardı.

merakediyorum@googlegroups.com

16. Yüzyıl'da Türklere esir düşen bir Venedikli (sağda).

annesiyle birlikte Mısır'a giderken esir edilen küçük çocuğun iyi bir aileye mensup olduğu anlaşılıyordu. Malta Şövalyeleri onun Sultan İbrahim'in oğlu olduğu söylentisini yaydılar ve bu esir çocuk, 1665'te Dominiken rahibi oldu. Sonra da Avrupa saraylarında, Floransa'da, Modena'da, Torino'da daha sonra iki yıl Paris'te, Venedik'te dolaştırıldı. Osmanlı devletine karşı 'tahtın Hıristiyan varisi' olarak kullanılmak istendi. Bu genç rahibin, Anadolu ve Ege adalarında ayaklanma çıkaracağı umuluyordu.

Fakat Osmanlı devleti tarafından ciddiye alınmayan bu olayı, Avrupalı tarihçiler bile 'kaba bir şaka' saymışlardır...

İtalyan arşiv belgelerinde, kölelere ait listelerde bunların özellikleri, yaşları, lakapları, kentleri ayrı ayrı belirtiliyordu. 1687 yılında Livorno'ya ulaşan kölelerin listesinde üçte birinin Anadolu, diğer üçte birinin Buda ve çevresinden, altıda birinin de Macaristan'ın biraz dışından olduğu anlaşılıyor. Bunlar arasında, 45 yaşındaki Antepli Hüseyin oğlu Muhammed, Malatyalı Ramazan oğlu Muhammedi ve Rumelili Hasan oğlu Mehmed vardır.

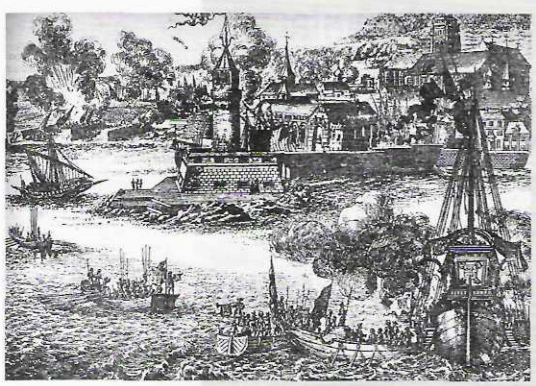
Hıristiyanlaşmayı arzu etmeyen Müslüman köleler -ki bunlar çoğunluktaydı- sahipleri için asıl endişeyi oluşturanlardı. Zira akıllarında hep kaçma fikri vardı.

Tipik bir Müslüman köle öyküsü:

Sultan İbrahim'in sahte şehzadesi

Malta Şövalyeleri, Şehzade Mehmed'in süt annesi bir cariyenin oğlunu ele geçirdiklerinde, tıpkı Cem Sultan olayındaki gibi, bu çocuğu Osmanlı'ya karşı kullanmaya çalışırlar.

I. İbrahim döneminde (1640-1648), Darüssaade Ağası olan Sümbül Ağa, kendisine bir cariye alır. Fakat Zarife adlı bu cariye hamiledir ve çocuğunu doğurduğu günlerde, Sultan İbrahim'in de ilk erkek evladı Şehzade Mehmed doğmuştur. Sümbül Ağa'nın tavsiyesiyle bu cariye Şehzade'ye süt annesi olur. Ancak Sultan İbrahim'in *(altta)* bu cariyeye ve 'Osman' adı verilen çocuğuna yakınlık göstermesi, eşi Turhan Sultan'dan tepki görür. Saray'da kalmanın tehlikeli bir hal alacağını anlayan Sümbül Ağa, cariyeyi ve çocuğunu alarak İstanbul'dan 1644 yılında ayrılır: Mısır yoluyla hacca gidecektir.

Ama bindikleri gemi, Girit civarında Malta korsanları tarafından ele geçirilip yağmalanır; Sümbül Ağa şehit düşer. Malta Şövalyeleri *(üstte)* ele geçirilen esirleri incelerken, Sümbül Ağa'nın cariyesini ve çocuğu bulurlar. Saray'dan geldikleri anlaşılınca, tıpkı 'Cem Sultan olayı'ndaki gibi, bu çocuktan faydalanmayı düşünürler: Onun, Sultan İbrahim'in büyük oğlu olduğunu, Kösem Sultan *(sağda)* ve Turhan Sultan'ın Şehzade Mehmed'i tahta çıkarmak için onu saraydan uzaklaştırdıkları söylentisini yayarlar... İşte bu çocuk 13 yaşına geldiğinde vaftiz edilir ve Dominique de Saint-Thomas adını alır. Avrupa'da 'Osmanlı Papazı' (Padro Ottomano ya da

Dinî inancında ısrar edenler için, onların kendi aralarından bir sözcü belirlenirdi. Müslüman kürek mahkûmlarının başı olarak görev yapan ve dinî vecibelerinde onlara yardımcı olan bu kişiye 'Papasso' denirdi. Bu sözcük, İtalyanca 'Ortodoks rahip', 'Doğulu rahip' anlamına geldiği gibi, mecazi ve esprili bir başka anlamı da vardı: 'Yasa dışı işler yapan bir grubun başı'... Anımsamak gerekir ki, Katolikler, Ortodoks Hıristiyanları en az Müslümanlar gibi 'imansız' sayarlardı.

15. Yüzyıl'dan itibaren Osmanlı, Balkanlar ve Akdeniz'e egemen olunca, Hıristiyanlık dünyasında, kendi dışından gelen bütün esirlere 'Türk' adının verilmesi bir alışkanlık olmuştur. Karşısında devamlı yenildiği Türk'ten intikam alma özleminin bu tavırda rolü vardır.

Nasıl Osmanlı'da, zaferlerden sonra düzenlenen geçit resimlerine esirlerin katılması adet ise, Hıristiyan dünyasında da halka 'esir Türkleri seyrettirmek' bir zevkti. İnebahtı Savaşı sonrasında, Marcantonio Colonna Roma'ya dönüşünde, 200 kişilik bir Müslüman esir grubunu geçit törenine katar:

"Özgür bir köle at üzerinde gidiyor ve Türklerin bir sancağını yerde sürüklüyordu. (...) Onun arkasından kalın iplerle ikişer ikişer birbirlerine bağlanmış 168 Türk geliyordu. (...) Her zamankinden daha fazla ön plana çıkarılmış ve renklendirilmiş Pasquino hey-

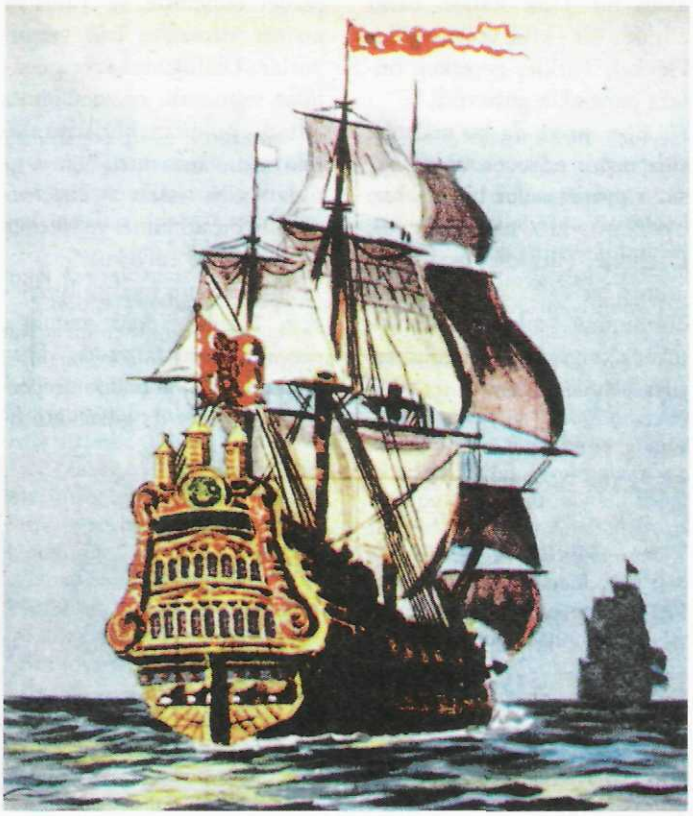

İşte 'sahte şehzade'...
Kızlarağası Sümbül'ün himayesinde, annesi cariye Zarife ile birlikte, Mısır'a giden gemide Malta Şövalyeleri'nin eline geçen ve onlara esir düşen 'Osman' adlı genç, Sultan İbrahim'in şehzadesi olarak kabul edilir. Daha sonraları bir Dominiken papazı olacak bu gence "İbrahim'in oğlu İmparator Osman" gibi lakaplar takılır ve kendisi Osmanlı'ya karşı kullanılmaya çalışılır.

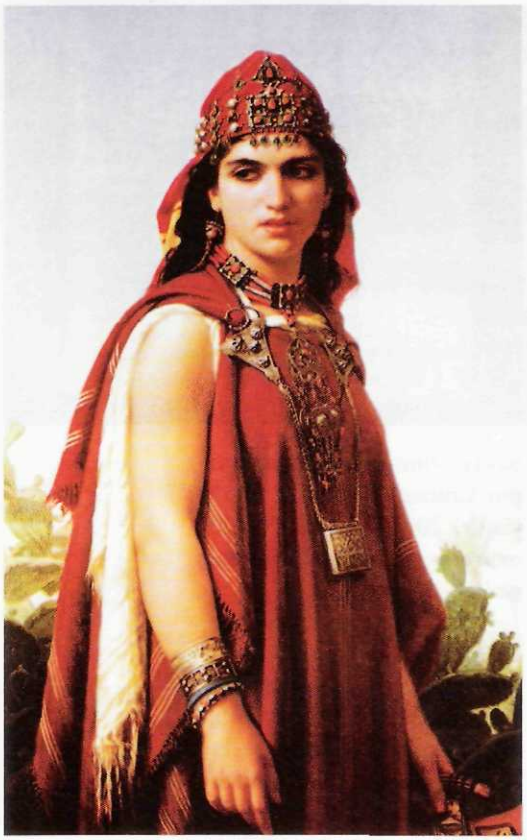
Domenico Ottomano) diye anılan bir Dominiken rahibi olur. Osmanlı aleyhine yürütülen girişimlerde kullanılmaya çalışılır. Örneğin, Fazıl Ahmet Paşa'nın *(sol sayfada, altta)* Girit'teki Kandiye Kuşatması *(sol sayfada, üstte; 1669 yılı)* sırasında bir gemiyle gelip, sadrazama muhasarayı kaldırması için bir mektup dahi yazar. Daha sonra Malta'ya döner ve kapandığı manastırda genç yaşta (1676) ölür.

18. Yüzyıl'da bir Osmanlı kalyonu (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Cezayirli bir Berberi kadın (üstte). 17. Yüzyıl'da Akdeniz'de, ele geçirdikleri Müslüman kölelerle ün salan korsanlardan Laffite (sağ üstte) ve Jean Bart (sağda). Garp Ocakları'nın yöneticilerinden bir Trablusgarp Dayısı yabancı diplomatlarla birlikte (altta).

keli, sol elinde ağzından kan akan bir Türk kafası, öteki elinde bir kılıç tutuyordu. Heykel, Türkler geçerken onlara parmakla gösterildi."

Eğer şu ya da bu nedenle, elde teşhir edilecek köle yoksa, o zaman onlar birer sahne oyuncusuyla canlandırıldı. Özellikle, Türklere karşı kazanılmış bir zafer ya da bir yıl dönümünü kutlamak söz konusu olduğunda, bu tür gösteriler hep düzenlenirdi.

TEK UMUTLARI, CEZAYİR DAYISI

Salvatore Bono'nun yapıtında, bütün kısıtlamalara rağmen Müslüman kölelerin anavatanlarıyla haberleşmekte güçlük çekmediklerine dair pek çok örneğe de rastlamak mümkün: 1540-43 yıllarını bir İtalyan kadırgasında prangalı olarak kürek çekerek geçiren Turgut Reis hakkında, kitapta şu satırlara rastlıyoruz:

"Turgut, Napoli ve Sicilya Krallığı'nda bulunan ve Arapça yazan Kuzey Afrikalılardan günlük olarak haber alıyordu. Ve hatta bu haberlerin bu kadar uzağa ulaşmasına nasıl izin verildiğine şaşıyordu, çünkü pek fazla sayıda ve özel haber bahis konusuydu."

Livorno'daki Müslüman kölelerin, kendilerine yapılanların intikamının alınması için, 'İlahî kanunların savunucusu ve Cezayir'in yöneticisi" Dayı'ya gönderdikleri mektupta da şunlar yazılıdır:

"Biz burada, havayı bile göremediğimiz bir cehennemde zincirlenmiş durumdayız ve Ramazan'ın bu iki kutsal ayı boyunca, havasız ve penceresiz hücrelerdeydik ve camilerimiz kapatıldı, imansız Hıristiyanlar bizim ibadet etmemize ve Tanrı'ya hizmet etmemize izin vermiyorlar. Ululuğunuza ve gücünüze sığınarak, egemenliğiniz altında bulunan Hıristiyanlara aynını yapmanızı, bize yaptıkları gibi onları zincirlemenizi, aç bırakmanızı ve işkence etmenizi rica ediyoruz."

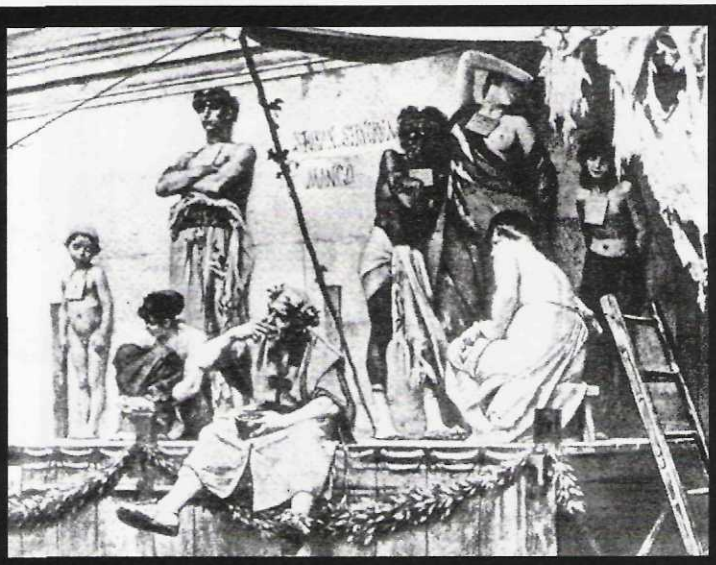
Bir kölenin fiyatını belirleyen, erkekler için gençliği, dinçliği, kürekte ya da diğer hizmetlerde yararlılık derecesiydi. Kadınlarda güzelliğin fiyat artırdığı biliniyor. Yirmisine varmamış delikanlılar için de bu husus geçerliydi. Örneğin 1503'te 12 yaşındaki bir erkek çocuğa en yüksek fiyat olan 35 altın duka ödenmişti. 30 yaşında ama fazla sağlıklı görünmeyen bir adama ise en düşük 8 duka paha biçilmişti. 1574'te 15 yaşındaki Cezayirli Yusuf'a 107 duka ödendi. Buna karşılık bir kız ve bir de erkek çocuğu bulunan kadına 992 du-

Eski çağlarda korsanlık ve köle ticareti

Akdeniz çevresinin ilk korsanları Eski Yunan'da ortaya çıktılar. Örneğin Dionysos efsanelerinde bu tür korsanlık ve köle ticareti öykülerine rastlamak mümkün *(sol üstte)*. Eski Roma'da da kölelik kurumu oldukça yaygındı *(üstte; Eski Roma'da bir esir pazarı)*.

ka verildiği görülüyor.

Tabii ki dukanın niteliğini ve değerinin dönemlere göre değiştiğini de hesaba katmak gerekli. Ayrıca ailesi zengin olan köleler için, yüksekçe bir bedel ödenerek, özgürlüklerinin yeniden satın alınması söz konusu olabilirdi...

Köle değerinin mal olarak hesaplanmasına da rastlanıyordu. 16. Yüzyıl'da bir köle 4-8 bin kilo buğday ya da nohut; 10-20 bin kilo arpa ya da 3-6 bin litre şarap karşılığı sayılıyordu. '200 koyun' değerinde olanları da vardı. Esir pazarında da fiyatların bir at ya da katırın ortalama değerinden üç ya da dört, bir öküzünkinden beş ya da altı kat fazla olduğu görülüyordu. Palermo'da iki katıra, belli bir yük peynire, hatta 170 karış kadifeye karşı bir kölenin sahip değiştirdiğine dair kayıtlara rastlanıyordu.

Kadın köleleri kendi zevkleri için kullanan köle sahiplerinin sayısı, Yakınçağ'da da azımsanacak gibi değildi. Müslüman köle kadınlara duydukları aşkı kaleme almış olanlar da vardı.

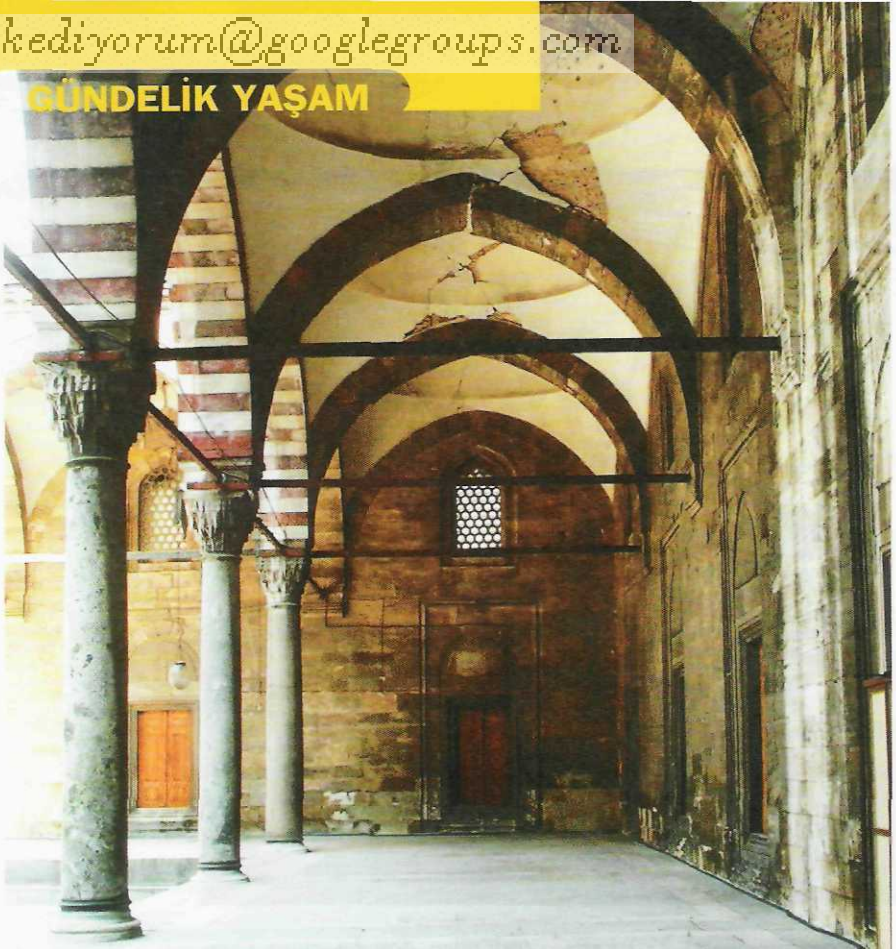
Örneğin Gallipoli Katedrali'nden don Giacinto Coppola, bir sonesinin dizelerinde şunları dile getiriyordu: "Hak etmediğim zincirlere tutsak, / binlerce sitem yollarken / kader yıldızıma güneşten daha uzak / geldi bir Türk kızı kendi dilinde / dindirmeye acılarımı..."

Soneleri bir kenara bıraksak da, köle kadınlardan yararlanıldığı ve onların 'odalık' işlevi taşıdığı açıktır. Büyük bir ihtimalle 16. Yüzyıl'ın ilk yarısına ait 'Canzona de mercanti di stiave' (Kadın Köye Tacirlerinin Şarkısı), İtalya'ya "güneşin daha da fazla ısıttığı yerlerden' getirilen kadın kölelerin çekiciliğini yüceltir ve -sömürgeci bir ataerkillikle- onların kaybettikleri özgürlüklerinden çok sahiplerinin yumuşak dokunuşlarına değer verdiklerini imgeler. Bu yönüyle kölelik, Yeniçağ'da da Ortaçağ'da olduğu gibi devam ediyordu. ■

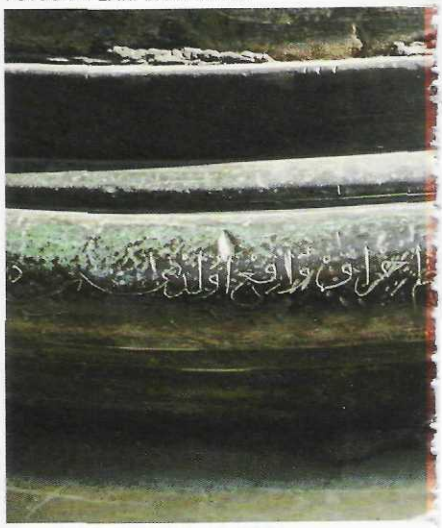

İnebahtı Savaşı'na katılan Kılıç Ali Paşa (sol üstte). **İnebahtı Savaşı'nı temsil eden Batı kaynaklı bir tablo** (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

FOTOĞRAFLAR: BAKİ GÜNAY

Bileziklere düşülen notlar

Osmanlı'da 'graffiti'

Osmanlı'nın ağır kapısını araladığınızda, karşınıza bir dolu duvar yazısı çıkıyor; ancak bunlara, 'graffiti' değil, 'bilezik yazısı' deniyor. Osmanlı insanı, cami avlularında, sütunları koruyan demir bileziklere düşmüş notlarını...

BAKİ GÜNAY

Duvar yazıları, her ülkede kendine yer bulan bir kültürdür. Batı literatüründe 'graffiti' olarak geçen duvar yazıları, alt kültürden gelen insanların öylesine yazdıkları minik yazılardır. Her yüzyılda ve her ülkede karşılaşılan bu yazılar, insanlık tarihinin ortak halkalarından birini oluşturur. Eski Mısır'da inşa edilen piramitlerin üzerinde onlarla karşılaşabilirsiniz. Pompei'de, gladyatörlerin kıyasıya çarpıştığı arenanın duvarlarının da bu yazılarla donatılmış olduğunu, tarih kitaplarından okuyabilirsiniz.

Peki, bizim tarihimizde, duvar yazıları konusunda önemli bulgular yok mu dersiniz? Osmanlı'nın ağır kapısını araladığınızda da karşınıza bir dolu duvar yazısı çıkıyor; ancak bunlara'graffiti' değil, 'bilezik yazısı' deniyor...

Fatih Camii avlusu (üstte ve sağ üstte). **Fatih Camii avlusundaki bir bilezik yazısı** (sağda, en üstte).

YAŞAYAN MEKANLAR OLARAK CAMİLER

Osmanlı gündelik yaşamının şehir ölçeğindeki önemli sembollerinden biriydi camiler. Esasen, 19. Yüzyıl'da, cami sembolünün gündelik hayatın kültürel yapısındaki egemen rolü gerilerken, sembo-

lün maddi çehresi de değişmeye başlamıştı ama, Osmanlı'nın 'klasik dönemi'nde, bu mekanlar halk için çok önemliydi.

Külliye, her şeyden önce şehre damgasını vuran kültürün egemen sembolüydü. Cami, külliyenin merkezinde yer alır ve cemaatin belirli zamanlarda toplandığı bir çeşit 'forum' işlevini üstlenirdi. Saray yönetimi ile halk arasında bir iletişim odağı durumundaki bu mekanlar, şehir hayatını ilgilendiren kararların cemaate duyurularak tepkisinin ölçüldüğü yerlerdi. Bu bakımdan, bu mekanlar insanlarla birlikte soluk alıyor ve yaşıyordu.

'Graffiti' nedir?

'Graffiti' (duvar yazısı), duvarlara yazılan gelişigüzel yazılara, kaba, ilkel işaret, çizim ve resimlere verilen genel bir ad... Yazıttan farkı, onun gibi önceden tasarlanıp gerçekleştirilmemesi. Duvar yazılarını oluşturan yazılar, genellikle taş ya da sıva üstüne sivri bir aletle kazınır. Bazen tebeşir ya da kömürle çizildiği de olur. Kaba saba karikatürlerden, seçim nutuklarına ve şiir dizelerine kadar çok çeşitli konularda örneklerine rastlanır. Bu yazılar, çeşitli alfabeleri ve bunların bozuk ve yanlış kullanımlarını belgelediğinden, eski yazı uzmanları için önemlidir. Arkeologlar da bir yapının tarihlenmesinde zaman zaman duvar yazılarından yararlanır. Ama bu yazılar, temel olarak dil bilimciler ve tarihçiler için önem taşır. Tarihçiler için duvar yazıları, sıradan insanların günlük yaşamı ile yaşadıkları dönemin gelenekleri ve kurumları konusunda ayrıntılı bilgiler içerdiğinden eşsiz değerdedir *(üstte; Mısır'daki Luksor Tapınağı'nın bir sütununda yazılar ve solda; aynı tapınaktaki Mısır yazıları).*

Osmanlı halkı, gündelik yaşamın ayrılmaz bir parçası olan bu mekanlarda ortaya koymuş 'graffiti' örneklerini. Ama onlar, duvarlardan ziyade, hem dinî hem de sosyal olarak yaşamsal mekanlar olan cami avlularında, sütunların bileziklerini kullanmışlar bu iş için. 'Bilezik yazıları' da dediğimiz bu duvar yazıları, bir zamanlar Osmanlı halkının haberleşmek ve bilgilenmek için kullandığı bir çeşit duvar gazetesi niteliğinde kullanılmış. Özellikle 'Selahattin Camiler' olarak bilinen ve padişahın cuma namazlarını kıldığı cami avlularının sütunları, bu iş için uygun bir zemin haline gelmiş.

'SOSYAL İÇERİKLİ' YAZILAR

Bilezik yazıları Osmanlı'da, genellikle şahit olunan olayların geleceğe aktarılması gayretlerinin bir ürünü olarak

Yenicami avlusu (en solda). Fatih Camii avlusundan bir bilezik yazısı (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Batı kaynaklı bir gravürde Sultanahmet Camii avlusu (sağda) ve Sultanahmet Camii avlusundan bir bilezik yazısı (sağ altta). Fatih Camii avlusundan bilezik yazısı (en sağda). Yenicami avlusu (altta ve sağ altta).

şekillenmiş. Gayrı resmi ve anonim bir vak'anüvislik (olayları ve önemli günleri kaydeden bir tarih bilimi) de denilebilir onlar için.

Topkapı Ahmet Paşa Camii avlusundaki bir sütunda yer alan 'Donanmayı hümayun çıkalı yevmi Pazar fi 6 şaban sene 1167...' ifadesiyle, bir tarihi olay not düşülmüş; Osmanlı donanmasının savaşa çıktığı tarih belirtilmiş. Aynı caminin avlusunda bulunan ve vak'anüvislik özelliği taşıyan başka bir bilezik yazısı da 'Muid Ahmet Efendi Mısır'a gitti. Osman sene 1049...' diyor.

Cami avlularındaki sütunların kaidelerini çepeçevre saran 'bilezik yazıları', bilinmeyen zengin bir 'duvar arşivi' niteliğinde. Buralardaki bazı yazılara, tarih kitaplarında rastlanmak bile oldukça zor.

Şehzade Camii'nin kıble kapısının sol tarafındaki bilezikte şunlar okunabiliyor: 'Azim ateş göründü hava yüzünde. Kadir Gecesi fi yevmi yeksen bin sene 1022', 'Altın oluk işlendi sene 1021 ve camii şerif meremmat oldu 15 Recep sene 1025'. İkinci sütunda da 'İslambol'da ateş vaki oldu. Rebiüllahirin onbirinde sene 1022' yazıyor. Bu yazılar, hicri 1022, Miladi 1613 yılında, İstanbul'da iki defa yangın olduğunu; Miladi 1612 yılında, Sultan Ahmet tarafından Kâbe için altın oluk yaptırıldığını, yine 1616 yılında da caminin tamir edildiğini anlatıyor.

Üsküdar Mihrimah Sultan Camii'nin bileziklerinde de şunları okuyoruz: 'La tekum lil Ayşi mecrubal fuadi innemerrızku allahil Kerimi'. Osman Çelebi ismindeki bir şahsın, Miladi 1611 yılının Rebiüllevvelinin ilk haftasında, perşembe günü kazıdığı bu beyitte, 'Maişet (Rızık) için gönlü yaralı olma, rızık ancak Kerim olan Allah'ındır' deniliyor. Bir başka sütunda şunlar dikkatimiz çekiyor: 'Elçiler Şah'a giderler Muharrem'in ikisinde 1070...'. Burada, Sultan IV. Mehmet zamanında, İran Şahı'na elçiler gönderildiği anlatılıyor.

'AH HÜSEYİN, VAH HÜSEYİN'

Osmanlı camilerindeki bilezik yazılarının 'muntazamlığı' da çok dikkat çekici... Sıradan insanların yazdığı bu yazıların, daha önce bu iş ile uğraşmış ya da bu iş üzerinde uzmanlaşmış kişilerce kaleme

alındığı akla geliyor; ama bu konu hakkında bir kayıt söz konusu değil...

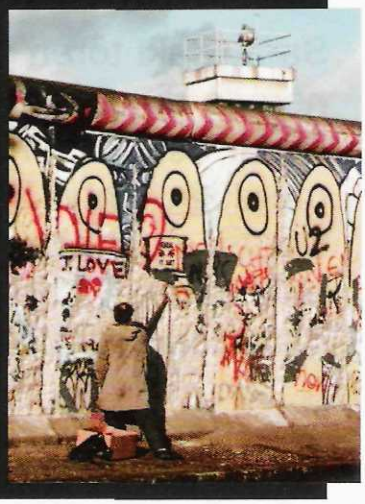
Yazıları yazan 'hakkak'lar, camilerde herhangi bir sabit sütun tercihi yapmamışlar. Daha ziyade, tunç bileziklerin kapı tarafına bakanlarına fazlaca yazı kazınıldığı dikkat çekiyor. Cemaatin gelip geçerken okuyabilmesi için, yazıların avlu içlerine ba-

Bilinçdışının dışa vurumu

20.Yüzyıl'da, bilinçdışının rasgele dışa vurulduğu davranışlara verilen önem, kişilerin kendi kendini ifade etme biçimi olarak, duvar yazılarına duyulan ilgiyi de arttırdı. Duvar yazıları, 1970'lerden sonra özellikle New York kentinde büyük yaygınlık kazandı; yapıların duvarları, metro istasyonları, renkli spreylerle yapılmış, özenli örneklerle doldu *(üstte; New York metrosu ve sağda; Berlin Duvarı'nda graffiti).*

kacak şekilde yazılmasına özen gösterildiği anlaşılıyor.

'Bilezik yazıları'nın en eskisi, Aksaray'daki Murat Paşa Camii'nde, en yenisi Edirnekapı Mihrimah Sultan Camii'nde bulunuyor. Mihrimah Sultan Camii'ndeki bilezikte, Hicri 1173, Miladi 1759 tarihli 'Elli dokuz bölüğün kılıççısı Mehmet Paşa' şeklinde bir yazı okunuyor.

Bilezik yazılarında, ölüm ve evlenme ilanları ile tanınmış kişilerce verilen çeşitli ilanlara da rastlanıyor. Bu yazıların, matbaanın Osmanlı'ya gelişine kadar bir çeşit duvar gazetesi işlevi gördüğü de söylenebilir.

Bilezik yazılarının en fazla görüldüğü Sultanahmet Camii'nin sütunlarındaki bir yazı, bunların 'graffiti'lerin öncüsü olduğunu, bizlere bir kez daha kanıtlar gibi: 'Ah Hüseyin, vah Hüseyin, dilerim Allah'tan bul Hüseyin...' ■

Edirnekapı'daki Mihrimah Sultan Camii'nin avlusu (sol üstte). **Fatih Camii Avlusu'ndan bir bilezik yazısı** (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Sarayda bayram sabahları

Saray'daki tören sırasında kimin nerede duracağı en ufak ayrıntısına kadar belliydi. Örneğin, padişahın oturduğu tahtın arkasında, sağda Darüssaade ağası, solda da silahtar bulunurdu. Tören sırasında mehter durmadan çalardı.

BUĞRA TOKATLI

Osmanlı İmparatorluğu'nda bayramlar yerleşmiş kuralları olan törenlerle kutlanırdı. İki önemli bayram vardı; Ramazan ve Kurban bayramları. Ramazan Bayramı'na 'Iyd-i Said-i Fıtr', Kurban Bayramı'na ise 'Iyd-i Adha' denilirdi. Bayramlar, Müslümanların Medine'ye hicretiden sonra, yani 634'te başlamıştı.

Ramazan Bayramı üç, Kurban Bayramı ise dört gündü. Ancak devletin zor durumda olduğu zamanlarda, bayramlarda tatiller kısa tutulmuştur. Örneğin 1919 yılı Kurban Bayramı'nda, ülkenin içinde bulunduğu durum nedeniyle bayramın üçüncü ve dördüncü günleri, devlet daireleri açılmış ve bütün memurlar işlerinin başında bulunmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Ramazan ayında iken, bayramın başlaması için Şevvâl ayının girdiğinin işareti olarak hilâlin görülmesi beklenirdi. Eğer Ramazan'ın 29'unda hilâl görülmezse, Ramazan'ın 30'unda top atılarak ertesi günün bayram olduğu ilan edilirdi.

Padişah III. Selim'in bayram tebriklerini kabul edişi (sağda).

HİLÂL GÖRÜNMEZ İSE...

Hilâl görülmediği takdirde bu şekilde bayram gününün tespitine "tekmil-i selasin" denilirdi. Kurban Bayramı'nda da ayın durumuna göre, Zilhicce ayının birinci gününün

Louis-François Cassas'ın 1784 tarihli 'Sultan'ın Bayram Alayı' adlı çalışması (solda). Padişah III. Mustafa'nın 1763 tarihli Bayram Alayı'nı temsil eden bir görüntü (altta).

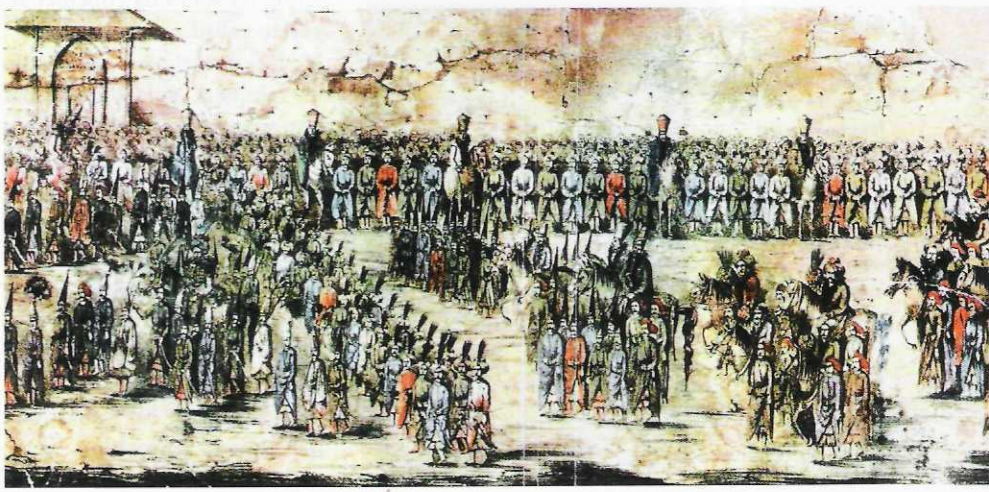
tespitiyle Arife ve Bayram günü belli olurdu. Ramazan'ın başlangıcını, bitişini, Kadir Gecesi'ni ve Kurban Bayramı'nın ne zaman olduğunu belirlemek, İstanbul Kadısı'nın göreviydi. Kadı bu günleri tespit ettikten sonra Saray'a bildirir, daha sonra da durum halka ilan edilirdi. Saray'a bu günleri bildiren İstanbul Kadısı yüklü bir miktarda bahşiş alırdı.

Arife Günü, ikindiden itibaren Ramazan Bayramı'nın üçüncü günü, Kurban Bayramı'nın ise dördüncü günü akşamına kadar, her gün top atılırdı. Bu toplar genellikle Tersane'den ve Donanma'dan ateşlenirdi.

Bazen limanda bulunan yabancı bandıralı gemiler de top atarlardı. Ramazan ve Kurban Bayramı öncesi, Arife gecesi bütün cami ve mescitlerin kandilleri yakılırdı.

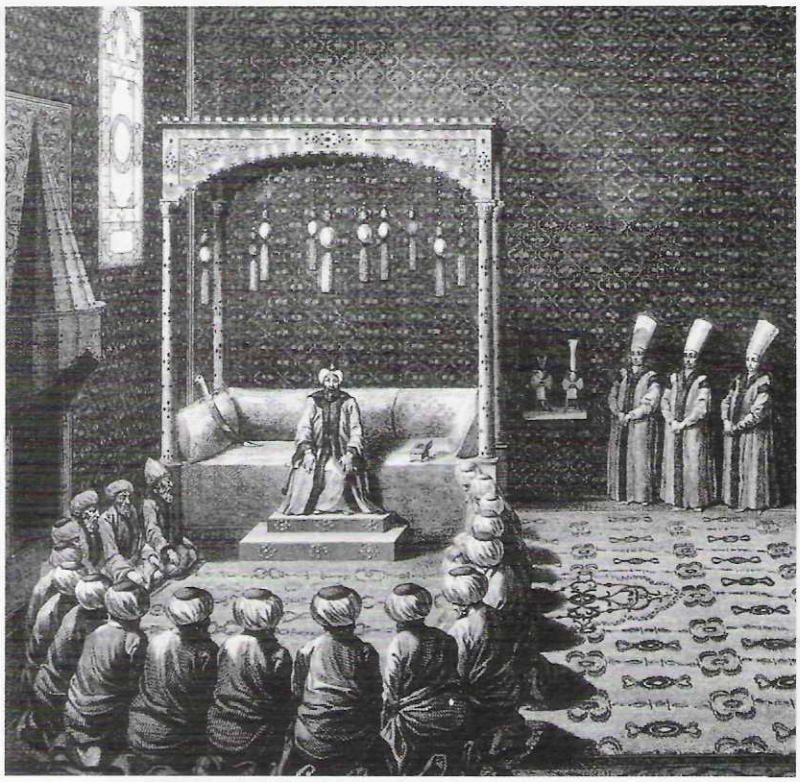
Tahirü'l Mevlevi'de yayımlanan 1921 tarihli bir yazıda, eski bayramlar şöyle anlatılır: Başta İstanbul olmak üzere her şehirde Arife Günü hamamlar sabaha kadar açık olurdu. Genelde hamam işi son güne bırakıldığı için, hamamlarda iğne atsan yere düşmezdi. Şekerci dükkanları da geç vakte kadar çalışırdı.

Bayram sabahı gün ağarmadan davulcular namaz için halkı uyandırırdı. Ardından toplar atılarak halk sabah namazına çağırılırdı. Aile reisleri erkek çocuklarını da alarak camiye gider ve sabah namazını kılarlardı.

meraketliyorum@googlegroups.com

Daha sonra camilerde kürsüye çıkan vaizler, Bayram namazı vakti gelinceye kadar camide bulunanlara vaaz ederlerdi.

MAHALLEDE BAYRAMLAŞMA

Namazdan sonra, genelde birbirini tanıyan insanlar bayramlaşıp mezarlıkların yolunu tutarlardı. Mezarlık ziyaretlerinde, ölmüş büyüklere dualar edildikten sonra, herkes evine giderdi. Büyüklerin ellerini öpen çocuklar, daha sonra yeni elbiseleriyle komşuları dolaşırlardı. Bu ziyaretlerde el öpen çocuklara bayram harçlığı ve mendil verilirdi.

Mahalle bekçileri ve Ramazan davulcuları ev ev dolaşarak bahşişlerini toplarlardı. Eğer mendil ve kumaş verilirse bu bir sırığa bağlanırdı. Bunların ardından tulumbacılar, daha sonra da çöpçüler ziyarete gelirdi.

Bu ziyaretçileri uğurlayan ev sahipleri, yola düşerek ilk gün yakın akrabaları olan büyüklerini ziyarete giderlerdi. Bayramda eve gelen insanlara önce şeker, ardından da kahve ikram edilirdi. Ancak şeker öyle bir tane verilmez, şeker tepsisi misafirin önüne konulurdu. Misafir tepsiden istediği kadar şekeri yerdi.

Memurlar bayramlaşmak için kendi çalıştıkları yerin amiri olanların evlerine giderlerdi. Ancak bu durum çok masraflı olduğu için, Tanzimat'tan sonra, 1845'te bir karar alınarak bu uygulamaya son verilmişti.

Bu tarihten sonra, memurlar amirleriyle işyerlerinde bayramlaştılar. Bayramın bitmesinden sonra resmi dairelerdeki memurlar işyerlerinde önce kendi aralarında bayramlaşır, ardından da bayram tebriki için önce müdürlerinin, daha sonra da müdürleriyle birlikte, bakanlarının yanına giderlerdi. Bu işler bittikten sonra, farklı dairelerin memurları birbirlerini ziyaret ederek kendi aralarında bayramlaşırlardı.

BAYRAM TEBRİKİ USULÜ

Resmi bayramlaşmalar, bayramdan önce başlardı. Tanzimat'tan sonra çeşitli günlerde olduğu gibi, bayramlarda da bir mektup veya telgraf ile bayram tebriki usulü başlamıştı.

Memurlar ve müdürler,

Arife Günü, Arz Odası'nda bayramlaşma: Saray'ın ve Paşa Kapısı'nın üst düzey görevlileri, sırayla sadrazamı, şeyhülislamı ve vezirleri ziyaret ederlerdi. Bu sırada salona gül suyu serpilir, buhurdan dolaştırılırdı (üstte). **Saraydaki bir tören görevlisi** (sağda).

amirlerinin ve padişahın bayramını mektup veya telgraf ile kutlarlar ve sadakatlerini arz ederlerdi. Bayram tebriki gönderenlerin bir listesi yapılarak padişaha sunulurdu.

Daha sonra bunlara tebriklerinden duyulan memnuniyeti belirten cevap yazısı gönderilirdi.

Bayram tebrikini yalnız Müslümanlar yapmazdı. Ermeni Patriği'nden Keldani Patriği'ne, Ortodoks Metropolitlerden Karadağ Prensi'ne kadar herkes padişaha bayram tebriki gönderirdi.

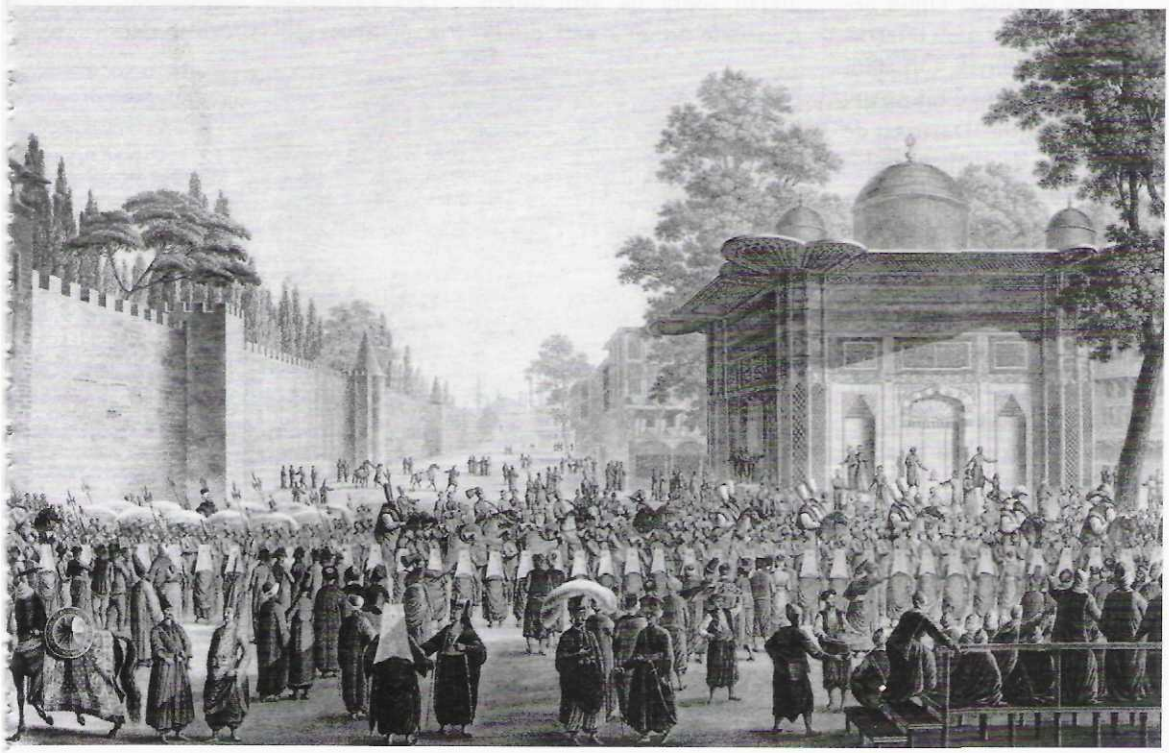
TEŞRİFAT KALEMİ

Bayramlarda düzenlenecek törenin teferruatı Teşrifat Kalemi'nin işiydi. Padişah için düzenlenecek tebrik töreninin teferruatı bu 'Daire' tarafından hazırlanır ve işlemler buna göre yürürdü. Ramazan Bayramı namazı ve bayramlaşma merasimine katılacaklara, davet tezkireleri dağıtılırdı.

Osmanlı sarayındaki bayramlaşmanın nasıl yapılacağı Fatih Kanunnamesi ile belirlenmişti. Bu kanunnameye göre, padişah bayram sabahı namazını Hırka-i Saadet Dairesi'nde kılar, daha sonra bu yerin önüne taht konulurdu.

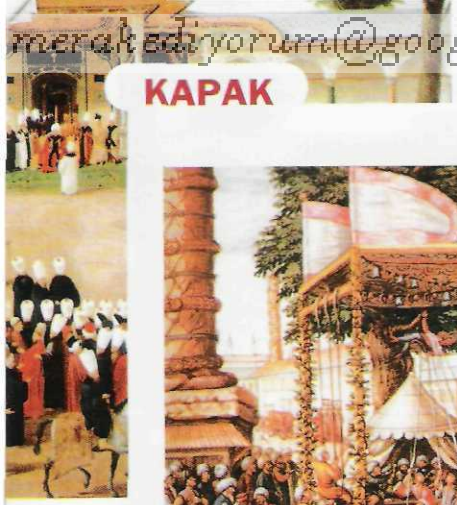
Padişah tahta oturunca orada bulunan hocalar dualar okurlar, ardından görevliler bunlara hediyelerini verirlerdi. Mehter çalmaya başlayınca bir taraftan da topluluk hep bir ağızdan, "Bu gibi günlere yetişmek her zaman müyesser ola" diye bağırır ve dua edilirdi.

Osmanlı padişahı ile bayramlaşma hakkı olanlar, kanunnamede belirlenmişti. Bu hakka haiz olan kişiler sabah namazını Ayasofya Camii'nde kıldıktan sonra Saray'a gidip Divân-ı Hümâyun'da toplanırlardı. Topluluğun geldiği

Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunan ve Konstantin Kapıdağlı'ya atfedilen "III. Selim'in Bayram Töreni" adlı yağlıboya tablo; 1789 civarı (üstte). Uzun yıllar İstanbul'da yaşayan İtalyan ressam Merlling'in (1763-1831), "Sultan'ın Bayram Alayı" adlı gravürü (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

haberi padişaha iletilince, o da bunun üzerine Arz Odası'na geçerdi.

Daha sonra da görevlilerin dizildiği yoldan, tahtın bulunduğu yere gelirdi. Burada padişahı karşılayan Nakibüleşraf dua ederdi.

SARAYDAKİ TÖREN

Tören sırasında kimin nerede duracağı en ufak teferruatına kadar belliydi. Örneğin, padişahın oturduğu tahtın arkasında, sağda Darüssaade ağası, solda da silahtar bulunurdu. Buradaki tören sırasında mehter durmadan çalardı.

Padişah tahta oturduktan sonra devlet adamları rütbelerine göre, sağ taraftan gelerek padişahın eteğini öperlerdi. Veziriazam, kasasker gibi görevliler etek öperken padişah ayağa kalkardı.

Bu üst düzey ricalden sonra sıra defterdar, nişancı reisülküttap, defter emini gibi bürokratlarındı. Ancak bunlar, öncekiler gibi etek değil eşik öperlerdi. Şeyhülislâm ise, padişahın önünde eğilir ve elini öperdi.

El etek öpme işlemini bitiren görevliler, kendileri için belirlenmiş yere geçerek tören müddetince ayakta dururlardı. Kapıkulu ocaklarının üst düzey subayları da bu bayramlaşmada bulunurdu.

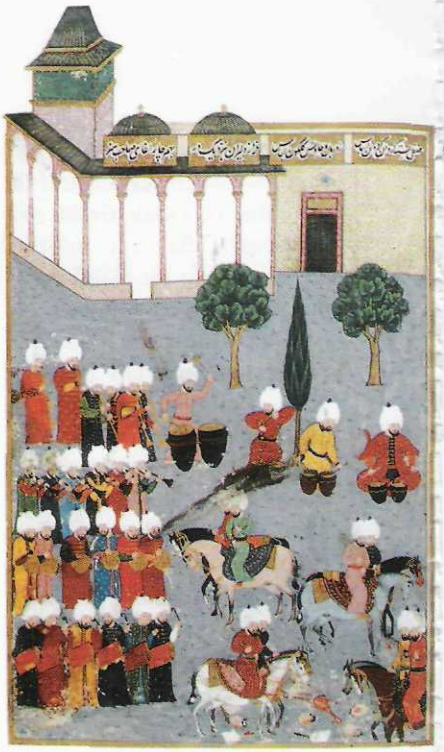
BAYRAM ALAYI

Törenin bitiminden sonra padişah Has Oda'ya geçerek bayram namazı için üstünü değiştirirdi.

Bayram namazı büyük camilerinden birisinde, genellikle Saray'a yakın Ayasofya veya Sultanahmet'te kılınırdı. Bayramdan önce padişaha namazı nerede kılacağı sorulur, buna göre hazırlık yapılırdı.

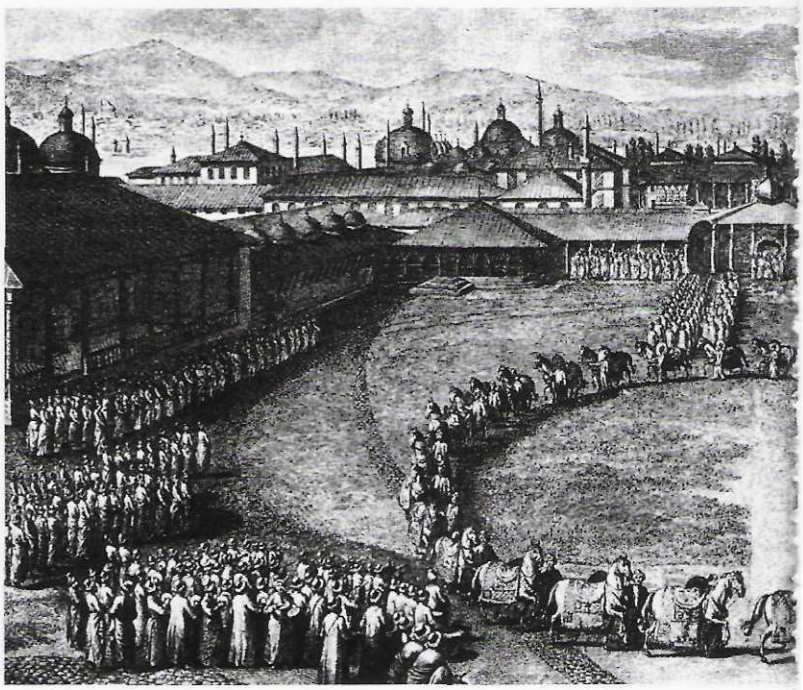
Padişah Harem'den çıkıp, özel olarak süslenmiş atına biner ve Babüsselam Kapısı önünde kendisini bekleyen devlet adamlarıyla birlikte, camiye doğru yola çıkardı.

Devlet ileri gelenleri rütbelerine göre ya atlı olarak ya da yaya, padişahı takip ederlerdi. Camiye gidilip, namaz kılındıktan sonra da aynı düzen içerisinde Saray'a geri dönülürdü. Bayram namazı için yapılan bu gidiş ve dönüşe 'Bayram Alayı' denilirdi.

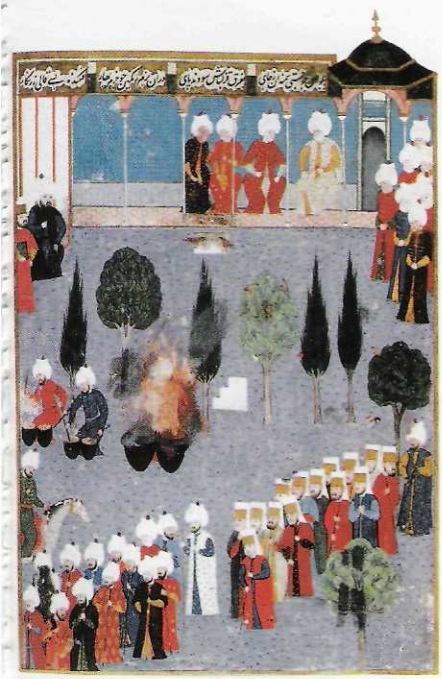

GÜLHANE'DEKİ TÖREN VE HEDİYE FASLI...

Bayramın ikinci günü padişah Yenisaray'da, yani Topkapı Sarayı'nda bulunan Gülhane Köşkü'nde bulunurdu. Buraya kaymakam, şeyhülislâm, kaptanpaşa gibi görevliler, ma-

Çemberlitaş civarında, Tavukpazarı'nda, bir 16. Yüzyıl bayram yerinde eğlence (üstte). Şehinşehnâme kaynaklı bir çift minyatür: Saray'da Bayramlaşma (sağ üstte). Arife Günü, Saray'ın ikinci avlusunda, padişahın huzurunda yapılan ve bir tür geçit resmi olan 'Nevbet' töreni (sağda).

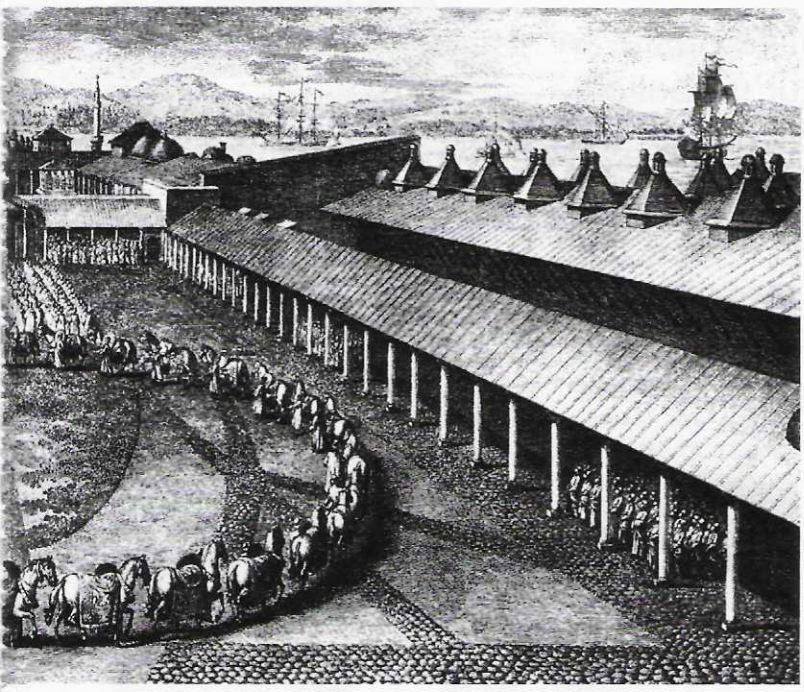
iyyetleri ile birlikte gelirler ve bayram tebriki için bir tören düzenlenirdi. Bayramın üçüncü günü ise, padişahlar eski geleneklere göre, Eski Saray'da cirit oyunu seyrederlerdi.

Bayram nedeniyle Harem halkının istediği zincir, küpe ile gerdanlık, broş gibi mücevherat, Saray'ın bu tür ziynet eşyasını aldığı kuyumculara bir mektup ile bildirilerek temin edilirdi.

Bayram nedeniyle padişah tarafından fakirlere yardım yapılırdı. İmparatorluğun dağılma döneminde, zor durumda bulunan göçmen çocuklarını bayramlarda giydirmek de bir gelenek haline geldi.

Bayramdan önce subaylara ve memurlara birer maaş ikramiye dağıtılırdı. Devlet hazinesinin zor durumda olduğu dönemlerde, bazen bu ikramiye yarım maaşa düşürülmüş, bazen de hiç verilmemiştir.

Ayasofya, Sultanahmet, Süleymaniye, Fatih gibi büyük camilerin şeyhlerine ve önde gelen ulemaya 'kürk bahası', 'iftariye' adı altında hediyeler dağıtılırdı. Bayramlarda askere şeker, kuzu, helva ve salata verilirdi. Zaptiyeye ise, birer adet fes ve püskül verilir veya bedeli ödenirdi. Bayramın birinci günü, hapishanelerdeki mahkûmlara helva dağıtılırdı. Bayram nedeniyle, cezasının üçte ikisini çekmiş mahkûmların bir kısım da affedilirdi. ■

Dolmabahçe'de bayram

Bayramlaşmalar yeni saraylar yaptırıldıkça değişik saraylarda gerçekleştirilmiştir. Dolmabahçe'nin yanı sıra Çırağan Sarayı da bu tür törenlerin yapıldığı yerlerdendi. Dolmabahçe Sarayı *(sağ altta)* yapılırken, muhteşem bir bayramlaşma salonu da düşünülmüştü. 'Muayede Salonu' adı verilen 2 bin 250 metrekare genişliğindeki bu muhteşem salon *(üstte)*, Saray'ın alt katındadır. Salonun 56 sütun üzerine oturtulmuş kubbesinin yüksekliği, 36 metredir. Yüzlerce ampul yanan 4.5 tonluk bir avizesi vardır. Padişahlar devlet görevlileriyle bu salonda bayramlaşırdı. Bayramlaşma sırasında üst katlarda mızıka çalar, Harem kadınları da kafes arkasından töreni takip ederlerdi. Harem mensuplarıyla bayramlaşma ise, Saray'ın üst katındaki Mavi Salon'da yapılırdı *(altta)*.

merakediyorum@googlegroups.com

Habere faytonla yetişen

"Şeyh-ül Muharrir" Lütfü Aksungur

1930'ların başlarında gazeteciliğe başlayan 70 yıllık gazeteci Lütfü Aksungur'un belleği, Cumhuriyet dönemi gazetecilik tarihinin her dönemecinden izler taşıyor.

BURCU ILGIN

70 yıl gazetecilik sektörüne hizmet veren Lütfü Aksungur (üstte), **Aydın'da, 1954 seçim sonuçlarının halka bildirilmesini izliyor** (sağdaki fotoğrafta, en sağda).

Derin mavisiyle, bakışları üzerine çekmekte zorlanmazdı 20. Yüzyıl'ın başlarında İzmir kenti.... O, Akdeniz'in 'Küçük Paris'i'ydi; seyyahların anlata anlata bitiremedikleri 'Akdeniz'in İncisi'...

I.Dünya Savaşı'dan, Kurtuluş Savaşı'ndan ve 1922'de sokaklarını kül eden yangından sonra, savaşlardan artakalanları yeni gelenlere katıp kendini onarmaya girişmişti 1920'lerin sonlarında... Sakin bir telaş sezinlenilirdi yolcu taşıyan atlı tramvaylarda o yıllarda. O da bir yolcuydu o zamanlar; faytonların tadına en çok varanlardandı. Bir zamanların yolcusu, şimdi, 20. Yüzyıl'ın yaşayan belleği Lütfü Aksungur...

Lütfü Aksungur, bugün Türkiye'nin en yaşlı gazetecilerinden biri; gazetecilik sektöründe 70 yıl çalışmış bir basın emekçisi. 70 yıllık emeğin getirisi, aldığı pek çok ödül, kendi adını taşıyan bir sokak ve "Şeyh-ül Muharrir"i unvanı olmuş.

İzmir Postası, Halkın Sesi, Anadolu, Yeni Asır gazetele-

1920'lerin ikinci yarısında İzmir (en solda) **ve Alsancak sahili** (sol sayfada, ortada). **Lütfü Aksungur, gazeteciliğe başladığı 30'lu yıllarda** (soldaki fotoğrafta, solda).

rinde muhabirlik yapan Aksungur, daha sonraki dönemlerde, bulduğu haberleri yakın arkadaşlarına aktararak ve köşe yazarlığı yaparak gazeteciliği sürdürmüş. Bu arada Türk Basın Birliği, İzmir Gazeteciler Cemiyeti ve Sendikası gibi kuruluşlarda müdürlük, üyelik ve genel sekreterlik görevlerini üstlenmiş.

BEYOĞLU'NDAN EŞREFPAŞA'YA

Aksungur, 1913 yılında, İstanbul'un Beyoğlu semtinde doğmuş. İzmir'in, adı bir vakitler Değirmendere olan Eşrefpaşa semtine yerleştiği dönem, atlı tramvayların en hızlı ulaşım aracı olduğu, iki katlı Rum evleriyle bezeli 1920'lerin İzmir'i...

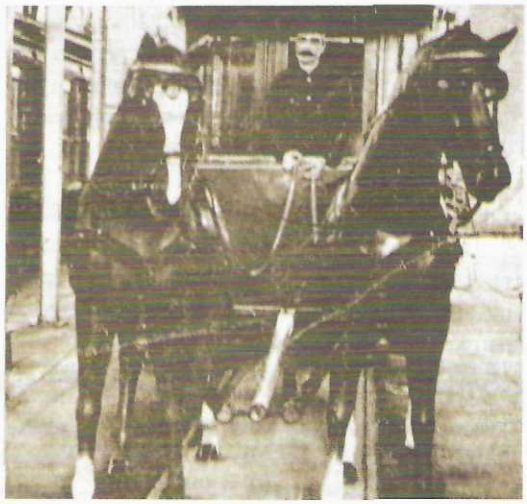
Ortaokulu bitirdikten sonra askeri okula gitmeyi planlayan Aksungur'u, bir takım tesadüfler gazetecilik mesleğine sürüklemiş:

"Orta mektebi bitirdikten sonra bütün arzum subay olmaktı. Güzelyalı'dan rap rap diye geçen askerler, Alibey Çayırı'na atışa giderlerdi, tarih 1924 olmalı... Ancak, sağlık nedenleri ile askeri mektebe kabul edilmedim. Necati isminde bir arkadaşım vardı; 'İyi Osmanlıca biliyorsun, bizim gazeteye gel, musahhihlik (düzeltmenlik) yaparsın' dedi. Böylelikle İzmir Ticaret Postası'nda musahhihliğe başladım."

FAYTONLA HABER PEŞİNDE...

1930'lu yıllarda, henüz 'toy' bir gazeteci olduğu dönemlerden belleğinde kalan izlerden biri, habere ulaşmanın zorluğu... Ancak zenginlerin sahip olabildiği otomobillerin tek tük göze çarptığı İzmir sokaklarında, 'hızlı bir muharrir' olmak için seçenekleriniz sadece 'fayton', 'atlı tramvay' veya 'tabanvay'! Sözü, bu noktada Aksungur'a bırakıyoruz:

" Polis muhabiri olunca, habere en çabuk şekilde yetişmek lazım. O zamanlar en hızlı ulaşım aracı fayton. Otomobiller de olsa olsa zenginlerde, bir de poliste var... Üstelik ben gece istihbaratta çalışıyorum; habere de faytonla gitmem icap ediyor. Bana dediler ki, 'Bey, sen her akşam böyle gidi-

1930'ların İzmir'inde, bir faytoncu (üstte). **Aksungur, 1953'te, Amerikan Büyükelçisi'nin Amerikan Kütüphanesi'nde düzenlediği basın toplantısında** (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Aksungur, 1954'te, Muğla Valisi'nin basın toplantısında (sağdaki fotoğrafta, en sağda). **1930'larda, İzmir'de atlı tramvay** (en sağda) **ve İzmir'in Konak Meydanı** (sağ altta).

yorsun geliyorsun, bir araba al'. Ertesi gün, Konak Cami'nin önüne bir fayton getirmişler; gittim, şöyle baktım sağına soluna. O zaman yanımda bin lira vardı; verdim. Üç bin liraya taksitle aldım faytonu. Habere kendi faytonumla gitmeye başladım...".

SİLAH ALTINDA GAZETECİLİK

Gazetecilik öyle bir tutku ki, silah altına bile alınsanız sürüyor... Askerdeyken de Tasvir-i Efkar'ın muhabirliğini yapan Aksungur'un belleği, askerlikten ziyade gazetecilik anılarıyla dolu:

"Çadırda oturuyoruz, elinde silahı, bir asker geldi. Yüzbaşıya dedi ki, karımın köyde adı çıkmış, köye gitmem lazım, bana izin verin. Yüzbaşı da sen askersin izin veremem, deyince çekti silahı vurdu yüzbaşını. Ben de bu olayı haber yapıp hemen gazeteye gönderdim."

'Akdeniz'in incisi' İzmir'de basın hayatı

İzmir, Osmanlı devletinde ilk devamlı gazetenin yayımlandığı şehirdir. 'Smyrnen' gazetesi burada, 1823 yılının Aralık ayında yayımlanmaya başlamıştı. 1869 yılı sonunda, Aydın ilinin resmi yayın organı olan 'Aydın' gazetesinin yayımlanmaya başlamasıyla, bu gazetelere Türkçe bir gazete eklendi.

1886'da Halid Ziya, Bıçakçızade Hakkı ve Tevfik Nevzat tarafından 'Hizmet', 1895'de Tevfik Nevzat tarafından 'Ahenk', 1896'da Bıçakçızade Hakkı tarafından 'İzmir' gazeteleri çıkarılmaya başlandı.

İzmir'de en uzun ömürlü gazetelerin başında gelen Yeni Asır gazetesi 1898 yılında Selanik'te yayımlanmaya başlamıştı. 1924'te bu gazete Selanik'ten İzmir'e nakledildi. Yeni Asır 1930'dan sonra Ege Bölgesi'nin en çok okunan gazetesi haline geldi. İttihat ve Terakki'nin İzmir'deki yayın organı olan "İttihat Gazetesi"nin yerine, 6 Kasım 1911'de yayına başlayan "Anadolu"da 1954'e kadar yayımlanmıştı.

İzmir basın tarihinde iz bırakan gazeteler arasında 'Halkın Sesi', ayrı bir öneme sahiptir. 'Halkın Sesi' hemen hemen her konuya değinerek "Cumhuriyet", "Ulus" gibi İzmir dışındaki gazetelerle bağlantı kurarak içeriğini zenginleştirmişti.

İnternet, dijital ortam, saniyede binlerce mil yol alan haberler, bir tuşun altında serili dünya...

1930'dan 2003'e, gazetecilik top yekûn değişmiş gibi görünse de, meselenin tam da kalbinde, bazı şeyler hiç değişmiyor... Bunların başında 'haber atlatmak' geliyor...

Lütfü Aksungur, 'Gazetecilik jargonunda haber atlatmak sevaptır' diyor ve başlıyor anlatmaya:

"Kasetler, ses kayıt cihazları yoktu o zamanlar; biri konuşuyor, biz yazıyoruz. Her şeye rağmen yine de işi başarıyorduk. Vaktiyle, telgrafların bir kelimesi bir kuruş, bin kelimesi bin kuruştu. Gazeteye telgrafla haber göndereceğimiz zaman, gazeteden bir makale kesiyoruz; telgrafçıya diyoruz ki, çek bunu gazeteye... Kelimesi bir kuruş olmasına rağmen, sıramızı kaybetmeyelim diye yapıyoruz bunu. Telgrafçı onunla uğraşırken, ben hızla asıl haberi yazıyorum, bitiriyorum. Makaleyi çıkartıyorum, yeni haberi ko-

yuyorum. Haberi çektikten sonra, yine o gazeteyi koyuyorum oraya. Amaç, diğer muhabir arkadaşların telgrafı kullanmasına imkan vermemek! İşte biz böyle idare ediyorduk! Şimdi ne kadar kolay her şey..."

KENT FISILTILARINI DİNLEMEK

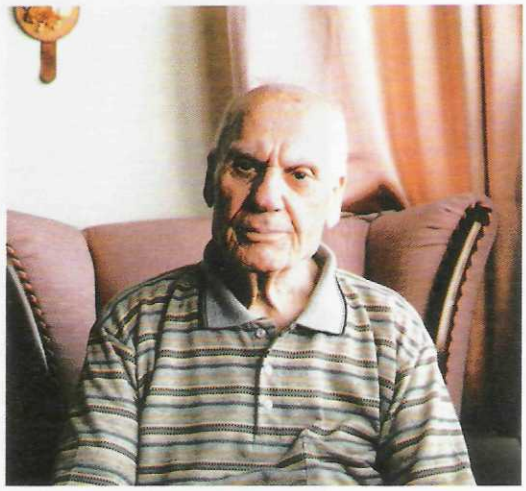
Kendi ifadesiyle 'doğuştan muhabir' olan Aksungur, o yılların haber atlatma yöntemleriyle ilgili olarak, kent fısıltılarına kulak kabartmanın, polisle ve hatta cellatlarla yakın ilişki kurmanın altını çiziyor.

Aksungur, gece yarıları Kordon'a çıkar, gazinolarda, barlarda, pansiyonlarda dolaşırmış. Polislerin konuşmalarına kulak kabartmayı da ihmal etmezmiş:

"Gece yarısı Kordon'a çıkardım; sabahın üçüne kadar, hatta bazen hava açıncaya kadar dolaşırdım. Gazinolara, barlara, pansiyonlara girip çıkardım. Bir gün, Konak Saat Kulesi'nin önünde, bir polis arkadaşı gördüm. 'Bir şey işittim; Marmaris'te bir gemi batmış, haberin var mı?' dedi; 'Yok' dedim ben. Tabii sonra hemen sarıldım telefona; liman müdürlüğünü aradım. 'Gemide çalışan bir abim var. Bir kaza olmuş öyle işittik; ama inşallah olmamıştır. Annem çok telaşlı, hüngür hüngür ağlıyor; acaba bu gemi de benim oğlum var mı diye, bunu öğrenmek istiyorum' deyince, 'Maalesef doğru' dedi.

Lütfü Aksungur, 1951'de, bir Amerikan askerî filosunun İzmir'i ziyaretinde, Amerikalı askerler ve gazeteci arkadaşlarıyla birlikte (soldaki fotoğrafta, ayakta, en solda).

Bir elimde kağıt hazır; 'Necmettin diye birisi var mı?' dedim. Bunu üzerine isimleri tek tek okudu; bu arada ben not aldım!".

Lütfü Aksungur'un anlattıkları, neredeyse bir asır süren yaşamından küçük birer kesitti...

Küçük, şirin, iki katlı Rum evlerinin kapısı aralandı; Kordon boyu adım adım gezildi. Bir zamanların yeşillik Hatay'ında binalar yükseldi. Üstelik, teknoloji bizden çok daha büyük adımlar atıyordu.

Tüm bunlar olurken, bir kıyı şeridinden 20. Yüzyıl'ın yaşayan belleği Lütfü Aksungur geçti... ■

Lütfü Aksungur, İzmir'de, 1948'deki 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı kutlamalarını izliyor (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Tüm zamanların en ünlü suikast fotoğraflarından biri olarak değerlendirilen bu karede, kralı ve korteji korumakla görevli Yarbay Piollet (atının üzerinde), kılıcıyla suikastçı Keleman'ın başına ve kollarına vuruyor.

Dünyanın en ünlü suikast fotoğrafından yansıyanlar

Kral nasıl öldürüldü?

Avrupa'nın en nefret edilen hükümdarlarından Yugoslavya Kralı Alexander Karayorgiyeviç için 'geri sayım' başlamıştı. Kral'ı o gün Marsilya'da, değişik uluslardan birçok suikastçı bekliyordu.

M. Tanju Akad

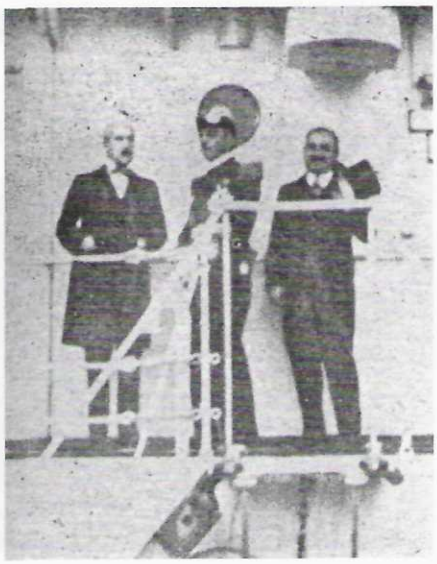
Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı kısa ömürlü ülkelerden biri olan Yugoslavya'nın ilk kralı Alexander Karayorgiyeviç (ki, sadece bir kralı daha

olacaktı) 1934 yılının 6 Ekim günü, resmi bir ziyaret için Fransa'nın Marsilya Limanı'nda karaya çıktı. Kavgalı olduğu Mussolini ile muhatap olmamak için, tren yerine, ülkesinin yegane kruvazörü Dubrovnik ile denizden gelmişti Marsilya'ya...

Altın sırmalı amiral üniformasıyla, tören kıtasını, bandoyu ve halkı selamlamış, kendisini karşılamaya gelen Fransız Dışişleri Bakanı Louis

Barthou ile açık bir arabaya binmişti. Marsilya'nın soluk güz güneşi altında, ölüm, onları köşe başında bekliyordu. Avrupa'nın en nefret edilen hükümdarlarından Kral Karayorgi ile herhangi bir toplu nefretin hedefi olmayan bakan, birazdan aynı kaderi paylaşacaklardı...

KORTEJ İLERLİYOR

O gün olayı izleyenler, çevrede büyük bir gevşeklik olduğu konusunda hemfikirdi. Adeta, ortada hiçbir sorumlu yok gibiydi. Nitekim, gazeteciler fotoğraf çekmek için arabanın başına üşüştüklerinde, kimse onlara müdahale etmedi ve kortejin hareketi birkaç dakika gecikti. Kalabalık dağıldığında otomobiller, atlı eskortları ile birlikte, birinci viteste ve yürüyüş hızında ilerlemeye başladılar.

Limandan Canebiere Bulvarı'na çıkıp Borsa Meydanı'na yaklaşılırken, Fransa hükümeti tarafından krala refakatle görevlendirilen General Georges, arabanın etrafında olması gereken süvarilere bakındı. Süvariler, ortada kontrol olmadığı için, adeta geziye çıkmış gibi, arabanın

Yugoslavya Kralı Alexander, kendisini Marsilya'ya getiren Dubrovnik kruvazöründe (sol üstte ve üstte). **1922'de çekilmiş bir fotoğrafta Kral Alexander, eşi Prenses Marie ile birlikte** (solda) **ve 1930'da, Yugoslavya'da, çiftçilerle öğle yemeğinde** (altta).

önünden uzaklaşmaya başlamışlardı; arabanın yanında sadece iki atlı eskort kalmıştı: Sağda, Yarbay Piollet ve solda Yüzbaşı Vigoreaux. Ama onlar da biraz ileri çıkmışlardı ve tek başlarına arabayı kontrol edecek durumda değillerdi. Gökyüzündeki uçakların uğultusu, kaldırımlarda-

merakediyorum@googlegroups.com

Suikast sonrasında hayatını kaybeden Kral Alexander (soldaki) ve Fransız Bakan Jean-Louis Barthou'nun naaşları, Marsilya valilik binasında (sağ üstte). Kral Alexander, tahta çıkışının 10. yılında, oğlu Prens Peter ile (sağda) ve oğlu Prens Peter ve eşi Prenses Marie ile birlikte (altta).

ki kalabalığın uğultusuna karışıyordu.

Herşey birkaç saniye içerisinde oldu. Bir adam kalabalığın arasından sıyrıldı, Yarbay'ın önüne atladı ve oradan da otomobilin ayaklığına sıçrayarak içeridekilere ateş etmeye başladı. Etraftaki uğultu o kadar yüksekti ki, hâlâ süvarilere bakınmakta olan general, seslerin uzaktan geldiğini sandı. Yüzbaşı Vigoreaux da mitralyöz sesi duyduğunu düşündü ve otomobilin yanında atını sürmeye devam etti.

Durumun farkına varan ilk kişi olan şoför Froessac, suikastçıyı gördü ve bir eliyle onu itmeye, diğer eliyle de otomobili sürmeye çalıştı. Bunu başaramayınca arabayı durdurdu ve yerinden kalkarak onu atmaya çalıştı. O sırada başını içeri çeviren General Gorges, Kral'ı olduğu yerde kaymış, Bakan Barthou'yu da dizleri üzerinde acıyla inlerken gördü; hiç tereddüt etmeden suikastçının üzerine atladı. Şoförün müdahalesine hiç aldırmayan adam, hızla dönerek generali dört kurşunla yaraladı.

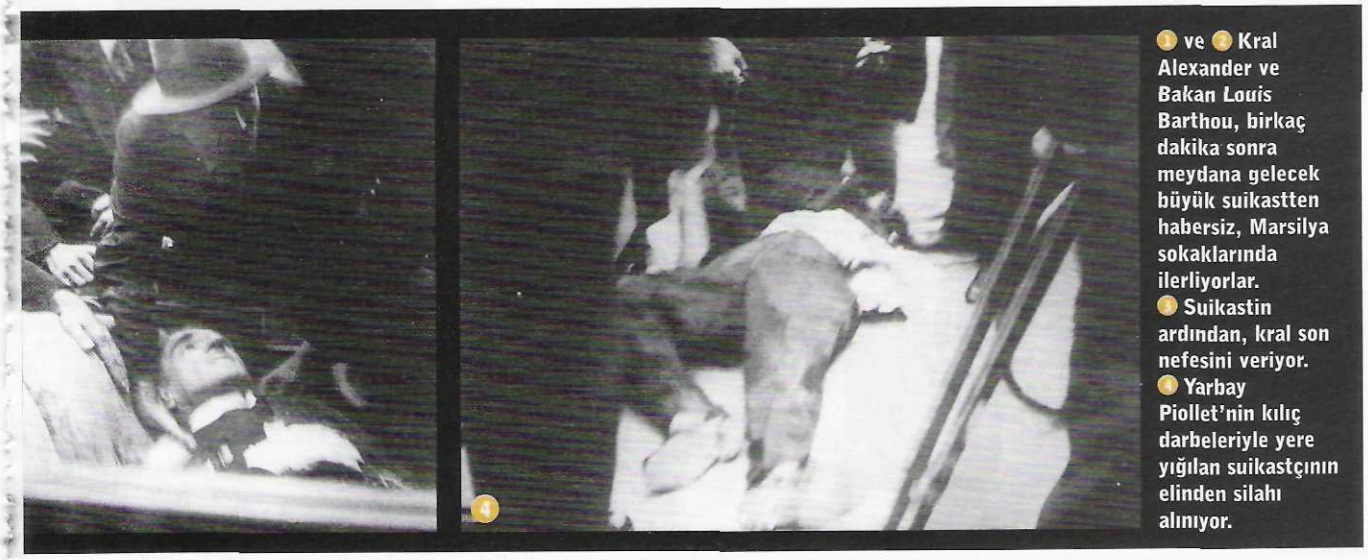

Bu sırada, yol kenarında görevli polis memuru Celestin Galy, suikastçıyı fotoğrafçı zannedip silahını çekmeden elini omzuna koyarak uzaklaştırmak istedi; ama onun kaderine de bir kurşun düştü. O anda herkes bir şeylerin ters gittiğini anladı ve etraf karıştı. Bu sırada sol kolundaki damar parçalanmış olan Bakan Barthou, şaşkın vaziyette arabadan indi ve kalabalığa karıştı. Yarım saat sonra bulunan bakan, kan kaybından ölecekti...

Plana göre, suikastçının kaçması için bir arkadaşı kalabalığa bomba atacak, o da kargaşadan yararlanıp ortalıktan yok olacaktı. Ama bombacı korkup kaçtı ve suikastçı ortada kaldı.

1 ve 2 Kral Alexander ve Bakan Louis Barthou, birkaç dakika sonra meydana gelecek büyük suikastten habersiz, Marsilya sokaklarında ilerliyorlar. 3 Suikastin ardından, kral son nefesini veriyor. 4 Yarbay Piollet'nin kılıç darbeleriyle yere yığılan suikastçının elinden silahı alınıyor.

Yarbay Piollet, atını geri geri arabaya yaklaştırdı ve suikastçının eteğine yapışmış olan şoförü de ciddi şekilde yaralayarak kılıcıyla başına ve kollarına vurdu. Suikastçı yere düşünce bir jandarma koşup kafasına ateş etti. Adam ölmedi ama şuurunu yitirdi. Bu sırada yanına gelen bazı kişiler onu tekmelemeye başladılar. Diğer arabalardaki yaverler, görevliler krala koştular; ama hiçbir hayat belirtisi yoktu...

SUİKASTIN BİLANÇOSU

Nihayet polis müdürü müdahale etti ve kortej valiliğe doğru hareket etti. İki blok ötede, henüz durumu bilmeyenler kralı alkışlıyorlardı. Kral, valilikte bir masanın üzerine yatırıldı ve hastaneye gönderilen jandarmaya en iyi doktoru getirmesi söylendi. Doktor gelince, sadece ölümü teyit etti. Kalbinden ve karaciğerinden vurulan kral derhal ölmüştü.

Kurşunlardan birisinin, çılgınca etrafa ateş eden güvenlik güçlerine ait olduğu ileri sürüldü; arabada en az bir polis kurşunu bulunduğu açıklandı. General Georges, haftalarca ölümle pençeleştikten sonra iyileşti. Hayatının, kalbine giden kurşunu çelen madalyaya bağlı olduğu söylendi. Bakan Barthou ise girdiği şok nedeniyle, şuursuzca dolaşırken kan kaybından ölmüştü.

Karnından yaralanan polis memuru ile kargaşada kurşunla yaralanan Yolande Paris ve Mme Durbec adında iki kadın da öldüler ve bir dipnot içerisinde tarihe geçme felaketine uğradılar. Nihayet, günün son kurbanı, komadan

'Güney Slavları'nın Kralı Alexander

Alexander Karayorgiyeviç, Obrenoviç hanedanının devrildiği kanlı 1903 darbesi ile iktidara gelen Peter'in ikinci oğluydu. Sırpların ve 1918'de Sırbistan'a bağlanan bütün güney Slavlarının kralı olması, babasının 1921 yılındaki ölümü üzerine gerçekleşti. Alexander, 1929 başında parlamento ile anayasayı kaldırarak tam bir diktatörlük rejimine geçti. Ülkenin 'Sırp, Hırvat ve Slovenlerin Krallığı' şeklindeki adını, resmen 'Yugoslavya', yani 'Güney Slavlarının ülkesi' olarak değiştirdi. Bu diktatörlüğün ilk beş yılında, 19 bin Hırvat 20 yıl veya daha fazla hapis cezası alırken, 200 idam cezası verildi. Yüzlerce Hırvat da kim vurduya gitti. Hırvat muhalefeti, işte tam da bu dönemde Sofya'da IMRO ile ilişki kurdu; İtalya ve Macaristan'dan yardım almaya başladı. Alexander, II.

Dünya Savaşı öncesinin gergin atmosferinde karşılaştığı tehditlerin büyüklüğü karşısında, 1933 yılında Çekoslovakya ve Romanya ile Küçük Antant'ı; 1934 yılında da Yunanistan, Türkiye ve Romanya ile Balkan Antantı'nı imzaladı *(üstte; anlaşmayı imzalayan ülkelerin dışişleri bakanları bir arada).* 1934 Ekim'indeki Fransa ziyareti de bir destek arama çabasıydı. Ölümünden sonra bütün bu girişimler sahipsiz kaldı.

merakediyorum@googlegroups.com

Kral Alexander'ın ölümünün ardından Yugoslavya Başbakanı olan Milan Stoyadinovic, 1938'deki bir Berlin ziyaretinde Hermann Goering tarafından karşılanıyor (sağda). Babasının ölümünün ardından Yugoslavya Kralı olan Peter, 1941'de, İngiltere'deki öğrencilik günlerinde (sağ üstte). Suikastta yaşamı yitiren Dışişleri Bakanı Barthou'nun yerine göreve gelen Pierre Laval (sağda).

çıkmadan o gece hastanede ölen suikastçı idi. Suikastın bilançosu, altı ölü ve dört yaralı idi. Ama siyasi bilançonun netleşmesi için uzun süre uğraşılması gerekecekti...

YANITSIZ SORULAR

Olayın ardından yapılan soruşturmada, Fransızların kral için, tören hazırlıklarının dışında hiçbir özel güvenlik önlemi almadıkları ortaya çıktı. Marsilya'daki Emniyet Müdürü, motosikletli eskort önerisini de geri çevirmişti. Bu durumun bir kasıt taşıyıp taşımadığı ya da ihmalden kaynaklanıp kaynaklanmadığı asla ortaya çıkmadı.

Emniyet Müdürü, Nantes kentine tayin edildi; 'sağlık durumunun ifade vermesine engel olduğu' şeklinde inanılmaz bir rapor verilerek sessiz kalması sağlandı. Keza polislerin kargaşada etrafa birçok kez ve rasgele ateş ettikleri, sonradan bulunan kurşunlardan anlaşıldı. Nitekim, kralı vuran kurşunların birinin önden, diğerinin de arkadan isabet ettiği; birinin polise ait olduğu ve ölümcül yaranın belirlenmesini sağlayacak otopsinin kasten yapılmadığı da, sonraki yıllarda öne sürüldü.

Her halükarda, suikastçının arkadaşlarının yakalanması konusundaki davada da olayın esası açığa kavuşturulmadan savuşturuldu.

BİLİNENLER, BİLİNMEYENLER

Balkanlarda gözü olan Mussolini, 1918'de Sırbistan'a hediye olarak yaratılan ve aslında o dönemde büyük Sırbistan'dan başka bir anlam taşımayan Yugoslavya'dan hoşnut değildi. Keza, Sırbistan'a zorla 'yapıştırılmış' olan Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Makedonya'da da huzursuzluklar vardı. Balkan Savaşları'nda Makedonya'nın elinden çalınmış olduğunu düşünen Bulgaristan ile Orta Tuna'yı kendi bölgesi olarak görmek isteyen ve Habsburg mirasının bir kısmına oturmak isteyen Macaristan; bu ülkenin düşmanlar serisini tamamlıyorlardı.

Diğer yandan, İtalya'nın himayesindeki Arnavutluk ile Selanik Limanı'nın kullanılması konusunda anlaşmazlığa düştüğü Yunanistan da Yugoslavya'nın yanında değildi. Bu yalnızlık içerisinde, Kral Alexander, Birinci Dünya Savaşı'nın galibi olan dostu Fransa ile ilişkilerini tazelemeye gidi-

Keleman ve 'Ustaşi' örgütü

Yugoslavya Kralı'nı öldüren suikastçının gerçek adı bilinmemekle birlikte, IMRO (Makedon Dahili Devrimci Örgütü) mensubu bir komitacı olduğu, kesin bir bilgi olarak kabul ediliyor. Söz konusu kişi, kullandığı takma adlarla, 'Gheorghieff' veya 'Keleman' olarak anılmıştı. Suikast sırasında kullandığı pasaportta da 'Petrus Keleman' adı geçiyordu. Keleman'ın *(sağda)* bu suikastta, IMRO adına değil de İtalyanlar tarafından desteklenen Hırvat terör örgütü 'Ustaşi' adına hareket ettiği de kabul gören inanışlar arasındadır. Nitekim, Keleman ile onun kaçışını kolaylaştıracak bombayı atamayan Mio Kralj, Marsilya'da bu işi başaramasalardı; Paris'te, 'Ustaşi' tarafından gönderilen iki suikastçı daha olacaktı.

yordu.

İtalyan tarihçi Gaetano Salvemini, desteklediği terör hareketleri ile Yugoslavya'nın parçalanmayacağını anlayan Mussolini'nin, bizzat planlamamakla birlikte, Kral'ın öldürülmesinin yolunu açtığı kanısındadır. Bu iş için, İtalya ve Macaristan'ın destekleyip gizli eğitim kampları açtıkları Hırvat faşist 'Ustaşi' örgütü kullanılacaktı. İtalyan faşistleri sadece Hırvatları değil Makedonların IMRO örgütünü de kamplar açarak, para ve terör eğitimi vererek destekliyorlardı.

İtalya'nın suikastla ilgisini teyit eden bir başka kanıt, 1935 yılında İtalya'yı Milletler Cemiyeti'nde temsil etmekte olan Baron Aloisi'nin, 1944-45 yıllarında Marsilya suikastıyla ilgili adli soruşturma sırasında, Mussolini'nin ölüm emrini verdiğini söylemesidir. Ne var ki tüm bu ilişkiler Fransa mahkemelerinde olabildiğince gizlendi ve dosyaya hiçbir ipucu girmedi.

Barthou'nun yerine Dışişleri Bakanı olan Pierre Laval (sonradan faşist Vichy Hükümeti'nin başbakanı olacaktı) İtalya ile gizli bir anlaşma yaptı. Buna göre, Fransa İtalya'nın olayla bağlantısı olduğunu ima etmeyecek; olsa olsa, Ustaşi bağlantısından dolayı Macaristan'ı hedef gösterecekti. Ne var ki, Macaristan Milletler Cemiyeti'ne gerekli soruşturmayı en ayrıntılı şekilde yaptığı gibi, genel bir cevap göndererek işi kapatma yoluna saptı.

1930'larda sürekli olarak yatıştırma politikası uygulayan İngiltere de bu olayın üzerine gitmek istememişti. İngiltere'nin Milletler Cemiyeti'ndeki temsilcisi olan Anthony Eden, konuyu kapanmış saydıklarını belirterek yeni komplikasyonlardan sıyrılmayı tercih etti.

Konu ile ilgili bir başka husus da Nazi'lerin bu suikastın arkasında oldukları görüşüdür. Barthou'nun Alman saldırganlığına karşı bir toplu güvenlik sistemi kurmak istemesi ve Kral Alexander'ın da buna yakın bakması, bu hususu düşündürmüştür. Nitekim Barthou'dan sonra gelen Laval, faşist eğilimliydi; Yugoslavya'da başa geçen Milan Stoyadinoviç de Nazi Almanyası ve faşist İtalya ile yakın ilişkiler kurmuştu. ■

Yugoslavya'nın kaderi ne oldu?

Kral Alexander'ın ölümünün ardından Yugoslavya'da başa geçen Milan Stoyadinoviç, ülkenin rotasını Nazi Almanyası'na doğru çevirdi. Bu olay İkinci Dünya Savaşı'nın kaderini değilse de, gidişatını değiştirecekti.

Alexander'ın oğlu II. Peter'in yaşı küçük olduğu için Naiplik yapan amcası Pavle, sürekli olarak Alman yanlısı bir politika izleyince, 1941 ilkbaharında devrildi. Bu sırada 'Barbarossa Harekatı'na, yani Sovyetler Birliği'ne saldırıya hazırlanan Almanlar, güney kanatlarında kendilerine düşman bir hükümete tahammül edemeyecekleri için güneye yürüdüler. Önce Yugoslavya, sonra da Yunanistan'ı işgal ettiler. Rusya'ya döndükleri zaman yılın yarısı geride kalmıştı *(üstte; Alman tankları Barbarossa Harekatı'nda)*. Moskova'yı kurtaran, belki de Barbarossa'nın Rus kışına takılıp kalmasıydı. Yugoslavya ise Almanya, İtalya, Hırvatistan, Macaristan ve Bulgaristan tarafından paylaşıldı; ama Josef Tito *(solda)*, savaştan sonra ülkeyi bir süre için tekrar toparladı. Ta ki 1990'larda, kesin ve nihai olarak parçalanıncaya kadar...

İtalyan tarihçi Gaetano Salvemini (sol üstte), **suikasttan Mussolini'nin de** (sol sayfada, altta) **sorumlu olabileceğini savunmuştu. İngiltere'nin Milletler Cemiyeti'ndeki temsilcisi Anthony Eden** (en solda) **ve İtalya'nın Milletler Cemiyeti'ndeki temsilcisi Baron Aloisi** (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Çocuk gözüyle II. Dünya Savaşı yılları / 2

1940'ta Türkiye: 'Müstesna ülke'

İnönü, 3 Kasım 1940 günü, "Türkiye, serbesti ile nizamı telif eden bir hava içinde, vatandaşların huzurunu temin edebilen müstesna ülkelerden biridir" diyecektir.

ESER TUTEL

Artık 1940 yılındaydık. Ama savaşın hiç de öyle sona ereceği yoktu... Alman orduları Avrupa'da hızla ilerliyorlar, girdikleri her kente ölüm ve felaket getiriyorlardı. İşte tam da o günlerde, 29 Ocak 1940'ta, İstanbul'da yeni inşa edilecek binalara bir de sığınak yapılması zorunluluğu getirildi.

İyi güzel de, eski binalarda oturanlar ne olacaktı? Ya da bir hava saldırısı sırasında sokakta kalanlar nereye kaçıp sığınacaklardı? Hadi, evlerinde bulunanlar bodrum katına ineceklerdi diyelim; pekiyi, ya sokaktakiler?.. Herhalde onlar da en yakın binadan içeriye dalarak, canlarını kurtarmaya bakacaklardı. Ya bina isabet alır da yerle bir olursa?..

"Bence," diyordu babam, "İstanbul için en güvenli sığınak, Galata tünelinin içi!"

Yalan değildi, gerçekten de en emin yer Karaköy'den Tünelbaşı'na kadar 573 metre boyunca uzanan tünelin içiydi.

"Baba," diye soruyordum; "Tünelin içi bütün İstanbul halkını alacak kadar uzun mu?"

"Uzun ya evlâdım!"

"Pekiyi, ya gaz bombası atılır da tünelin içi zehirli gazla dolarsa?"

Onun da cevabı hazırdı: "Allah o günleri göstermesin

Eskişehir Çifteler Köy Enstitüsü kuruluyor (üstte). Dönemin deyimiyle 'Millî Şef ve Cumhurreisimiz' İsmet İnönü, Meclis Başkanı Abdülhalik Renda ve Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel ile birlikte Ankara Devlet Konservatuarı'nın ilk diploma töreninde (sağda).

evladım!"

Bütün bunlar olup biterken, günlük yaşam giderek zorlaşıyordu.

ONCA ASKERİ BESLEMEK...

Silah altına alınan onca asker nedeniyle, silolardaki buğdayın büyük bir bölümü yakın bir gelecekte yaşanması beklenen 'kara günler için' saklanıyordu. Çalışma yaşına ulaşan gençler silah altına alındıkları için de, köylerde çalışabilecek erkek sayısı giderek azalıyordu. Temel ihtiyaç maddelerini elde etmek, artık epey zor olmuştu... Karaborsaya düşen mal, piyasadan elini eteğini çekerken fiyatı da hızla yükseliyordu.

En önemlisi, baş gösteren ekmek sıkıntısıydı. Un kayıplara karışıyor, fırınların önünde yoğun yığılmalar meydana geliyordu. Birbirinin önüne geçmek için itişip kakışanlar; yanındakini dirsekleyerek kendilerine yol açanlar... Kuyruğa girme alışkanlığını, sanırım daha sonraki yıllarla edinecektik.

Bu arada İstanbul'da şeker karaborsası da almış başını gidiyordu: Şekerin hem fiyatı artmış, hem de kendisi kayıplara karışmıştı. Nitekim çok geçmeden çayı kuru üzümle içmek zorunda kalacaktık. Çay tiryakileri o bir bardak çayı bile ağız tadıyla içemedikleri için, şikayetçiydiler. Ama doğrusu, üzümle çay içmek biz çocukların çok hoşuna gitmişti.

20 Ekim 1940 günü yapılan sayımda, Türkiye nüfusunun 17.820.950 olduğu ortaya çıkar. Bir önceki (1935) sayıma göre yüzde 10'luk artış, Hatay'ın Türkiye'ye katılmasıyla elde edilmiştir (solda). Dönemin İstatistik Umum Müdürlüğü tarafından yayımlanan sayım afişi (altta). 1940 Ankara: Piyadeler eğitimde (sol altta).

Kahve de karaborsaya düşünce, çoğu evlerde gece oturmasına gelen misafirlere kuru üzüm, fındık, leblebi ya da kuru incir ikram edilmeye başlanmıştı. Düşünüyorum da, bu dediklerimin, ancak dar gelirli, hatta orta halli evlerde geçerli olduğuna hükmediyorum. Yoksa varlıklı ailelerin böylesine yoklukları, bizler kadar yaşamadıklarından eminim...

Mart ayında bir gün, gazetede, İzmirli bir bakkalın 300 kilo şeker stoku yaptığı haber alınınca hemen mahkemeye verildiğini ve 500 lira para cezasına çarptırıldığını okuduk. Bakkala ayrıca iki yıl da sürgün cezası verilmişti. O zamanın 500 lirası da 500 liraydı hani! Neredeyse, Topkapı ta-

merakediyorum@googlegroups.com

Beşiktaş yine şampiyon!
1939-40 sezonunda olduğu gibi 1940-41'de de Beşiktaş Jimnastik Kulübü, rakipleri Galatasaray, Fenerbahçe ve Güneşspor'un önüne geçti. Siyah-beyazlı ekip, Hüsnü'lü, Hakkı'lı, Şeref'li, Çengel Hüseyin'li kadrosu ile İstanbul ligine damgasını vurdu.

raflarında iki katlı ahşap bir evin parası!

1940 yılı Ocak ayının sonlarında İstanbul'da tifüs vakaları görülmeye başlanması, herkes gibi bizimkilerin de paniğe kapılmasına yetti. Tifüsün bitle yayıldığını o zaman öğrendik.

İşin kötüsü, tifüse yakalananların sayısı her geçen gün giderek artmaktaydı. Halkın bitlenmesine ne mi sebep olmuştu? Sabun bulamamak! Çünkü sabun da karaborsaya düşmüş, üstelik fiyatı da hayli yükselmişti. Salgın daha da yayılınca, bizleri okula ceplerimize birer parça kâfuru koyarak gönderir oldular. Hani, bit kâfuru kokusundan kaçsın da bize yaklaşmasın diye!

İşte bizim tifüs bitiyle mücadele ettiğimiz o günlerde, yabancı ülkelerin gizli haber alma servislerinin ajanları da ülkemize sızmaya başlamışlardı. Park Otel, Pera Palas, Tokatlıyan gibi kentin büyük otellerini mekân tutan yabancılardan kimbilir kaçı gizli ajandı, kaçı değildi, merak etmeğe değer...

Bu arada, Mayıs başında şehirde çalışan 162 yabancı uyruklu artist ve de şarkıcının bir hafta içinde ülkeyi terk etmelerine karar verildi. Sonradan öğrendim, çoğu Macar'mış bu yabancı uyruklu artistlerin...

Hadi, topraklarımızda güvenliği iyi kötü sağlamak bir yere kadar kolaydı, diyelim. Ama ya denizler?

Harbe girmiş olan devletlerin savaş gemileri, karşılarına çıkan gemileri, öyle pek sıkı dokuyup ince elemeden, torpilleyerek batırıyorlardı.

27 Şubat 1940 günü alınan bir kararla, Türk bayraklı gemilerin ancak kara sularımızdan çıkmadan kıyı kıyı sefer yapmalarına izin verildi. Gemilerin sağına soluna kocaman bir Türk bayrağı çizilip kırmızıya boyandı, sonradan da tepeden aydınlatılarak geminin tarafsız bir devletin gemisi olduğuna dikkat çekilmek istendi. Ama harp bu; kural tanır mı hiç! Gemilerimiz en yakın limanlarımıza bile, kelle koltukta sefer yapmaya başladılar. Nasıl bir istihbarat alınmışsa, 13 Haziran günü, İzmir ve Mersin'deki gemilerimize telsizle acele İstanbul'a geri dönmeleri bildirildi...

50'li yıllardan itibaren 'Ankara' yolcu gemimizin süvarisi olarak tanınmaya başlayacak rahmetli 'Şefik Kaptan' anlatmıştı: Savaş yıllarında 'Tunç' adlı eski ve küçük bir

Dönemin '7 Gün' dergilerinden birinin kapağında 'haftanın konusu' hava saldırıları (sağda). **İstanbul tramvayları karartma gecelerine hazırlanıyor** (en sağda, altta); **sokak lambaları maskeleniyor** (sağ altta). **Savaş yıllarının İstanbul'unda Bankalar Caddesi: İngiliz ve Alman bayrakları yan yana** (sağ sayfada, üstte). **Dönemin başbakanı Refik Saydam** (sağ sayfada, ortada). **1940'ların damalı taksileri** (sağ sayfada altta).

gemiyle Ege ve Akdeniz iskelelerimize aylarca, kelle koltukta sefer yapmıştı. O yıllarda karadan pek yol olmadığı için, birçok kıyı kasabasına un, tuz, ilaç, gazete gibi ihtiyaç maddelerinin sevk edilebilmesi, ancak deniz yolundan mümkün olabilmekteydi.

"Sefere çıkmadan önce evden ayrılırken hep helalleşirdim bizimkilerle" demişti Şefik Kaptan. "Pek çok tehlike atlattım. Ama şansım varmış ki gemimi batırmadılar."

Gördüğü bu başarılı hizmetin karşılığında, Millî Müdafaa Vekili Ali Rıza Artunkal imzalı bir başarı ve teşekkür mektubu gönderilmiş kendisine... O da bunu camlatıp çalışma masasının duvarına asmış. Ancak uzun ısrarlarıma dayanamayarak yalnızca bana göstermişti. Hem de, "O kadar önemli bir şey değil. Ben sadece görevimi yaptım" diyerek!

TRAFİKTE TEK-ÇİFT UYGULAMASI

Yaşanan bunca sıkıntıya, bir de akaryakıt buhranı eklenmişti. Benzinin büyük bir bölümü zaten ordu için stoklanıyordu. Bu arada araba lastiği de ithal edilemediği için, giderek zor bulunmaya başlanmıştı. O zamanlar bütün bunlar hep dışarıdan getirilmekteydi.

Hükümet, 22 Kasım günü, sıkıyönetimin ilân edildiği illerimizde tüm özel araçların trafiğe çıkmalarını yasaklayıverdi. Özel otomobilleri olanlar, arabalarını çaresiz, garaja çekmek zorunda kaldılar. Nasıl olsa tramvaylar her semte çalışmakta devam ediyordu.

Bir haftaya kalmadan, bu

Savaş kronolojisi: 1940

8 Ocak: Türk, İngiliz ve Fransız malî ve iktisadî antlaşması Paris'te imzalandı.
30 Ocak: Hitler, Nasyonal Sosyalizm'in 7. yıl kutlamalarında, "zafere kadar savaş" dedi.
18 Mart: Hitler ile Mussolini, Brenner Geçidi'nde buluşup konuştular.
30 Mart: Türkiye ile Suriye, Ankara'da dostluk ve iyi komşuluk antlaşması imzaladı.
9 Nisan: Alman ordularının saldırısı karşısında Norveç, Almanya'ya karşı savaş ilan etti.
15 Nisan: Müttefikler, Norveç'in kuzey kıyılarına asker çıkardı.
10 Mayıs: Alman orduları Belçika, Lüksemburg ve Hollanda'da.
12 Mayıs: İngiltere'de Chamberlain Hükümeti istifa etti. Yeni hükümeti Winston Churchill kurdu *(sağda)*.

28 Mayıs: Belçika, Almanya'ya teslim oldu.
11 Haziran: General Weygand, Tours'daki kabine toplantısında, askerî durumu anlattı ve "Fransa yenilmiştir" dedi.
14 Haziran: Almanlar Paris'i işgal ettiler.
17 Ağustos: Batı yarımküresinin güvenliği için, ABD ve Kanada arasında görüşmeler başladı.
27 Eylül: Almanya, İtalya ve Japonya 'Üçlü İttifak' antlaşmasını imzaladılar.
22 ve 24 Ekim: Hitler önce Fransa Devlet Başkanı Mareşal Pétain, ardından İspanya diktatörü General Franko ile görüştü.
28 Ekim: İtalyan kuvvetleri sabah saat 5.30'da Yunanistan'a saldırdı.
20 ve 24 Kasım: Önce Macaristan, ardından Slovakya, 'Üçlü İttifak'a katıldı.
7 Aralık: İngiliz orduları Mısır'da saldırıya geçtiler.

merakediyorum@googlegroups.com

Yıl 1940: Üsküdar Meydanı'ndan bir görüntü (sağda).

sefer de taksilere kısıtlama getirildi. Yeni uygulamaya göre, trafiğe bir gün tek plaka numaralı taksiler çıkacaktı, ertesi gün çift plaka numaralı taksiler...

1 Aralık günü, karartmanın tüm ülkede uygulanacağının ilan edildiğinin haftasında, gazetelerde bomba gibi bir haber daha patladı: Hükümet, tüccarın elindeki tüm buğdaya el koyuyordu! Anlaşılan Ankara, kara günlerin çok yaklaştığını görmüş olmalıydı. Böylece yılın sona ermesine pek yakın bir tarihte, Millî Müdafaa Vekâleti'nin bütçesine, tek kalemde 40 milyon liralık bir ek ödenek ilave edildi. Dile kolay, 1940 yılının 40 milyonuydu bu, 2000'li yılların değil! O günler, 1 Türk Lirası'nın, 1,32 Amerikan Doları ettiği günlerdi...

25 Aralık günü ise, ünlü 'Millî Korunma Kanunu'nda yapılan değişikliklerle, hükümete verilen yetkiler genişletiliyor, kimi cezalar ağırlaştırılıyordu.

Pekiyi; bütün yıl boyunca radyolarda ve gazetelerde adı sık sık geçen bu ünlü 'Millî Korunma Kanunu' dedikleri de, neyin nesiydi acaba?..

1940'ın Türkiye'sinde neler yaşandı?

Dünyada savaş vardır ve Türkiye'de halk yığınları kendilerini de epey etkileyen bu savaşı heyecanla *izlemektedirler; ama bu arada* Türkiye, 1940 boyunca, Dolmabahçe'deki İnönü Stadyumu'nun inşaatından *(üstte)* Ankara Konservatuvarı'nın kuruluşuna, yepyeni adımlar da atar...

Köy Enstitüleri için yasa

27 Nisan'da kabul edilen bir yasa ile Köy Enstitüleri kurulur *(solda; Arifiye Köy Enstitüsü öğretmen ve öğrencileri).* Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in yoğun çabalarıyla gerçekleştirilen bu girişimin başına İsmail Hakkı Tonguç *getirilir. Bu çabalar, köylünün* eğitimini hızlandırıp kalkınmasını kolaylaştırmayı ve toprağa bağlanmasını sağlamayı amaçlar. 1937-38 yılının istatistik verilerine göre, ülkedeki etkin nüfusun yüzde 81'i çiftçilikle geçinmektedir.

'Tercüme Bürosu' kuruluyor

Hasan Âli Yücel'in *(altta; öğrencilerle)* Millî Eğitim Bakanı olduğu dönemde yayımlanmaya başlanan 'Millî Eğitim Bakanlığı Dünya Klasikleri' dizisi, devlet eliyle gerçekleştirilen kapsamlı bir çeviri hareketi oluşturdu. Bu hareketin ilk adımı da üyeleri arasında Orhan Burian, Azra Erhat, Vedat Günyol, Bedrettin Tuncel gibi isimlerin de yer aldığı 'Tercüme Bürosu'nun 1940 yılında kurulması oldu.

Yıl 1940: Kars'ta, Sovyetler Birliği sınırında, karakol nöbetçileri (solda).

18 Ocak 1940 tarihinde, 3780 sayı ile çıkartılan Millî Korunma Kanunu, savaş ortamında hükümete geniş yetkiler tanıyordu. Elbette vatandaşı korumak üzere çıkartılmıştı. Yönetim bu yasaya dayanarak ekonomiyi, askerlik ve günlük yaşamı doğrudan ilgilendiren konularda esaslı önlemler alabilecekti. Ürüne el koyabilecek, motorlu kara hatta deniz araçlarını ordunun emrine verebilecekti. Her türlü karaborsacılık ve ihtikâr girişimleri bu yasaya göre yargılanıp cezalandırabilecekti.

Örneğin, kira artırmak isteyen ev sahipleri, çok önemli bir nedeni yoksa artıramayacak, kiracısını çıkarmak isteyenler de keyfi olarak çıkartamayacaktı... Bakanlar Kurulu, 19 Şubat 1940'ta, Millî Korunma Kanunu'nu uygulamaya koydu. 1941 yılında Petrol Ofisi'nin, 1952'de ise Et ve Balık Kurumu'nun kurulması, hep bu yasanın sağladığı ortamda mümkün olabilmişti... ■

Yıldızı parlayan Muhsin Ertuğrul

40'lı yıllar boyunca Türk Tiyatro yaşamındaki yeri güçlenen Muhsin Ertuğrul, 1940 yılında da sinema çalışmalarına ağırlık verecektir... O yıl, 'Kıskanç' filminin çekimlerini yarım bırakan Muhsin Ertuğrul, 'Şehvet Kurbanı'nı bitirir ve Cahide Sonku'lu, Muhsin Ertuğrul'lu yapıt, Haziran ayında gösterime girer. Filmin, ünlü 'Mavi Melek' ile benzerliği, o dönemde pek tartışılmaz. Aynı ay, aynı ekip 'Akasya Palas' filminin çekimlerine başlanır *(üstte; 'Akasya Palas'ın ekibi, Heybeliada'daki Halki Palas'ta: Oturanlar soldan, Vasfi Rıza Zobu, Osman İpekçi, [bilinmiyor], Cezmi Ar, Necdet Mahfi Ayral, Hazım Körmükçü. Ayaktakiler soldan, Muhsin Ertuğrul, Cahide Sonku, Lemi İpekçi. En sağda ayakta, Sait Köknar).*

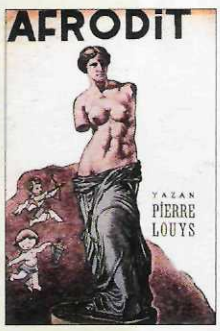

Yeniden Türk müziği...

Milli Eğitim Bakanlığı'nın 9 Aralık 1926 tarihli emriyle İstanbul Konservatuvarı'nda eğitimine son verilen Türk müziği, 1940'ta yapılan bir yönetmelik değişikliğiyle, çalgı eğitimi olmaksızın, yeniden konservatuvar programına girer. Aynı yıl, Türk Musikisi İcra Heyeti yeniden yapılandırılır *(sol altta; İcra Heyeti'ni yönetenlerden Mesut Cemil Tel -gözlüklü- bir çalışma esnasında).*

Afrodit Davası

Fransız yazar Pierre Louys'un, Eski Çağ geleneklerini anlatan 'Afrodit' adlı romanının 1940'ta yapılan Türkçe çevirisi hakkında, 'müstehcen yayın' gerekçesiyle dava açılır. Türkçe'ye, Nasuhi Baydar'ın çevirdiği, Semih Lütfi Erciyas'ın yayımladığı kitap, üç ay süren dava sonucunda, aklanır.

merakediyorum@googlegroups.com

Arafat'ın kaçırdığı fırsatlar

FKÖ'nün lideri Yaser Arafat, 15 Kasım 1988'de sürgündeki Filistin devletinin bağımsızlığını ilan etti. Ancak onun idealindeki 'Kudüs başkentli' Filistin devleti hâlâ kurulamadı.

AYŞE ÖZEK KARASU

Filistin ile İsrail arasında 1993 yılında imzalanan barış antlaşması süreci, çatallı bir yolda ilerliyor. 'Ortadoğu Yol Haritası'na göre, Filistin devletinin 2005 yılında kurulması gerekiyor. Ancak şu anda bölgede, bu hedefe tamamen zıt gelişmeler yaşanıyor. İsrail, yol haritasına aykırı bir şekilde, yeni yerleşim birimleri kuruyor; yeni yerleşimler açıldıkça yeni intihar saldırıları geliyor; intihar saldırıları arttıkça, İsrail, Filistin Özerk Yönetimi'nin topraklarını bölerek, ördüğü duvarı daha da uzatıyor. Yani Filistin'in 15 yıllık bağımsızlığı yerinde duruyor, kısır döngü ise devam ediyor.

15 Kasım 1988: Arafat, sürgündeki Filistin devletinin bağımsızlığını ilan ediyor (üstte). 2000'in Temmuz'unda Camp David'de Ehud Barak, Bill Clinton ve Arafat (altta).

38 YIL ÖNCE, BEYRUT'TA

Tam 38 yıl önce, bir yılbaşı günüydü. Ufak tefek bedeni armut biçimli, sakalı seyrek ve kel başı kefiyeli genç adam, Lübnan'ın başkenti Beyrut'taki gazete ofislerini kapı kapı dolaşıp bir basın bülteni dağıtıyordu. "1 No'lu Askeri Bildiri" başlıklı bültene göre gerillalar, İsrail'in su şebekesine karşı saldırıda bulunmuştu.

Adamın adı, Muhammed Abdülrauf Arafat Kadva el Hüseyni, yaşı ise 35 idi. Pejmürde kıyafeti ve eski püskü botlarıyla, hayli komik duruyordu ve gazete editörlerinin bir teki bile, bu minyon tipli adamı tanımıyordu. Ayrıca, altı yıl önce Kuveyt'teki birkaç arkadaşıyla birlikte kurduğu 'El Fetih' örgütünün adını da duymamışlardı.

Gazetelerin hiçbiri, bu adamın dağıttığı bildiriyi yayımlamadı. Dürüst gazetecilik açısından çok yerinde bir karardı. Çünkü bildiride yapıldığı iddia edilen saldırı, asla gerçekleşmemişti.

O 'palavra' bildiriyi dağıtan, gazetecilerin bile tanımadığı adam, şimdi gazete manşetlerinde, televizyon kameralarının önünde. İsrail kuşatması altındaki Ramallah'ta bulunan karargâhında, neredeyse 20 aydır mahsur ve TV ekranlarına yansıyan o sahnenin baş aktörü. Bütün dünyanın 'Yaser Arafat' olarak bildiği bu adam, belki de dünyanın en tanınmış çehrelerinden biri...

BUGÜNE NASIL GELİNDİ?

Bugün, 73 yaşını süren Arafat, Filistin halkının lideri olarak geçirdiği siyasî yaşamının belki de en umutsuz yol ayrımında bulunuyor. Filistinli canlı bombaların art arda

13 Eylül 1993: Clinton'un arabuluculuğu altında Rabin ve Arafat Washington'da el sıkışıyorlar (solda): İlk elini uzatan, Arafat oluyor (sol altta).

intihar saldırıları üzerine, geçen yılın 29 Mart günü İsrail'in hava operasyonu sonucu harabeye dönen Batı Şeria'nın Ramallah kentindeki karargâhında, ayakta kalma mücadelesi veriyor.

Arafat, Filistin Özerk Yönetimi içinde, siyaseten iyice zayıflamış durumda. Hamas ve İslamî Cihad'ın ardı arkası kesilmeyen intihar saldırıları yüzünden, İsrail Hükümeti'nin geçen Eylül ayında aldığı 'sınır dışı kararı' ile karşı karşıya...

Çünkü İsrail'e göre, bu intihar saldırılarını önleyecek tek bir kişi var, o da Arafat. Terör bataklığını kurutacak tek kişi o, ancak gönüllü değil. Bu nedenle İsrail, "Barışın önündeki en büyük engel Arafat'tır" diyor ve ancak Filistin'in gerçek demokrasiye kavuşmasıyla barışın mümkün olabileceğini savunuyor...

Yaser Arafat, Filistin devleti ideali için mücadeleye başladığı 1952 yılında, gencecik bir üniversite öğrencisiydi. 1948 yılında İsrail devletinin kurulduğu topraklardan sürülen birinci nesil Filistinli mültecilerden biriydi.

Genç Arafat'ın öfkesi sadece İsrail'e yönelik değildi. Arap liderlerini, İsrail'e karşı durmak için birleşmeye yeterince istekli olmamakla suçluyor ve Filistin davasıyla ilgili

Arafat direndiği noktadan, 'Kudüs başkentli bir Filistin'den bir türlü vazgeçmedi (solda; Kudüs'te İsrail askerleri).

merakediyorum@googlegroups.com

Yıl 1988: Mossad'a bağlı özel bir tim, Arafat'ın sağ kolu Ebu Cihad'ı öldürdü (sağda; cenaze töreni). **Yine 1988'de, intifadanın ya da Arafat'ın deyişiyle, küçük generallerin İsrail üzerindeki yıldırıcı etkisi, Filistin mücadelesinde yeni bir sayfa açtı** (en sağda).

nutuklarıyla alay ediyordu.

Arap liderleri de Arafat'ın aşırı teatral tavırlarını alaya alıyor ve mücadelesini dünya sahnesine taşıyamayacağını iddia ediyorlardı. Ancak İsrail'in Batı Şeria ve Kudüs'ü Ürdün'ün elinden aldığı 1967'deki Altı Gün Savaşları'ndan sonra Arafat, bu iddianın tersini kanıtlayacaktı.

Arapların uğradığı utanç verici yenilginin ardından Arafat ve El Fetih gerillaları yollarına yalnız devam edecekti. Çünkü artık Arap liderlerine güvenemezdi. 1968'de Ürdün Vadisi'nde İsrail zırhlı konvoyuyla girişilen çatışmada Arafat, 100 savaşçısını kaybetti. Ancak aynı çarpışmada 28 İsrailli de ölmüştü.

Artık 38 yaşına gelen Arafat, dünyanın dikkatini çekmeyi başarmıştı. Hatta Amerikan Time dergisine kapak olmuş ve dergi Arafat için, "Ortadoğu'da iktidar sahibi yeni bir güç" yakıştırmasında bulunmuştu.

Arafat, diğer Arap ülkeleriyle de sancılı ve kanlı çatışmalara girecekti. 1970 yılında Ürdün topraklarından İsrail'e yönelik saldırılarda bulunurken, dönemin kralı Hüseyin, FKÖ hedeflerini bombalatmış ve gerillaları ülkeden sürmüştü. Bunun üzerine Arafat karargâhını ve mücadelesini Lübnan'a taşımıştı.

İsrail 1978 yılında, Lübnan'ın güneyini işgal ederek FKÖ'yü püskürttü, sonra da top yekûn saldırıya geçti. 1982'nin Ağustos ayında, Beyrut kuşatmasının 88'inci gününde Arafat, Lübnan'dan çekilerek Tunus'a sığındı.

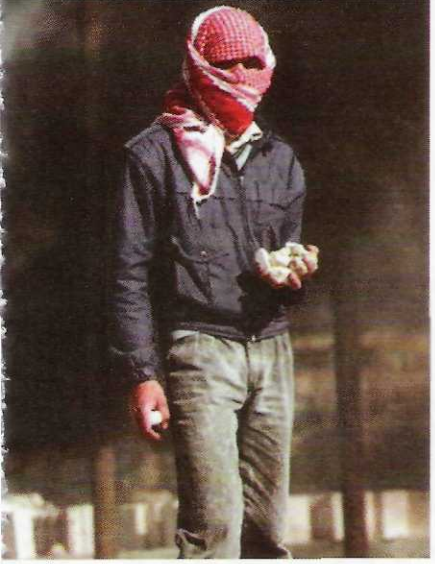
Arafat çekiliyor, ancak davaya olan inanç ve mücadele yayılıyordu. Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde Filistinliler artık davaya el koymuşlardı. 1987'nin Aralık ayında Filistinli gençler, İsrail askerine karşı taşlarla savaş açtılar. İntifada, yani ayaklanma başlamıştı.

15 Kasım 1988 günü, Tunus'ta yapılan toplantıda Filistin'in bağımsızlığı ilan edildi. Hedef, Kudüs başkentli Filistin devletiydi.

Dört yıl sonra ise Arafat, Beyaz Saray'ın bahçesinde İsrail Başbakanı Yitzak Rabin ile karşılıklı durmuş, günün birinde Filistin devletinin kuruluşunu sağlayacak Oslo Antlaşması'nı imzalıyordu. Arafat, intifada sayesinde Batı Şeria'nın büyük bir bölümünü kazanmıştı. Filistin Özerk Yönetimi'nin kurulduğu Batı Şeria ve Gazze toprakları üzerinde, yakın bir gelecekte Fi-

1967'deki Altı Gün Savaşları döneminden bir görüntü (sağda) **ve o yılların genç Arafat'ı** (üstte).

Suriye lideri Hafız Esad ve Ürdün Kralı Hüseyin: 1994'te Ürdün, İsrail ile anlaşacak ancak Suriye böyle bir anlaşmaya yanaşmayacaktı (solda). 90'lı yılların Arafat'ı (sol altta).

listin devleti var olacaktı. Ancak Arafat'ın tek ideali vardı; Kudüs başkentli Filistin devleti. İsrail'in verebileceği son yer ise Kudüs'tü.

2000 yılının Temmuz ayında Arafat ve dönemin İsrail Başbakanı Ehud Barak, ABD Başkanı Bill Clinton'ın gözetimi altında Camp David'de buluşmuşlardı. İki hafta süren görüşmeler sırasında Barak, Arafat'ın istediği her şeyi verdi. Kudüs hariç! Batı Şeria ve Gazze'nin yüzde 40'ı artık Filistin'indi. Arafat ise kısaca 'Hayır' diyerek Ramallah'a döndü. Büyük coşkuyla karşılandı, o halkının kahramanıydı.

Bir yıl sonra, yani 28 Eylül 2001 günü, bir zamanlar 'Beyrut Kasabı' unvanını kazanan Ariel Şaron çıktı sahneye. Muhalefet lideri sıfatıyla gidip, Müslümanlarca dünyanın en kutsal yerlerinden biri sayılan Harem ül Şerif'i ziyaret etti ve kıyameti de beraberinde getirdi. İkinci intifada patlamıştı. Ama bu sefer eli taş tutan küçük generallerin yerini canlı bombalar alacaktı. İntihar saldırıları İsrail'i alt üst edecek ve ilk seçimde Ariel Şaron iktidara gelecekti. Sağcı Likud Bloku'nun lideri bir kez iktidara geldikten sonra, İşçi Partili Ehud Barak kadar esnek davranmayacaktı.

Görüşmeler dönemi artık bitmişti. ABD yine devreye girdi ve taraflara bir 'Yol Haritası' sundu. Buna göre, Filistin'in üstüne düşen, teröre son vermek ve bir başbakan atayarak hükümet kurmaktı. İsrail ise Filistin topraklarının arasına serpiştirilmiş vaziyette yeni yerleşim birimleri kurmaktan vazgeçecekti. Ancak ne terör bitti ne de yeni yerleşim birimlerinin inşaatı.

Üstüne üstlük İsrail, kendi güvenliğini sağlamak amacıyla Filistin topraklarıyla arasına kilometrelerce uzunlukta bir duvar çekmeye başladı. Filistin mahallelerini bölen bu duvar, yeni intihar saldırılarını da beraberinde getirdi ve sonunda İsrail, Arafat hakkındaki tecilli sınır dışı kararını aldı.

Şimdi Arafat siyasî yaşamının en kritik dönemecinde bulunuyor. Birçok siyasî gözlemciye göre Arafat, kuşaklar boyu süren varoluşu sonucu, bütün fikirlerini tüketmiş durumda.

Yıllardır Filistin devletinden bahsetmekle birlikte, kafasında bir devlet vizyonu bulundurmuyor. Ama bir yandan da hepsi şunu teslim ediyor: Arafat olmasaydı, Filistin davası da kimsenin umurunda olmazdı. ■

El Fetih örgütünün arması (sol üstte). 1970'te El Fetih'in sözcüsü Kemal Nasr ve örgütün lideri Arafat (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Muhibbe Darga'nın kaleminden Hatşepsut

Mısır Kraliçesi'nin peşindeki arkeolog

Türkiye'nin ilk kadın arkeologlarından Muhibbe Darga, bir başka ünlü kadının, bir Mısır Kraliçesi'nin kitabını yazmaya hazırlanıyor. Kitap bir roman değil; tarihî perspektifi içine oturtulmuş bir biyografi. Ama belli ki, roman tadı da verecek.

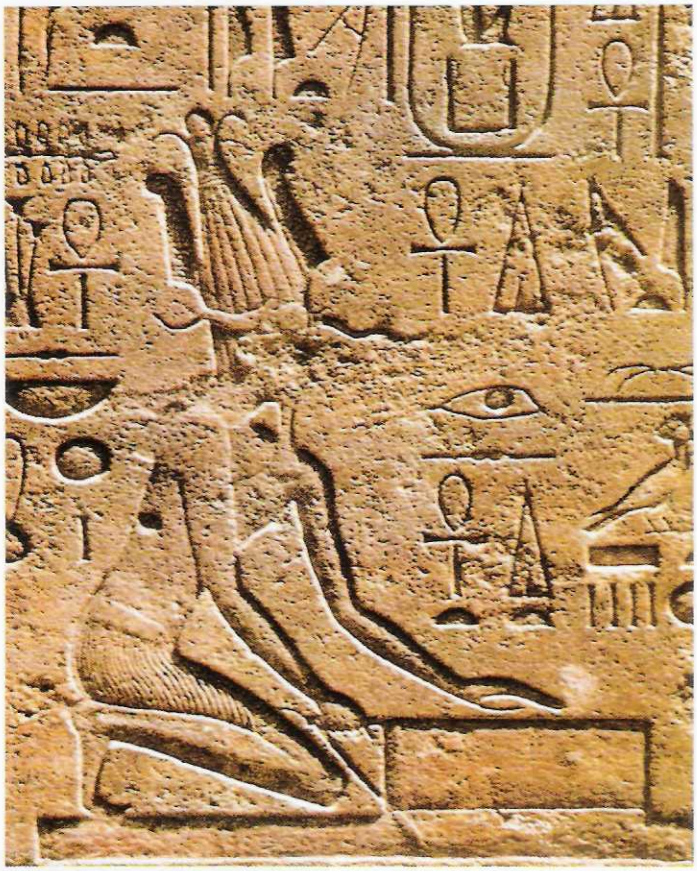
Bugünün Muhibbe Darga'sı ve arkeolojide ilk adımları atan Muhibbe Darga (sağ sayfada).

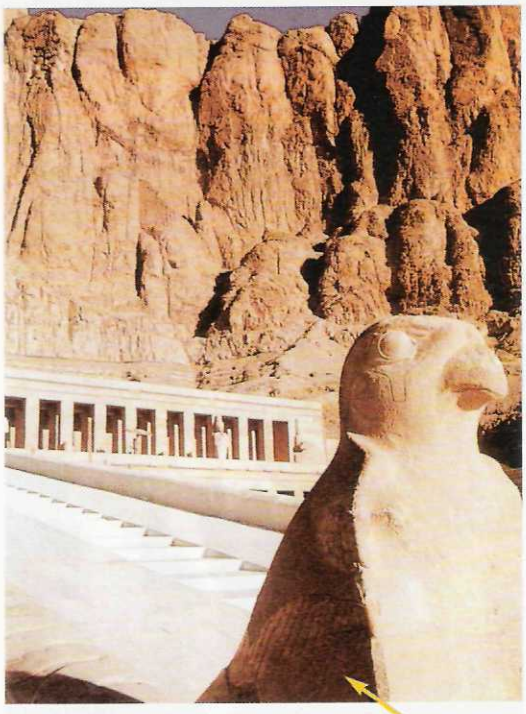
MERYEM FIRAT

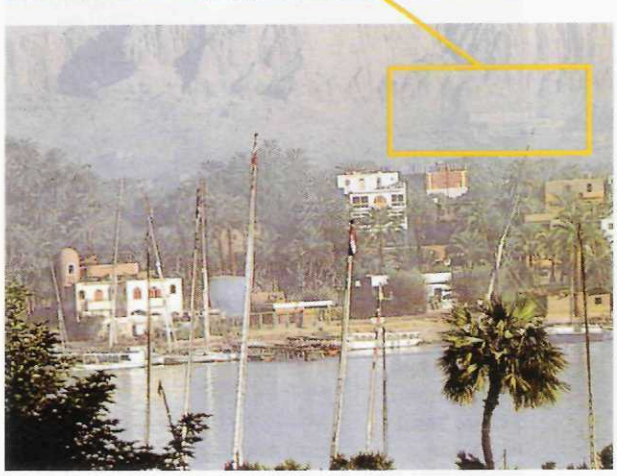
Karşımızda, Türkiye'nin ilk kadın arkeologlarından Muhibbe Darga var. Göz bebekleri ışıl ışıl, asla sıkılıp yorulmadan, bize çocukluk ve gençlik yıllarını anlatıyor. Aslında, karşımızda 82 yaşında bir 'genç kadın' var. Hem yaşamla ilişkisi hem de meslek aşkı, onu hep genç tutmuş besbelli...

Daha konuşmanın başında, ünlü Meksikalı ressam Frida Kahlo'yu anıyoruz birlikte. Çünkü Muhibbe Darga bizi karşıladığında üstünde, Meksikalı köylü kadınların giysilerini anımsatan bir elbise var...

Bir ara, geçmişi bırakıp geleceğe uzanmak istiyoruz ikimiz de ve bu yılmak bilmez bilim kadınının yeni çalışmaları, yepyeni bir proje ile ortaya çıkıyor: Muhibbe Darga, şu sı-

ralar önemli bir biyografi üzerinde çalışıyor: Bir kraliçenin yaşamı bu...

Evet, Mısır Kraliçesi Hatşepsut'un yaşamı. Kitabın adı muhtemelen "Kral, kızı, kraliçe, kadın firavun Maat-ka-re" olacak. Hatşepsut, Mısır'ın tek kadın firavunu. O dönemin kadınları arasında, onun özel bir yeri var.

Muhibbe Darga, Hatşepsut'u anlatırken onu ve onun dönemindeki kadınları, bugünün Anadolu kadınları ile kıyaslıyor: Ekonomik güçleri yok, eşe veya babaya bağımlılar... Ama Hatşepsut hem güzel ve zeki, hem de güçlü bir kadın. Firavunluk statüsüne kadar gelmeyi, bir ülkeyi yöneten kadın olmayı başarıyor.

"Hatşepsut'un kişiliği kadar, tarih içindeki rolü ve yeri de oldukça ilginç ve incelenmesi gereken bir konu" diyor Muhibbe Darga... Tabii kitapta, Hatşepsut ile birlikte o dönemin aile yapısı ve kadının konumu da ele alınacak.

Kitap, bol resimli olacak ve Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları arasında yer alacak...

Bunları konuştuktan sonra yine eskilere, Darga'nın renkli yaşamına dönelim istiyoruz...

➤ *Öncelikle doğduğunuz yerden, Acıbadem'den bahsedelim. O tarihler, Cumhuriyet'in ilanına denk geliyor... Nasıl bir atmosfer içindeydiniz?*

Acıbadem'de kendimize ait, 22 odalı bir köşkte doğdum ben. Çocukluğumu ve gençliğimin ilk yıllarını geçirdiğim bu köşke, son beş yıldır hiç uğramadım. Acıbadem'e gitmedim aslında. Kardeşimle ben, yaklaşık altı yıl önce, köşke artık bakamadığımıza karar verip sattık.

Artık içim kaldırmıyor

Hatşepsut, Kızıl Mabet'in inşaası için, ilk tuğlayı hazırlıyor (sol üstte)**: Hanedan kavgaları nedeniyle, anıtlardaki görüntülerinde, Hatşepsut'un yüzü kazınmış; adı yöneticiler listesinden silinmiştir... Nil kıyılarında, Karnak ve Teb yakınlarında, Deir el-Bahari kayalıklarında yer alan mabedi, Hatşepsut, babası ve kendisi için yaptırmıştı** (en üstte ve üstte).

merakediyorum@googlegroups.com

Genç Muhibbe Darga kuzeni Şermin Sonat ile köşkün bahçesinde; arka planda anne Darga (üstte). Yıl 1940: Küçükçekmece Gölü yakınındaki Region kazısında, Justinianus Sarayı'nın kalıntıları arasında (sağda, en üstte). 27 Nisan 1952; Darga İzmir yolcusu (sağ üstte). Acıbadem'deki köşkün kapısı önünde, Şermin Eser, Cavidan Binkaya, Muhibbe Darga ve Arjantin Büyükelçisi Ali Binkaya (sağda).

oralarda gezinmeyi... Çok yabancılar doldu oraya. İstilaya uğradı semt... Tanzimat'tan gelme alafranga bir terbiye aldım ben küçükken. Yani aileden gelme bir Osmanlı kültürümüz var.

Biz bir klandık. Çocukluğum, aile üyeleriyle çevrili, dolu dolu geçen bir dönem oldu. Bu 22 odalı köşkte, bütün akrabalara, halalara, kuzenlere, hep yer vardı. Herkes bahçeye doluşur, yemekler yenir, muhabbetler edilir, danslar yapılırdı bir araya gelindiğinde. Bu yüzden, bende pek 'arkadaş' kavramı yoktu. Onun yerine, kuzenler, kuzinler vardı.

➤ *O yıllarda bir genç kız olarak nasıl bir dünyanız vardı, Cumhuriyet'in etkilerini nasıl hissediyordunuz?*

Saçlarımı hep böyle kestirirdim çocukken de; küt kesim yani. Uzatmayacağım derdim eskiden. Uzattım sonra. Zaten evlenmeyeceğim dedim, evlendim; ipek çorap giymeyeceğim dedim; giydim. Ama 22 yaşındaydım o sıralar ve zaten ailem de daha önce izin vermemişti... Babam biraz erkek gibi yetiştirdi beni...

O günlerin Türkiye'sinde Hamlet'leri gördük, Kral Lear'leri gördük tiyatrolarda. Muhsin Ertuğrul'un bütün oyunları takip edilirdi. Hazım Körmükçü, Cahide Sonku, Cahit Irgat, o günlerden akılma gelen isimlerden birkaçı.

O dönemlerin kıyafetleri de çok şıktı. Herkes şapkalı, gayet şık. Evdeki kadınlar ipekli sabahlıklar, şifonlu elbiseler içinde geziyordu. Bu sadece zenginlikten değil, önem verilirdi her evde böyle şeylere. Büyük halam Beyoğlu'ndaki terzilere gidiyordu, annem Yeldeğirmeni'ndekilere... Türkiye'nin bir tek Sümerbank'ı vardı. Ama onun dışında, Beyoğlu'nda da çok güzel dükkanlar vardı. Malları dışarıdan gelirdi. 'Şapkacı Margareth'i herkes tanırdı mesela; dükkanı Tünel'e yakın. Bir de 'Marsel' vardı; kuaför. Hanımlar topuklu ayakkabılarıyla şıkır şıkır Marsel'e gelirler, saçlarını yaptırırlardı. Bu tür alışveriş gezilerinde, günün sonunda Tokatlıyan'da

çay içilmesini de unutamam.

Sonra maskeli balolarımız vardı bizim... Japon kumaşından giysiler giyerdik. Babam kimi zaman 'matador' olurdu, annem ise 'kontes'. O zamanlar maskeli balo yapıyorduk diye, insanlar şimdi bana 'snob' diyebilirler; ama o zamanlar, Diyarbakır'da bile bu tür balolar yapıldığını biliyorum.

➤ *Geçmişe dönüp baktığınızda, çağdaş Türk kadınının gelişimi konusunda hangi isimlerin öne çıktığını, emek verdiğini görüyorsunuz?*

Tezer Taşkıran çok önemli bir isimdir, Türk Kadın Hakları üzerine bir kitabı var. Bu konudaki duyarlılığını çok beğenirim... Prof. Dr. Halet Çambel'in bana çok etkisi olmuştur. Çok severim onu. Önceleri hocamdı, sonra arkadaşım oldu. Prof. Dr. Nüzhet Tandoğan var bir de aklıma gelen. Sorbonne Üniversitesi'nde okuyan ilk Türk kadını. Astronomi okudu hem de. Meşhur keman virtüözü Gönül Tandoğan'ın annesidir.

Genç Muhibbe Darga'nın İspanyol duvağı

"Ben çocukken, 'evlenmem' diyordum... Sonra evlendim ama. İki kere. İlk evliliğimi Alman Filoloji'sinde öğretim görevlisi olan Heinz Anstock ile yaptım. 32 yaşındaydım. Değil evlilik, gelinlik giymeye bile kesinlikle karşıydım ben. Gelinlik giymem diye tutturdum. Ailem karşı çıktı; ama giymedim. Çok dekolte beyaz bir elbise giydim. Resmen skandal oldu. Gelinliği giymedim; ancak babamın ısrarı üzerine, saçıma bir İspanyol duvağı taktım. Sonra çiçek buketini havaya fırlatıp, sabaha kadar dans ettim, tepinip durdum."

➤ *Arkeolojiyi seçmenizde neler etken oldu?*

Büyükbabam Mehmet Emin Darga tarihe çok düşkündü. Babam Dr. Ahmet Sait Darga, İsviçre'de okumuş, kendini çok iyi geliştirmiş bir aydındı. Babamın en büyük zevklerinden biri, benimle yemekte Roma, Bizans, Rönesans dönemlerini konuşmaktı. Ben çocukken doktor olacağımı düşünürdüm. Ama babam bu düşünceme karşıydı; "Sen tarihçi ol, arkeolog ol" derdi bana...

➤ *Arkeolojiyi seçmenizi aileniz nasıl karşıladı?*

Arkeoloji bölümüne giren ilk öğrencilerdenim ben. Sınıfta, dördü kız olmak üzere, altı kişiydik. İki kişi mezun olduk ama... Arkeolojiyi seçtiğimi duyunca, bütün aile çok sevindi: Sene 1939. Halam havalara uçtu. Kimse, ben para kazanacak mıyım, kazanmayacak mıyım diye düşünmedi. Çok sevdiğimiz, çok benimsediğimiz bir bölümdü. Bu ülkenin tarihî cevherlerini ortaya çıkarıyorsunuz; düşünsenize!

➤ *Hititoloji gibi bir bölüme girmiş olmanızda ne gibi etkenler rol oynadı?*

O dönemler, İstanbul Üniversitesi'nde Klasik Arkeoloji Bölümü'nün başında Dr. Arif Müfid Mansel vardı. Ben de o bölümü okumak üzere kaydımı yaptırdım. Babam beni uyardı o aralar; 'Yunanca ve Latince bilmeden nasıl arkeoloji okuyacaksın,' dedi. Hititoloji gibi daha bâkir bir alana yönelirsem, daha başarılı olacağımı söyledi. Gerçekten de çok haklıymış.

Zaten üniversitedeki ilk günümde, Prof. Bossert bana, "Almanca bilmeden Hititoloji'ye giremezsin" diyerek çıkıştı; çok üzülmüştüm. Eğer o ara içeriye Bahadır Alkım girip bana, "Aldırmayın, siz gelmeye devam edin" demese, bu bölümü seçemeyecektim.

Küçükçekmece yakınındaki Region kazılarında: Aziz Ogan ortada, solunda büyük kızı, sağda Nihal Ongunsu; Muhibbe Darga ise arkadaşı Zekiye Çoruh ile sohbette (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

1958 yılında Muş Lisesi'nde, sanat tarihi, tarih ve Fransızca dersleri verdiği günlerde Muhibbe Darga, silah kullanmayı da öğreniyordu (sağda).

Prof. Bosch ve öğrencileri: Sol yanında Muhibbe Darga, önünde Mükerrem Usman (altta).

Muhibbe Darga 1976'da, Aksaray Müzesi'nde sergilenen hiyeroglif bir yazıtın başında çözümleme yapıyor (sağda üstte).

Sonraları, dersler çok zevkli geçti. Bossert'in derslerinde çiviyazılı şekilleri ezberledik. Sonradan çok sevdim onu. Tabii bu arada, hemen babam bana bir Almanca hocası tuttu ve ders almaya başladım.

➤ *Arkeolojiye gönül vermiş ve hâlâ kazılara giden bir bilim kadınısınız; ama bu işin zor tarafları da yok mu hiç?..*

Bir kere, bu iş aşkla oluyor. Bu işten para kazanmayı hiç düşünmedim ben. Çok severek yaptım. Ama Allah'tan, ailem zengindi ve ben para sıkıntısı çekmedim. Çünkü bu işten para kazanmak mümkün değil. Kazı yapmak için, evlerini satan karı-koca arkeolog arkadaşlarım var...

Aynı zamanda bu iş, çok dikkat istiyor. Höyük kazısı açık toprak kadavrasıdır. Çok dikkatli çalışmak gerekir. En ufak bir buluntuyu, çok dikkatli bir şekilde temizleyip, notunu alıp, bulunduğu yeri koordinatlarıyla saptayıp, fişlemek gerekir. Onu sonra bir tahta kutuya koyuyorsun. Yapamayan paparayı yiyor. Bunları yapmak istemedikleri, yapamadıkları için, kazıyı terk edenler olur.

➤ *İlk kazınızı ne zaman, nerede yaptınız?*

Küçükçekmece yakınlarında, Region'daki kazı benim ilk kazımdı. Staj için gitmiştik. 1940 yılında. İlk kez katıldığım bu kazıda, Arif Müfid Mansel kazı başkanıydı, İmparator Justinianus'un yazlık sarayı araştırılıyordu...

➤ *Bir kazı devam ederken, orada sürdürülen yaşamın verdiği bambaşka bir zevk var, değil mi?*

Evet. Ben bu yaşam içinde, ata binmeyi bile öğrendim. Prof. Bossert, "Bir arkeolog mutlaka ata binmelidir" derdi. Ören yerlerini iyiden iyiye araştırırdık. Anadolu'da yöre insanı bize çok yardımcı olurdu rahat çalışalım diye. Kazı alanlarına kamp kurar, çadırlarda kalırdık. Günlerce kötü yemekler yediğimiz olurdu, sı-

Yıl 1940: Dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, Region kazılarını ziyaret ediyor (sağda). Yere diz çökmüş genç kız, Muhibbe Darga.

cak-soğuk dinlemezdik.

Bir keresinde kazı yerine bir kamyonun arkasında gitmiştik. Bir yağmur bastırdı, sırılsıklam olduk. Üstelik bir de çamura saplanan kamyonu itmeye kalktık. Güzel günlerdi, her şeyin tadı vardı.

Düşünsenize; Kayseri'de Gezbel Geçidi'ndeki Hanyeri Köyü'nde, müthiş yağmurlu bir günde Bossert ile birlikteyiz. Büyük Kaya Kabartması'ndaki hiyeroglifli yazıtın estampajlarını yaptık. Hiyeroglifi böyle kalıp gibi çıkarttık. Bunu ilk yayımlayan, hocamız Bossert oldu, biz de bunu ilk gören arkeologlardık...

➤ *Sizin keşfettiğiniz yazıtlar oldu mu?*

Karatepe'de 1947 yılında orostat parçaları toplamıştım. Bir de baktım ki, o parçalardan birinde linear bir yazı. Ama hiyeroglif olmadığını gördük. Arami yazısı...

Bir keresinde de yine Karatepe'de bulduğumuz bir kabartmanın parçalarını topluyoruz: Bir tanesi, çok güzel bir yüze aitti... Onu kendime saklamayı o kadar istedim ki, içimden geçmedi değil!.. Yıllar sonra, Halet Çambel ile bölgeyi gezerken, o parçayı gördüm ve çok etkilendim. Arkeoloji benim yaşam biçimim. Çok severek yapıyorum bu işi. Şimdi de Eskişehir'de kazılara devam ediyorum. Çok değerli insanlarla çalıştım. Şimdi de genç insanları yetiştirmeye çalışıyoruz. ■

Muhibbe Darga 40'lı yıllarda, Prof. Bossert'in ve Arif Müfid Mansel'in de katıldığı bir gezide, İpar kotrasında, diğer arkeolog arkadaşlarıyla birlikte (solda).

Muhibbe Darga: Arkelojinin 'deli'kanlısı

Muhibbe Darga 13 Haziran 1921'de İstanbul'da, Acıbadem'de, Darugazade Mehmet Emin Bey Köşkü'nde dünyaya gelir. Ahmet Sait Darga ile Sabiha Darga'nın ilk çocuğu olan küçük Muhibbe, 1929'da Yeldeğirmeni'ndeki St. Euphemie İlkokulu'nda öğrenimine başlar. Babasının işi nedeniyle gittikleri Paris'ten dönüşlerinde, Erenköy Kız Lisesi'ne girer ve oradan mezun olur. 1939 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Arkeoloji tahsiline başlar. Prof. Dr. H. Th. Bossert, Ord. Prof. Dr. Arif Müfid Mansel ve Prof. Dr. E. Bosch'un derslerine devam eder ve Anadolu keşif gezileri ekibinde yer alır. Hititler üzerine özel ihtisas yapar. Karatepe, Gedikli, Değirmentepe ve Şemsiyetepe kazıları, yer aldığı kazılardan bir kısmını oluşturur. 1953 yılında, Alman Filolojisi'nde öğretim görevlisi olan Heinz Anstock ile evlenir. Bir süre arkeolojye veda eder; Anadolu'nun çeşitli liselerinde Tarih, Sanat Tarihi ve Fransızca hocalığı yapar. 1960'ta 'Doktor Asistan' olarak Üniversite'ye geri döner. 1965'te Doçentlik Tezi'ni verir ve 1966'da Side dili üzerinde yaptığı çalışmalar ve yorumlar, bilim dünyasında yankılar uyandırır... 1973'te Profesör olan Darga, Hitit Sanatı ve Hitit Dili ağırlıklı dersler verir; 70'lerde ve 80'lerde kitapları art arda yayımlanır: "Eski Anadolu'da Kadın", "Hitit Sanatı" bunların en önde gelenleri olur... Uluslararası birçok kongreye katılan Darga, halen bilimsel çalışmalarını Anadolu Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nde sürdürüyor. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları'nın 'Nehir Söyleşi' dizisinde, Emine Çaykara'nın imzasıyla yayımlanan 'Arkeolojinin Delikanlısı' adlı kitap, Muhibbe Darga'nın ayrıntılı yaşam öyküsünü içeriyor.

merakediyorum@googlegroups.com

Arşimet'in savaş makineleri

Sakallı, bilge görünümlü bir ihtiyar, "Eureka! Eureka!" diye bağırarak hamamdan dışarı fırlar... Çoğumuzun Arşimet hakkındaki bilgisi, bu 'efsane'den ibarettir. Fakat, ne Arşimet'in tek 'eseri' suyun kaldırma kuvvetidir, ne de başrolünde yer aldığı efsaneler bununla sınırlıdır.

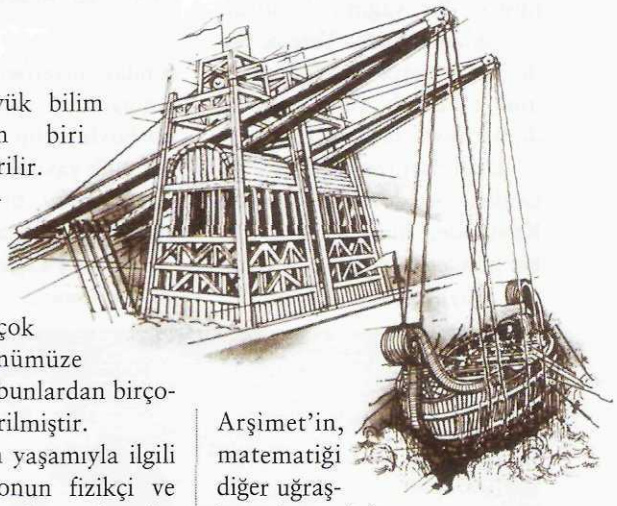
FATİH TOPTAN

Milattan Önce 287-212 yılları arasında yaşayan ve yaşamının büyük bir bölümünü Sicilya adasındaki bir Yunan kent devleti olan Siraküze'de (Syrakusa) geçiren matematikçi, fizikçi ve mucit Arşimet; çağının en büyük bilim adamlarından biri olarak gösterilir. Hayatı ile ilgili, çağdaşlarıyla karşılaştırılamayacak kadar çok ayrıntı günümüze ulaşmıştır ve bunlardan birçoğu efsaneleştirilmiştir.

Arşimet'in yaşamıyla ilgili efsanelerde, onun fizikçi ve mucit yanı ön plana çıksa da, önemli gördüğü işler, matematik alanındaydı.

Hayatının en önemli problemi olarak nitelendirdiği ve mezar taşına çizilmesini vasiyet ettiği söylenen; silindir içine yerleştirilmiş küre, buna bir kanıt olarak gösterilebilir.

Siraküze'nin Roma donanmasına karşı direnişi (altta) **ve Arşimet'in geliştirdiği gemi kaldıraçları** (sağda).

Arşimet'in, matematiği diğer uğraşlarından daha değerli gördüğüne dair bir başka bilgiye de M.S. 46-126 yılları arasında yaşayan Yunanlı filozof Plutarkhos'un yazılarında ulaşıyoruz.

Plutarkhos'a göre Arşimet, fayda amaçlı her türlü mühendislik ve sanatsal uğra-

şı iğrenç ve aşağılık bularak reddediyordu; bütün dikkatini ve ilgisini, gündelik ihtiyaçlara ait olmayan saf fikirlere yöneltiyordu.

Buna rağmen, Siraküze Karlı II. Hieron'un dostu olan Arşimet, zaman zaman onun problemlerine çözüm oluyordu. Kral Hieron ve Siraküzeliler, Romalıların kuşatmasına, Arşimet'in 'şeytani' savaş makineleri sayesinde, karşı koyabilmişlerdi...

PLUTARKHOS ANLATIYOR

M.Ö. 214 yılında, General Marcellus önderliğindeki Romalılar, Siraküze'yi kuşatır. Siraküzeliler bu kuşatmaya,

Arşimet'in birbirinden ilginç savaş makineleri ve şeytani taktikleri ile tam iki yıl boyunca direnirler. Arşimet'le ilgili efsanelerin en ilginçleri, belki de bu kuşatmaya dair olanlarıdır. Kuşatmayı ve Arşimet'in 'kahramanlıklarını', Yunanlı filozof Plutarkhos şöyle anlatır:

"Romalılar saldırıya geçtiklerinde, böylesine bir güce ve vahşete karşı direnmenin mümkün olamayacağını düşünen Siraküzeliler dehşete düştüler. Ancak, Arşimet makinalarını kullanmaya başladı; karşı konulması imkansız bir biçimde, tüm silahları ve kocaman taş kütleleri ile saldırarak Romalı askerlerin saflarını dağıttı. Bu arada, duvarların arasından çıkan devasa kazıklar gemileri batırdı. Demirden bir ele ya da turna kuşu gagasına benzeyen aletler gemileri havaya kaldırdı; ardından kıçları üzerine düşürerek denizin dibini boylamalarını sağladı. Manzara korkunçtu. Bu işlem, tüm denizciler denize düşene kadar devam ettiriliyordu. Gemi sulara bırakıldığında, ya kayalara çarpıp parçalanıyor, ya da batıyordu..."

"...Marcellus, gemilerini güvenli bir mesafeye çekti ve kara birliklerine de geri çekilmeleri emrini verdi. Ardından, surların dibine gün doğmadan yaklaşma kararı aldı; çünkü, Arşimet'in makinele-

'Eureka'nın öyküsü

Arşimet'in en ünlü öyküsü, kuşkusuz, hamamdan çırılçıplak çıkıp Siraküze sokaklarında "Eureka! Eureka!" (Buldum!) diyerek koşmasının anlatıldığı öyküdür.

Rivayete göre, Siraküze Karlı II. Hieron *(solda)*, kuyumcusunun kendisi için hazırladığı tacın saf altından yapılıp yapılmadığı konusunda kuşkuya düşer ve Arşimet'ten yardım ister.

Arşimet, kafasını bu bilmecenin kurcaladığı günlerden birinde, hamamda tasla oynarken, suyun tası kaldırdığını ve tası suya batırdığında, tasın hacmi kadar suyun taştığını fark eder. İşte o anda, anadan doğma olduğu halde, hamamdan dışarı fırlar; krala, sorusunun cevabını verecek yöntemi bulduğunu müjdeler. Tacın ağırlığına eşit saf bir altını suya batırır ve taşan suyun hacmini ölçer. Daha sonra suya kralın tacını batırır. Taşan suyun hacminin, saf altının taşırdığına eşit olmadığı görür. Kuyumcu idam edilirken, bu buluş bilim tarihine 'Arşimet Prensibi' olarak geçer...

Plutarkhos'a göre (sol üstte), Romalı general Marcellus (solda, en üstte), 'demirden bir ele' benzeyen savaş makinelerine karşı iki yıl savaştı (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

Dev aynalara karşı
Siraküze kuşatmasında Romalılar Arşimet'in yalnızca mekanik düzenekleri ile değil, Romalıların gemilerini yakan dev aynalar gibi diğer "cin" fikirleri ile de savaşıyorlardı.

rinin halatları uzak mesafeye göre gerilmiş durumdaydı. Bu durumda taşlar, oklar askerlerin üzerinden zarar vermeden geçip gidecekti. Fakat, Arşimet makinalarını çeşitli ihtiyaçlara cevap verecek biçimde, çeşitli mesafelere ve kısa menzilli silahlara göre ayarlanabilecek şekilde tasarlamıştı. Surlara, kısa menzilli makinalar için küçük delikler açıldı. Siraküzelileri aldatmayı düşünen Romalı askerler surlara yaklaştığında, hemen ok ve taş yağmuruna tutuldu. Romalılar, geri çekilmek zorunda kaldılar. Arşimet makinelerinin çoğunu surların hemen altına yerleştirdiğinden, görünmeyen bir düşman tarafından saldırıya uğrayan Romalılar, tanrılarla savaştıklarını düşünmeye başlamışlardı..."

"...Yara almadan kaçmayı başaran Marcellus, okçuları ve mühendisleri ile dalga geçerek onlara, 'Gemilerimizle 'fırlat-at' oynayan, bizi bir anda ok yağmuruna tutan, yüz kollu mitolojik devlerden da-

Arşimet'in bilim dünyasına katkıları

Arşimet'in buluşlarından ilk akla geleni, "Aşimet Prensibi"dir. Bu buluşla Arşimet hidrostatik biliminin kurucusu olarak gösterilir. 'Bana yeterince uzun bir dayanak bulun, Dünya'yı yerinden oynatayım' sözleriyle efsaneleştirilmiş bir diğer buluşu da kaldıraç kanunudur. Arşimet, kimi kaynaklarda bu buluşu ile mekaniğin kurucusu olarak gösterilse de, "ağırlık merkezi" kavramı muhtemelen Arşimet'ten önce de biliniyordu. Onun özgün katkısı bu kavramları konik kesitlere uygulamış olmasıdır.

Arşimet ayrıca, Eski Yunan ve Roma'da önemli bir problem olan, su seviyesinden yüksekteki tarlaların sulanması için –bugün bile dünyanın bazı geri kalmış bölgelerinde kullanılan- ve kendi adı ile anılan 'Arşimet Burgusu'nu geliştirmişti *(sol altta)*.

Bunların yanı sıra, küre, elips, silindir, hiperbolid, parabolid gibi geometrik cisimleri tanımlayan Arşimet; *bunların* hacimlerini, ancak 18. Yüzyıl'da Leibniz ve Newton tarafından ortaya konulacak olan diferansiyel hesabın temel kavramları ile hesaplamıştır. Arşimet ayrıca, 'pi' sayısının değerini, günümüzde kabul edilen değere şaşılacak kadar yakın bir doğrulukla, '3 10/70' ile '3 10/71' arasında bir değer olarak saptamıştır.

ha güçlü bu geometri 'Briareus'u ile savaşmaktan vaz mı geçmeliyiz?' diye soruyordu. Siraküzeliler, diğer tüm silahlarını bir yana koyarak, bu şekilde Romalıları yendiler. Romalıları öyle bir dehşet sarmıştı ki, surların üzerinde küçük bir ip ya da bir tahta parçası gördüklerinde, Arşimet'in bir makineyi kendilerine yönelttiğini düşünerek kaçıyorlardı..."

Arşimet'in 'şeytani' savaş makineleri karşısında pes eden Marcellus, sonunda kuşatmadan vazgeçer ama şehri ablukaya almaktan da geri durmaz. Bu abluka karşısında, ne Arşimet, ne de makineleri bir şey yapamaz; Siraküze düşer...

Rivayete göre, Arşimet'e hayran kalan Marcellus, askerlerine onu bulup getirmelerini emreder. Askerler onu bulduklarında, Arşimet, çoğu zaman yaptığı gibi, küllerin üzerinde, bir matematik problemi üzerinde çalışmaktadır. Arşimet, kendisine Marcellus'un çağrısını ileten askerlere, uğraşmakta olduğu problemi sebep göstererek ret cevabı verir. Bunun üzerine sinirlenen askerler, Arşimet'i oracıkta öldürür. Ve yine rivayete göre, Marcellus buna çok üzülür fakat artık iş işten geçmiştir... ■

Arşimet'in Romalı bir asker tarafından öldürülüşünü temsil eden bir çizim (solda). **İspanya ve Yunanistan pullarında Arşimet** (solda ve sol altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Osmanlı telgraf başında!

Telgraf Osmanlı devletine, icadından hemen sonra, çok uzun bir süre geçmeden girmiştir. Telgrafın ülkeye girişiyle birlikte, Osmanlı topraklarında elektrikle ilgili ilk uygulamalar da başlar.

OSMAN BAHADIR

Batıdaki teknolojik gelişmelerin Osmanlı ülkesine yansımasının ilginç yönleri vardır. Yenilikler karşısında Osmanlı, hemen her zaman 'seçmeci' bir tutum takınmıştır. Özellikle önemli teknolojik yenilikler karşısındaki seçimlerinde, söz konusu yeniliğin o günkü acil ihtiyacıyla çakışma derecesi, Osmanlı yönetiminin kararını belirleyen en önemli etken olmuştur.

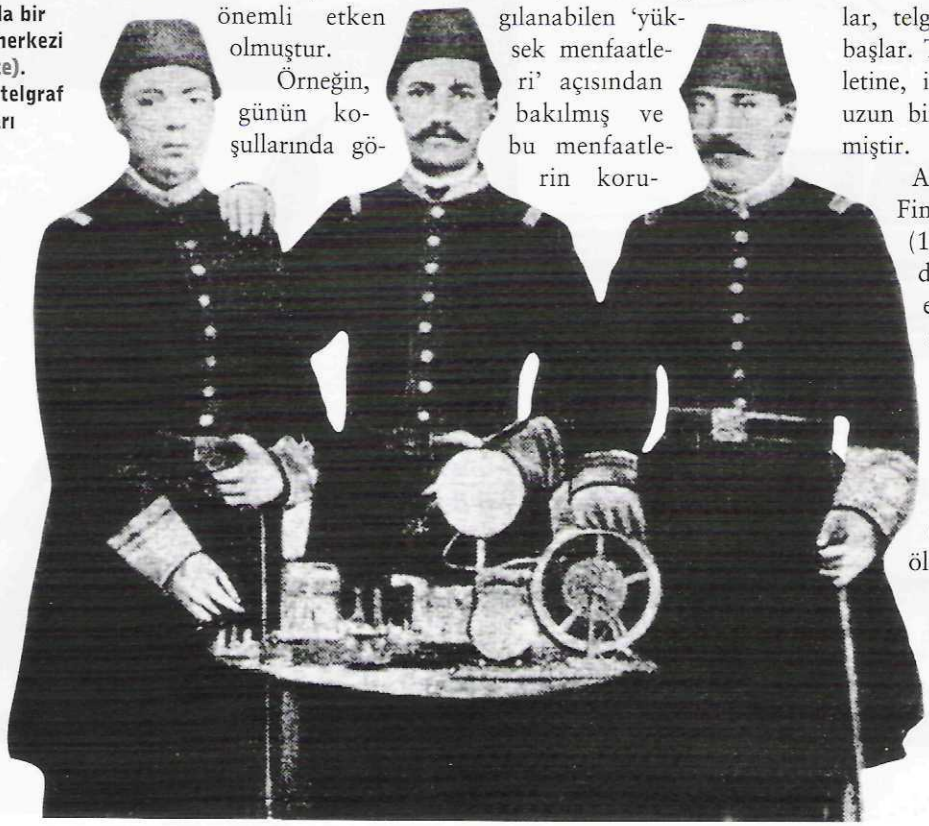
Örneğin, günün koşullarında göre, 'daha önemli' görüldüğü için, orduda topa ve top yapımına büyük önem verilmiş; ama tüfek o kadar önemsenmemiştir. Bu tür başka örnekler de vermek mümkün: Çekdiriye (sadece kürekle hareket eden gemi) önem veren Osmanlı, yelkenli gemiciliğe geçmekte çok gecikmiştir.

ÖNCELİK SORUNU

Telgrafın ve telefonun Osmanlı ülkesine girişi de, benzer özellikler taşımaktadır. Soruna, devletin o gün için algılanabilen 'yüksek menfaatleri' açısından bakılmış ve bu menfaatlerin korunup geliştirilmesinde, yeni teknolojinin rolünün geçerliliğine, bu açıdan 'ikna' olunmuştur... İşte bu noktada telgraf, tercih edilme önceliğine sahip olmuş, telefon için ise, bazı 'sakıncalar' ortaya çıkmıştır.

Osmanlı topraklarında elektrikle ilgili ilk uygulamalar, telgrafın ülkeye girişiyle başlar. Telgraf, Osmanlı devletine, icadından sonra, çok uzun bir süre geçmeden girmiştir.

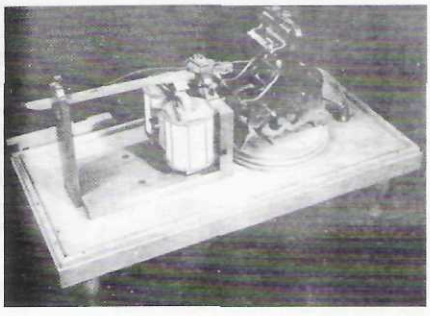
ABD vatandaşı Samuel Finley Breese Morse (1791-1872) tarafından, 1837 yılında icat edilen telgraf, Morse'un yakınlarından Chamberlein adlı kişi marifetiyle, 1839 yılında Osmanlı Sarayı'nda ilk deneme safhasını yaşar. Ancak Chamberlein'in ölümü üzerine, bu giri-

1871'de, Londra'da bir telgraf merkezi (sağ üstte). Osmanlı telgraf memurları (sağda).

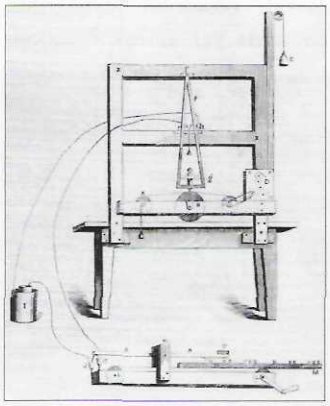

şim yarıda kalır.

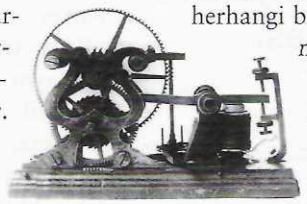
1847 yılında jeolog J. Lawrence Smith, dönemin padişahı Sultan Abdülmecid için, ikinci bir deney yapar. Bunun üzerine Sultan Abdülmecid, İstanbul'dan Edirne'ye *uzanan ilk telgraf hattının* yapılması talimatını verir. Ancak bu hattın kurulması, Kırım Savaşı sırasında gerçekleşecektir.

Fransızlar tarafından Kırım savaşı günlerinde yapılan çalışmalar sonucunda, Soğukçeşme'de *bir telgraf merkezi* kurulur ve ilk telgraf, 19 Ağustos 1855'te İstanbul'dan Edirne'ye çekilir. 27 Eylül 1855'te de, Avrupa ile telgraf haberleşmesi başlar.

Kırım Savaşı, Osmanlı İmparatorluğu'nun birçok teknolojik yenilikle tanışmasına neden olur. Savaş sırasında haberleşmenin temini için İngilizler, İstanbul ile Varna ve Varna ile Kırım arasına bir telgraf hattı çekerler. Fransızlar ise Varna'dan Avusturya'ya kadar uzanan hattı yaparlar. Böylece Avrupa'dan çok kısa bir süre sonra telgraf, Osmanlı topraklarında da yaygınlaşır. Bu arada, İstanbul-Bağdat arasında telgraf hattı kurulması çalışmaları da başlar.

Telgraf, Osmanlı İmparatorluğu'na hem erken girmiş, hem de kısa bir sürede yaygınlaşma olanağı bulmuştur. *Bunun temel nedeni, Osmanlı* devleti gibi merkezî bir devlette, telgrafın merkezî işleyişi kolaylaştırması ve böylece devletin bu özelliğini daha da güçlendirmesidir. Üstelik telgraf haberleşmesinin şifrelenebilmesi ve devletin denetimi altında yürütülmesi nedeniyle, herhangi bir riski de bulunmuyordu...

Telsiz telgrafın Osmanlı topraklarında kullanımı ise, 1905 yılında Rodos ile Derne (Libya) istasyonları arasındaki haberleşme ile başlar. Kurulan istasyonlar, Siemens teknolojisine dayanıyordu. Daha sonra da Alaçatı istasyonu kuruldu. Ancak her üç istasyon da Osmanlı-İtalyan Savaşı günlerinde tahrip edildi ve 1912 yılında, *Okmeydanı'nda İngiliz* teknolojisiyle, 1915'te de Osmaniye'de Alman teknolojisiyle iki istasyon kuruldu. ■

Mors Alfabesi nedir?

'Mors Kodu' olarak da bilinen Mors Alfabesi'nin temeli, 1830 yılı başlarında, elektrikli telgraf için, Samuel F. B. Morse tarafından atılmıştı. Samuel F. B. Morse *(altta),* 1938'in 6 Ocak günü, geliştirdiği bu yeni sistemi kamuoyuna sundu. Bu sistemde harfleri, rakamları ve noktalama işaretlerini, çeşitli biçimlerde düzenlenmiş nokta, çizgi ve boşluklar temsil ediyordu. Kodlar, farklı uzunluklardaki elektrik darbeleri biçiminde ya da mekanik sinyaller ve yanıp sönen ışık gibi görsel sinyaller biçiminde gönderiliyordu. Daha sonraki yıllarda geliştirilen ve farklı bir biçime büründürülen Mors Alfabesi, 1851'de kabul edildi. Uluslararası mors kodu, gemiden karaya iletişimi ve amatör telsizciliği de içermek üzere radyo-telgrafın bazı türlerinde, hâlâ kullanılıyor.

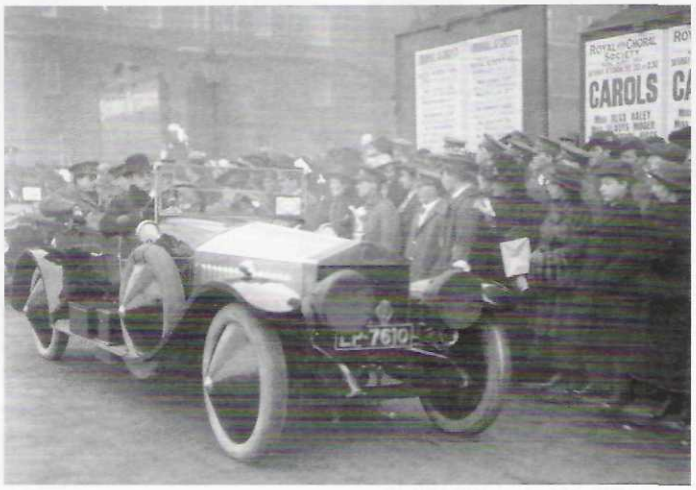

I. Dünya Savaşı'nda, bir Osmanlı Telgraf Birliği cephe yolunda (solda, en üstte). Morse'un telgraf alıcısı (sol üstte) ve telgraf vericisi (solda). Samuel Morse'un telgraf sisteminin şematiği (sol altta). Çekilen ilk telgraf (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Otomobilde saygın İngiliz Rolls-Royce

Victoria dönemi İngiltere'sinin soylu şahsiyeti Charles Rolls ile sanayici Frederick Henry Royce'un yolları kesiştiğinde, dünyanın en saygın İngiliz markası ortaya çıkar.

MİNE HAKSAL

Biri Victoria dönemi İngiltere'sinin genç yaşta ünlenmiş soylu ve varlıklı kişisi Charles Rolls, diğeri çocukluk yaşlarından itibaren Dickens'ın romanlarına yaraşır bir hayatın zorluklarıyla pişmiş, sert kişilikli, kendini sıradan bir mekanikçi olarak tanımlayan Frederick Henry Royce...

Bu iki adamın yollarının kesişmesi, en saygın İngiliz markasının doğmasına yol açacaktır.

Royce, kendi tasarımına dayanan deneysel nitelikte imal ettiği ve '10 HP Royce' olarak adlandırılan üç otomobilden birini satın alan mühendis H. Edmunds aracılığıyla otomobil yarışçısı Charles Stewart Rolls'la tanışır. Bu genç aynı zamanda otomobil ticareti yapmakta, esas olarak Fransa'dan ithal ettiği (Mors, Peugeot, Panhard vb.) arabaları Picadilly'deki lüks mağazasında çoğunluğu aristokratlardan oluşan müşterilerine pazarlamaktadır...

İyi aile çocuğu olarak Cambridge'de mühendislik eğitimi gören Rolls'un otomobil tutkusu 1894'te henüz 17 yaşındayken başlamıştır. İngiltere'deki ilk yarışlardan biri olan 1900'deki Bin Mil Denemesi'ne katılarak Panhard marka otomobiliyle yarışı da kazanmıştır...

Bu iki adam, 1904 yılı sonbaharında anlaşırlar, biri üretecek diğeri de satacaktır. İlk yıl, on altı adet Rolls-Royce 10 HP üretilir. İki firmanın Rolls-Royce Ltd. adı altında tek bir şirkette birleşmesi, iki yıl sonra gerçekleşir. Verimli bir ortaklıktır bu: Rolls, iyi bir satıcı olarak, İngiltere'nin kalburüstü kesimiyle olan içli dışlı ilişkilerinden yararlanmayı bilir. Ayrıca Avrupa'da düzenlenen ilk uzun mesafe otomobil yarışlarının çoğunda yer alarak ürünleri-

1917 model bir Rolls-Royce (üstte). **İki 'R'li logo ve arma** (sağ üstte). **Son yılların bir Rolls-Royce'u** (sağda).

nin tanınmasını sağlar.

Gölgedeki adam Royce ise, mükemmeli yakalamak için gece gündüz çalışır. 1906 Kasım'ında Londra Fuarı'nda sergilenen altı silindirli 40/50 HP firmaları açısından bir dönüm noktası olur. Motorunun güvenilirliği, özellikle de fazla ses çıkarmadan çalışıyor olması, saatte 111 km'yi bulan sürati ve barındırdığı lüksle, dönemin en şatafatlı arabalarıyla boy ölçüşür niteliktedir...

Firmanın logosu iki kurucusunun soyadlarını temsil eden iç içe geçmiş bir çift kırmızı R'den oluşur önce... Aynı zamanda pilot olan ve Haziran 1910'da Manş Denizi'ni havadan geçip hiç durmadan geriye dönen ilk kişi olarak ünlenen Charles Rolls'un 12 Temmuz 1910'da bir uçak kazasında ölmesi üzerine, R'lerden biri siyah rengini alacaktır. F. H. Royce 1933'te 70 yaşında öldüğünde, ikinci 'R' de siyaha bürünür.

1914'te 'Dünyanın En İyi Otomobili' sıfatını kazanan Silver Ghost modelinin ardından Rolls Royce Ltd., ününü 1922-29 arasında üretilen 'Twenty', 1925'te yapımına başlanan ve 1949'dan sonra özellikle devlet başkanları için imal edilen çeşitli tip 'Phantom', 1949'dan sonra üretilen 'Silver Dawn', daha sonra da 'Silver Cloud', 'Silver Shadow' ve 'Silver Wraith' gibi modellerle sürdürür...

1911'de ilk Silver Ghost'ların özel dikey radyatör ızgarasının üzerinde görülen ve Rolls-Royce markasının simgesi haline gelen efsanevî 'Spirit of Ecstasy' figürü, rivayete göre kullandığı arabalarda radyatör ızgaralarının tepesine oturtulmuş çirkin maskotlardan gına getiren Rolls'un talebi üzerine sanatçı Charles Sykes'e yaptırılmıştır.

Firmanın teknik müdürü 1863'te Semendirek Adası'nda ortaya çıkartılan ve Louvre Müzesi'nde sergilenen Helenistik dönemden kalma 'Samothràki Nikesi' olarak bilinen heykele öylesine hayranmış ki, sanatçıya ondan esinlenmesini söylemiş. Sanatçı da, Rolls-Royce'ların itibar ve estetiğini koruma kaygısıyla olsa gerek, biçim itibariyle zaten Helenistik bir tapınağın alınlığını andıran radyatörü heykelin bir kopyasıyla taçlandırmış... ■

Charles Rolls (solda) ve Frederick Henry Royce (sol altta). 1934, 'Phantom II' modeli Rolls-Royce'u, 1971 yılında Danimarkalı çift Anni ve Hans Jensen, bir yarışma sonucunda kazanmışlardı (altta).

merakediyorum@googlegroups.com

Frankfurt Otomobil Fuarı'nın ardından

Nostaljinin farları yenilikleri aydınlatıyor

Dünyanın farklı merkezlerinde, farklı zaman dilimlerinde düzenlenen fuarlarda 'yeni modeller', 'konsept otomobiller' meraklıların ve potansiyel müşterilerin beğenisine sunuluyor. Teknolojinin kat ettiği yol, birbirini izleyen yeni buluşlar hayranlıkla gözleniyor. Ama pek çok alanda olduğu gibi, otomobil sektöründe de kimi zaman nostaljinin farları aydınlatıyor yenilikleri...

Renault 4 CV (1946) Fiftie (1996)

1946 Paris Fuarı'nda sergilenen dört kişilik, dört kapılı, dört beygir gücündeki bu model, savaş yıllarında gizlilik içinde tasarlanır. Savaş sonrasında hayat bulan ilk popüler araba olma özelliğini taşır. 1947 ile 1961 yılları arasında toplam 1.105.547 adet üretilir. Azami hızı saatte 95 kilometredir... Elli yıl sonra Renault, Cenevre Fuarı'nda, 'Fiftie' adını verdiği ve belli değişikliklere uğramakla birlikte 4 CV'nin genel hatlarını taşıyan bir araba sergiler... Ne var ki sergi salonlarının dışına çıkmayacaktır bu model... ■

Volkswagen'in 'Kaplumbağa'sı (1935) VW New Beetle (1998)

Hitler iktidara gelir gelmez mühendis Ferdinand Porsche'den satış fiyatı o günün bin markını aşmayacak bir 'halk otomobili' tasarlamasını ister. Dört kişilik, iki kapılı, arka camı olmayan ve motoru arkaya yerleştirilmiş bir otomobildir bu. Seri üretimine ancak 1945'ten sonra geçilir... 1978'de Avrupa'da üretimi durdurulduğunda toplam 19 milyonu aşmıştır ürün sayısı... 1998'de VW ilk modelin genel görünümünü çağrıştıran ve ilkin salt Amerika pazarına yönelik olan New Beetle modelini geliştirir. Yeni Böcek'in ya da bizdeki adıyla 'Kaplumbağa'nın öne yerleştirilen motoru ve bir 'halk arabası' ile uzaktan yakından ilgisi olmayan fiyatı, onu eskisinden farklı kılan özellikler olsa da...

Geçmiş özleminin bir diğer örneği de VW'nin yeni tasarımı Microbus. 1970'li yıllarda Hippilerin pek sevdiği Caravelle'den esinlenilmiş... ■

Citroën 2 CV (1948) C3 Pluriel (2003)

Kent arabası Renault 4 CV'ye karşılık Citroën iki yıl sonra köy arabası 2 CV'yi piyasaya sürer. O da dört kişiliktir ve dört kapılıdır. 1935'te tasarlanmış olmasına rağmen ancak 1948'de üretimine geçilir bu iki beygirlik arabanın... Citroën'in 1999 Frankfurt Fuarı'nda görücüye çıkardığı C3 Pluriel de aynı 2 CV gibi yuvarlak hatlara sahip, dört kişilik, icabında pikaba dönüşebiliyor ve dilediğinizde üstünü açıp püfür püfür seyahat edebiliyorsunuz. Citroën, 2003 yılında üretimine başlanan bu modeli yine bir 2 CV türevi olan Méhari'nin 21. Yüzyıl versiyonu olarak lanse ediyor. ■

Porsche 550 RS spyder (1952) Carrera GT (2000)

Savaş öncesinde Volkswagen'in teknik tasarım bürosu olarak faaliyet gösteren Porsche'nin başlı başına bir marka olarak resmen doğuşu 1948 yılına rastlar. İlkin efsanevî 356 çıkar, arkasından 1963'te, kırk yıl sonra günümüzde bile üretilmeye devam eden 911 onu izler.

Yaşam tutkusuyla dolu Amerikalı genç aktör James Dean de amatör yarışçı ruhunu tatmin edecek bir 550 RS spyder edinir *(üstte)*; ama 'Devlerin Aşkı' filminin çekimleri henüz bitmemişken, 30 Eylül 1955 günü yeni otomobiliyle yaptığı kazada hayata gözlerini yumacaktır... Porsche ilk kez 2000 Paris Fuarı'nda 'konsept' olarak, 2003 Cenevre Fuarı'nda da nihai şekliyle sergilediği Carrera GT ile 550 RS'in ve peşi sıra 1950'li yılların sonunda onu izleyen 718 RS'in hatlarına geri döner. Elbette performans açısından yeni model eskilerle kıyas kabul etmez: Saatte 330 km hız yapmakta, 4 saniyeden az bir sürede 100 km'lik bir hıza ulaşabilmektedir. ■

Austin Mini (1959) Mini One (2001)

Üç metrelik boyuyla 1960'ların en küçük dört kişilik otomobillerinden biri olan 'Mini', motorun yola dikey olarak yerleştirilmesine olanak veren bir yöntemle doğar. Küçüktür ama küçüklüğü Cooper S.A versiyonuyla üç kez Monte Carlo Rallisi'ni kazanmasına engel olmaz. O sıralar haftada 2.500 adet çıkar piyasaya. 20. Yüzyıl sonuna dek üretimi devam eder.

1997'de Alman firması BMW bu İngiliz markasını satın alır. Mühendisler büyük ölçüde eski Mini'den esinlenmekle birlikte, ona daha tıknaz bir görünüm verirler, oysa 60 santimden fazla da uzamıştır boyu... ■

merakediyorum@googlegroups.com

Ford GT 40 (1965) Concept GT 40 (2003)

Söylentiye göre Henri Ford II, Ferrari'yi satın alamayacağını anlayınca, yarış pistlerinde, özellikle de 24 Saatlik Mans Yarışı'nda İtalyan markasına kendi otomobilleriyle posta atmaya karar verir. 1966 ve 1969'da da bunu başarır...

2003 yılında Ford'un 100. yaşını doldurması vesilesiyle sınırlı sayıda yeni GT 40 üretilmesi öngörülür. Normal yolda seyredebilmesi için aracın tüm boyutlarının yüzde 10 oranında büyütülmesi gerekir. Ama işin komiği, yarış için tasarlandığında 370 beygir gücünde bir motora sahipken, bugün normal yol için 500 beygir gücünde bir mekanikle donatılmıştır...

Ford aynı şekilde 'Thunderbird'ü de 2003 için ABD'de yeniden lanse eder. Yalın çizgileri 1957 modelinden esinlenen bu otomobilin de müstakbel James Bond otomobili olarak ün kazanacağı yıl boyunca hep konuşulur... ■

Maybach 57 ve Maybach 62 (2003)

Wilhelm Maybach 1901'de alüminyum motorlu ilk Mercedes'i tasarlar. 1919'da oğlu Karl ile birlikte kendi otomobillerini üretmeye karar verir. Bu tarihten 1941'e dek atölyelerinde sadece 1.800 otomobil üretilir (bunların 152'si halen kullanılır durumdadır). Mihraceler, Etyopya Kralı Haile Selasiye, Yunan Kralı Pavlos, ünlü İtalyan tenor Caruso müşterileri arasındadır. 1928'de altın ve yakutla bezenmiş bir modelinin fiyatı 186 bin markı bulur...

Daimler-Chrysler, üretiminin durdurulduğu 1941'den 60 yıl sonra bu efsanevî otomobile yeniden hayat verir. Yeni model geçen yıl ilk kez sergilendiği Paris Fuarı'nda, bu yıl da Frankfurt Fuarı'nda ziyaretçilerin akınına uğrar... Mercedes'in bu gözbebeği, eski örneklerine hiç benzemese de döneminin en lüks ve en pahalı otomobillerinden biri olma vasfını koruyor. İki versiyonda üretilmiş: Maybach 57, yani 'normal' olanı 5,72 metre uzunluğunda, 'limousine' versiyonu Maybach 62 ise 6,16 metre. ■

Jaguar Mark I ve II (1955) S-Type (1998)

Jaguar'ın 1955'de sergilediği Mark I, İngiliz salonlarına yaraşır bir konforu yansıtan deri kaplı, kıymetli ahşapla bezeli iç mekanıyla, oldukça lüks bir otomobildir. Kısa sürede yerini Mark II alır, karoseri olarak bir öncekinin aynısıdır ancak motoru saatte 200 km'yi aşacak biçimde güçlendirilmiştir. O yıllarda melon şapkalı kibar beyler hafta içi işlerine gitmek için arabalarını kullanırlar; ama hafta sonu oldu mu, yarışmak üzere pistlerde alırlar soluğu.

Sıkıntılı geçen 1980'lerin ardından Ford tarafından satın alınan Jaguar 1998'de S-Type'ı lanse eder. Aynı lükslükte bir iç mekana sahip olan, yüksek performanslı bu model de yuvarlak farları, oval radyatör ızgarasıyla genel görünüm olarak efsanevi Mark II'yi andırmaktadır. ■

■ Derleyen: Mine Haksal

Vatikan belgelerindeki Müslüman köleler

popüler
tarih

Nika İsyanı

populer.tarih@dunya.com Kasım 2003 Sayı 39 3.500.000 TL

ISSN 1302-6577
DUNYA Yayıncılık

SARAYDA BAYRAMLAŞMA

Tarih
Popüler Tarih ◆ KASIM 2003 ◆ SAYI 39
SARAYDA BAYRAMLAŞMA ◆ NİKA İSYANI ◆ MÜSLÜMAN KÖLELER

merakediyorum@googlegroups.com

Sait Faik'in Burgaz'ı

Sait Faik, kış günlerinin Burgazada sahillerine lodosla geldiğini anlatırken, adanın derin uçurumlarını, vahşi kayalarını ve tuhaf kuşlarını da dillendirir bize...

FEZA KÜRKÇÜOĞLU

Edebiyatımızın ünlü bir isminden bir alıntı ile başlıyoruz yazıya: "Kış, Ada'nın sahillerine lodosla beraber gelirdi. Kocayemiş ağaçlarının çamlarla birleştiği adanın lodos tarafında, hiçbir ev yoktur. Orada kocaman vahşi kayalar, tuhaf kuşlar ve derin uçurumlar vardır. Kalpazanlar Kayası'nın üstünden lodos aştığı zaman, adanın poyraz tarafındaki evlerinde sessiz bir hayat başlardı. Göçler gitmiş olurdu. Banyolar sökülmüş; köşkler küskün ve hayatsız dururdu. Küçük sandallar yer yer karaya çekilmiş bulunurdu."

Evet, Sait Faik 'Semaver' isimli kitabında yer alan "Stelyanos Hrisopulos Gemisi" adlı öyküsünde böyle anlatmış Burgazada'sını...

Ve Burgaz geçen ay, 6 Ekim Pazartesi günü, büyük bir yangın geçirdi.

Henüz neden çıktığı tespit edilemeyen yangın şiddetli lodosla birlikte adanın büyük bir bölümünü etkisi altına aldı. 87 hektarlık ormanın 40 hektarı yandı, kül oldu...

Sait Faik'in sözünü ettiği yazlıkçılar gitmiş, lodosla birlikte bu kez yangın gelmişti.

Toprağın renginden esinlenerek Türklerin verdiği adla 'Kızıladaları' ya da Bizans döneminde sayısız prens, patrik ve imparatorun sürülmesinden dolayı 'Prens Adaları' diye anılan bu adalar; Kınalıada (Proti), Burgazada (Antigoni), Kaşıkadası (Pita), Heybeliada (Halki), Büyükada (Prinkipo), Sedefadası (Anderovistos) ve Tavşanadası (Nèandros) takım adalarından oluşuyor...

İstanbulluların yazlık olarak rağbet ettikleri bu adalar aynı zamanda doğal plajları, çam ormanları ve zengin bitki örtüsü ile yüzyıllardır Marmara Denizi'ni süslemekte.

Bu adalardan biri olan Burgazada'sının tarihinde kısa bir yolculuğa çıkalım şimdi...

1884'te yaptığı İstanbul gezisi sırasında Burgaz'ı da ziyaret eden Gustave Schlumberger'in 'Prens Adaları' adlı kitabında, adanın tarihi şöyle aktarılır:

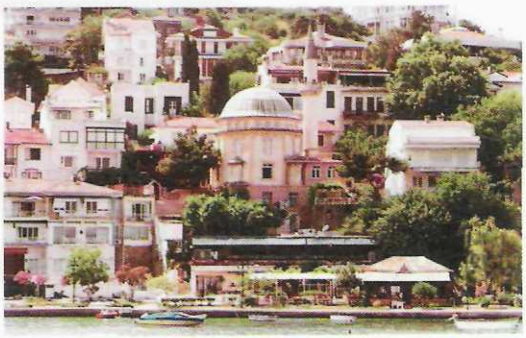
"Kınalı ile en yakın komşusu Burgaz'ı (Antigoni) kısa bir mesafe ayırır. Buharlı gemi ile bir adadan diğerine

50'li yıllarda Burgaz ve Sait Faik (üstte).

Adalar Su Sporları Kulübü ile Burgazada Deniz Kulübü'nün bulunduğu Moloz Burnu, adanın en eski plajıdır (sol üstte). Sahilden, caminin görünüşü (üstte). Burgazada iskelesi (solda).

pek kısa sürede ulaşır. Burgaz da kayalık ve verimsiz bir adadır, yine de Kınalı'dan daha kalabalıktır. Limandaki iskele daha çok sayıda evle çevrilmiş, burada gerçekten küçük bir şehir oluşmuştur. Antigoni, bir zamanlar Panormos adını taşırdı. Şimdiki adını, anlaşıldığı kadarıyla İskender'in eski generali ünlü Antiogonos'tan almaktadır. Oğlu Demetrios Poliyorketes, M. Ö. 298'de Boğazlar'ın serbestliğini sağlamak ve dünya imparatorluğunu ele geçirmek üzere Trakyalı Lisimhos ve Makedonyalı Kasandros ile savaşmak için Marmara Denizi'ne gelmişti. Bu adaya babasının adını vererek onu ölümsüzleştirmek istedi."

Burgazada'sına adını veren, adada eskiden bulunan bir kaledir.

Piri Reis 'Kitab-ı Bahriye'de bu adadan "Burgazlu" diye söz etmekte... Evliya Çelebi ise, Seyahatname'de Burgazada için şöyle yazmış:

"Kalesi deniz kıyısında yalçın kayalar üzerinde, dört köşe, şeddadi (büyük ve sağlam) tarzda yapılmış küçük bir kaledir. Ada 10 mil genişliktedir, oldukça verimlidir, kalesi olduğu için Türkçe Burgazada yani Kale Adası derler. 300 kadar bağlı bahçeli tatlı suyu olan kuyulu evleri vardır. Bostancıbaşı idaresinde olup bir yeniçeri yasakçısı vardır. Halkı Rumdur. Mamur kiliseleri vardır."

Sait Faik ile başladığımız bu kısa ada yolculuğunu yine onunla bitirelim, dilerseniz.

Çarşı arkasında, 'Çayır Sokağı 15 numara'da oturan Sait Faik Abasıyanık, babasının 1937'de adada bir köşk almasıyla birlikte, 1954 yılında ölene dek yaşadığı Burgazada'yı öykülerinden eksik etmez...

Evet, adanın ağaçlarının yarısı yandı ama o ağaçları ve onlara konan kuşları hikayelerinde uzun uzun anlatan Sait Faik'in satırları, hâlâ yerli yerinde:

"Adanın çocukları akşamları etrafımda toplanıyorlar. Hepsine birer cıgara veriyorum. Bütün dünyadan gizli cıgara içiyoruz. Onlar kuşlardan bahsediyorlar. Ökselerin balla yapıldığını anlatıyorlar. Hangi ağacın dallarına hangi kuşların konduğunu öğreniyorum." ■

Eski bir kartpostalda Burgaz (üstte). Bir 18. Yüzyıl gravüründe Burgaz (solda).

merakediyorum@googlegroups.com

◆ Hazırlayan: Devrim Çakır
devrim.cakir@dunya.com

Dolmabahçe Sarayı Saat Müzesi

Sarayda zaman yine akacak

Dünyada örneği bulunmayan Osmanlı yapımı saatlerle, 18. ve 19. Yüzyıl Fransız, İngiliz ve Avusturya yapımı saatlerden oluşan 63 özgün eser, Dolmabahçe Sarayı'ndaki Saat Müzesi'nde meraklılarıyla buluşuyor.

II. Abdülhamid'in saatçisi Emil Mayer'in torunu olan ve saat ustalığında aile geleneğini devam ettiren Wolfgang Mayer ile Mayer'in yetiştirdiği tek usta olan Recep Gürgen, 1980'li yıllarda, Dolmabahçe Sarayı'da zaman zaman özellikli saatleri tamir etmişler.

Recep Gürgen, 1997 yılında, Milli Saraylar kadrolarında araştırmacı olarak görev yapan Şule Gürbüz ile birlikte Türkiye'de başka bir örneği olmayan bir 'saat atölyesi' oluşturulmasını sağlamış.

Yaklaşık yedi yıl süren yoğun bir çalışma dönemi sonrasında, Recep Usta ve Şule Gürbüz, 193 saatten oluşan Dolmabahçe Saat Koleksiyonu'nun 156 tarihi saatini, aslına uygun olarak tamir edip çalışır hale getirmişler...

Bu eşsiz koleksiyonun bir bölümünü oluşturan 63 tarihî saat, 26 Eylül'de, TBMM Başkanı Bülent Arınç ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından açılışı yapılan Dolmabahçe Sarayı İç Hazine Binası'ndaki Saat Müzesi'nde ilk defa gün ışığına çıkarıldı.

Dolmabahçe Sarayı'nın selamlık ve harem bölümlerini ziyaret eden tarih meraklıları, 31 Aralık'a kadar, bu eşsiz koleksiyonu ücretsiz olarak gezebilecekler...

Ziyaretçiler, 26 Eylül'de açılan Dolmabahçe Sarayı Saat Müzesi'ni, 31 Aralık'a kadar ücretsiz olarak gezebilecekler (altta).

FOTOĞRAFLAR: MİRHAN BİLİR

ZARİF VE AKILLI FRANSIZ SAATLERİ

18. ve 19. yüzyıllarda evlerde, köşklerde, saraylarda; şöminelerin, konsolların, orta masaların üzerinde, duvarlarda ya da taşlıkta duran saatler, zamanı göstermenin yanı sıra, sesli olarak da duyurmanın çabası içindeydiler.

Bir 19. Yüzyıl sarayı olan Dolmabahçe Sarayı saat koleksiyonunun çoğunluğunu 19 Yüzyıl, az bir kısmını da 18. Yüzyıl saatleri oluşturuyor. Saatler, sarayın genel yapısıy-

1879, Fransız yapımı saatin üzerindeki gemi, her saat başı hareket etmeye ve müzik çalmaya başlıyor (üstte). 1891, Süleyman Nazif yapımı Türk saati (sağda).

la uyumlu olarak, büyük salonlar, odalar, yüksek tavanlar, şömineler düşünüldüğünde, zamanı göstermenin yanı sıra, tefrişatı tamamlama ve dekoratif olabilme görevini de üstlenmişler.

Sarayda daha çok ağır, gösterişli, bronz, altın kaplama mermer, boulle, bağa, gümüş Fransız saatleri tercih edilmiş.

Dönemin sanatsal, mimari özelliklerini iyi yansıtan dış kasaları ile Fransız saatleri, ressam-heykeltıraş-dökümcü-saatçi kolektif çalışmalarının ürünü olduklarından mekaniğin ötesinde dış özellikleri ile de öne çıkabilmekteler. Vakarlı duruşlarıyla, bir saatten daha fazlasını; zaman gösteren vazo, resim, heykel olmayı ister gibi görünüyorlar...

Mekanik yönden net olan Fransız saatleri; oluşturulmuş tarz, işler ve çalar zemberği taksimatlı ya da taraklı çalar tertibatlı, düz, cıvalı, ipli ya da kompanze sarkacı ya da eşapman bloğu, kaliteli malzemesi ve incelikli işçiliği ile son derece doğru çalışırken, ustasına göre çok zarif farklılıklar, şaşırtıcı teknolojik değişimler gösteriyor...

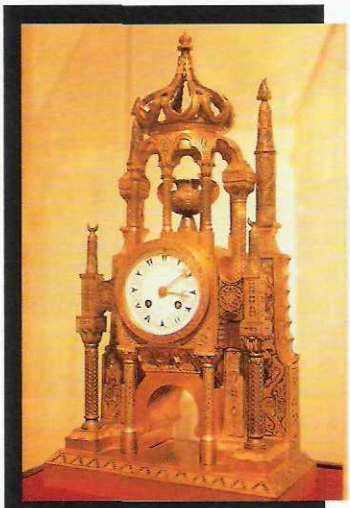

1900, Lenz Kirch imzalı, Avusturya boy saati.

MEKANİK HARİKASI İNGİLİZ SAATLERİ

Koleksiyonda, Fransız saatlerinin ardından ağırlıklı yer tutanlar, İngiliz saatleri... Ağırlıkla çalışan, ayaklı, müzikli, takvimli, salyangoz tertibatlı bu saatlerin dış kasalarının malzemeleri, ahşaptan, bağaya, gümüşten kristale uzanan çeşitlilikte...

İngiliz saatlerinde, bazen dişlilerin ara çatılar kullanılarak sırt sırta dizildiği ya da tek çatı altında salyangoz tertibatı ile farklı bir konstrüksiyonun kullanıldığı görülüyor. Çeyrek çalara, müziğe, takvim tertibatına, susturuculara düşkün İngiliz saatleri naif, özen isteyen, her şeyi kendi içine hapsetmiş mükemmel mekanizmalardan

1891, Fransız yapımı konsol saati.

1896, Fransız yapımı altın kaplama saat.

19. Yüzyıl'ın ikinci yarısı; Fransız konsol saati.

merakediyorum@googlegroups.com

Camlı Köşk restore edildi

Osmanlı saraylarındaki 'alay köşkü' geleneğinin 19. Yüzyıl'daki temsilcisi olan Dolmabahçe Sarayı'ndaki Camlı Köşk, saraydaki Saat Müzesi'yle eş zamanlı olarak, restore edildi ve aslına uygun biçimde düzenlendi. Padişahın halk ile buluştuğu mekân olan Camlı Köşk, aynı zamanda, Dolmabahçe Sarayı'nın dış dünyaya açılan tek penceresiydi. Köşk, Mabeyn ve Muayede Salonu'nun arka bahçesini birbirinden ayıran bahçe duvarının içinden geçen uzun ve çift katlı bir koridorla padişahın 'Hususi Dairesi'ne bağlanıyordu. Dolmabahçe Sarayı'nın selamlık ve harem bölümlerinin ziyaretçileri, 31 Aralık'a kadar, Camlı Köşk'ü de ücretsiz olarak gezebilecekler...

FOTOĞRAFLAR: MİRHAN BİLİR

oluşuyor...

19. Yüzyıl'da Fransız saatleri seri üretime geçerken, İngiliz saatleri el yapımı mekanizma ve dış kasaları ile tamamıyla ustasını yansıtmış.

Aynı mekanik konstrüksiyonu kullanan Alman ve Amerikan saatleri daha çok duvar saati olarak, 19. Yüzyıl sonu, 20. Yüzyıl başına işaret ederken, Fransız mekaniği tarzındaki Avusturya saatleri küçük, şık, porselen masa saatleri ve türünün en iyi örneği o klasik ahşap Viyana duvar saatleri ile kendini göstermiş.

'ÖMÜR TÜKETEN' OSMANLI SAATLERİ

Batı'da saatçilik, filozof ve matematikçilerle birlikte yürürken, Osmanlı'da bunun karşılığı muvakkitler olmuş. Zamanı, kameri veya rumi aya göre, hicri ve miladi yıllara göre çizelgeler ve göstergelerle hesaplayabilen bu kişiler, İslamiyet'teki ibadet saatlerinin kesinliği nedeniyle zamanı çok net bilmek zorundaydılar.

Mekanik saatlerin çoğu ustası da astronomik saat konusunda bilgili ya da en büyük Türk saat ustaları gibi Mevlevi dedeleri idiler. Bu mekanizmanın zamanı nasıl

ölçtüğü artık bilindikten sonra, bunu tamamen kendine has bir kurgu, içe dönük bir anlayış, bununla beraber türbülon eşapman gibi mekanik saatin doruk inceliği ve işçiliği ile birleştiren Türk saatçileri, iskelet saat formundaki, bu içi dışı, her hareketi, her dönüşü görünen saat tarzının üstün örneklerini vermişler.

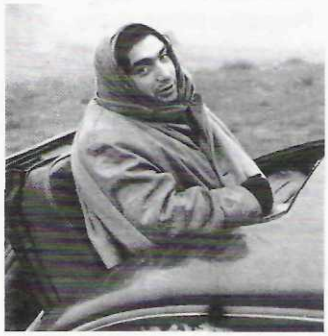
Dolmabahçe Sarayı Saat Müzesi koleksiyonunda, ömrü boyunca bir, en fazla iki saat yapmış Mevlevi saatçilerin en büyüklerinden Eflaki Dede'nin, Mehmet Muhsin'in ve Mehmet Şükrü'nün de saatleri bulunuyor.

Osmanlı yapımı saatler, müzenin 3. salonunda sergileniyor (sağda, en üstte). **19. Yüzyıl'ın ikinci yarısı, Fransız konsol saati** (sağ üstte). **Fransız yapımı saatler, Saat Müzesi'nin ilk salonunda sergileniyor** (sağda).

Capa'dan Türkiye fotoğrafları

Dünyanın en büyük savaş fotoğrafçısı olarak kabul edilen Robert Capa'nın *(üstte)* 1946 yılında bir belgesel hazırlamak için geldiği sırada Türkiye'de çektiği fotoğraflar ilk kez gün ışığına çıkıyor. Capa; İstanbul, İzmir ve Ankara fotoğraflarıyla, 22 Kasım'a dek Yapı Kredi Kültür Merkezi'nde olacak.

Küratörlüğünü Richard Whelan'ın yaptığı "Capa Türkiye'de" aldı sergide tarihi/mimari doku, eski İstanbul, Cumhuriyetin ilk yıllarının Ankara'sı, siyaset adamları, gündelik hayat iç içe giriyor; 1946 yılı Türkiye'sinin sesleri, renkleri karşımıza geliyor...

Robert Capa'nın Türkiye macerası; Marc of Time tarafından 1946'da bir Türkiye belgeseli yönetmek üzere görevlendirilmesiyle başlar.

Fotoğrafçı, çekimler için araştırmaya pek zaman bulamasa da İstanbul'un saray ve camilerinden Ankara'nın çağdaş yapılarına, Çanakkale Boğazı'nı koruyan bir garnizondan sınırları denetleyen bir hava üssüne, Boğaziçi'ndeki balıkçılardan köylerdeki tütün üreticilerine, Cumhurbaşkanlığı makamındaki İnönü'den Demokrat Parti'nin bir toplantısına kadar Türkiye'yi neredeyse eksiksiz biçimde belgelemeyi başarır.

'Posta Kutusu' çıktı

Genel olarak "posta kültürü", özel olarak "mektup edebiyatı" üzerine yayın yapmak için yola çıkan Posta Kutusu'nun ilk sayısı 'Güz 2003' çıktı. Posta Kutusu, neredeyse unutulan "elyazısı"yla "yazma eylemi" ve yazı takımları, özellikle dolmakalem kültürü gibi olgular üzerinde de durmayı amaçlıyor. Bu doğrultuda da "Mektup Yazma Yarışması"nın duyurusunu ilk sayısında yapıyor... Posta Kutusu, her sayı "posta" temalı bir ek kitap veriyor. İlk sayının eki, Gültekin Emre'nin hazırladığı Posta Şiirleri seçkisi...

Turgut Kut ve Feridun Andaç'ın yayın, Sadık Karamustafa'nın tasarım danışmanlığını yaptığı Posta Kutusu'nun yayın yönetmenliğini Turgut Çeviker yapıyor. 248 sayfa, 90 gr. ofset kâğıda dört renk olarak basılan Posta Kutusu, Dünya Yayıncılık tarafından yayımlanıyor.

Çanakkale Şehitleri arşivi hazırlandı...

Türkiye'nin internet ortamındaki ilk 'sanal' savaş müzesi olan 'gallipolidigger.com', geçtiğimiz ay önemli bir çalışmaya imza attı. Genel Kurmay Başkanlığı'nın katkılarıyla, 48 bin 158 Çanakkale şehidine ait bilgileri düzenleyen site yöneticileri, şehitlere ait detayları bir araya getirdiler.

Site yöneticilerinden Onur Akmanlar, bu çalışmayla ilgili olarak, "Şehit aileleri ve konuya ilgi duyan kişiler tarafından ulaşılması zor olan bu bilgileri internet ortamına aktararak bu konudaki eksikliği gidermek istedik. Bu çalışmada, şehitlerin geldikleri illere göre kayıtları bulunuyor; birlikleri, rütbeleri, baba adları, lakapları, nerede öldükleri, ölüm tarihleri... Özellikle yakınlarının geçmişini merak edenler, başlangıç olabilecek temel bilgilere sahip olacaklar" diyor.

merakediyorum@googlegroups.com

'Belgesel Sinema' dopdolu

Leni Riefenstahl

Belgesel sinema alanında ülkemizin tek yayın organı olan 'Belgesel Sinema' dergisinin üçüncü sayısı çıktı. Belgesel Sinemacılar Birliği (BSB) tarafından yayınlanan dergi, 156 sayfalık İlkbahar-Yaz 2003 sayısında yine birbirinden önemli konulara yer ayırıyor.

1960'lı yılların sonunda bir grup genç sinemacının bir dergi etrafında toplanarak başlattığı 'Genç Sinema' hareketi, ilk kez kapsamlı bir dosya halinde ele alınıyor. 1968-1971 yılları arasında toplam 16 sayı çıkan dergide yer almış yazılardan seçmeler ve makalelerin eksiksiz bir dizinini de içeren dosya, dönem üzerine kaleme alınmış değerlendirme yazılarıyla zenginleşiyor.

'1001 Belgesel Film Festivali' kapsamında düzenlenen 6. Uluslararası Belgesel Sinemacılar Konferansı'nda yerli ve yabancı katılımcıların sunduğu "Küreselleşme ve Belgeselci Kimliği" konulu bildiriler, Belgesel Sinema'nın bir başka bölümünü oluşturuyor.

Geçtiğimiz günlerde 101 yaşında ölen Nazi döneminin ünlü sinemacısı Leni Riefenstahl'ın "belgeselci" kimliğini tartışmaya açan bir yazı, Estela Bravo ile üzerinde çalıştığı son projesi üzerine yapılmış bir söyleşi, Michael Moore'un sinema kariyerini ve Theo Angelopoulos sinemasını konu alan makaleler derginin diğer yazıları arasında yer alıyor.

'İlber Ortaylı ile...'

Engin Atatimur'un yapım ve yönetiminde, TRT Belgesel Programlar Müdürlüğü'nce hazırlanan 'İlber Ortaylı İle...' adlı belgesel program, her Pazar saat 22:05'te, TRT 2 ekranlarında tarih meraklılarıyla buluşuyor. Programın tekrarı da her Cumartesi, saat 16:10'da yayımlanıyor. Belgeselin ilk bölümünde 'Tarih Nedir?' konusunu ele alan Ortaylı, her hafta başka bir konuyu inceleyecek.

Artium Sanat Evi'de güz müzayedesi...

Geleneksel ve çağdaş Türk resmi müzayedelerinin önemli isimlerinden 'Güz Müzayedesi', 9 Kasım'da, saat 14:00'te, Esma Sultan Yalısı'nda gerçekleştirilecek.

Müzayedede Hoca Ali Rıza, Vecihi Bereketoğlu, Necdet Kalay, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Burhan Uygur, Fikret Mualla, Fahr El Nissa Zeid, Turan Erol, İbrahim Safi, Nuri İyem, Leyla Gamsız, Fethi Karakaş gibi Türk resminin önde gelen isimleri yer alacak.

Müzayedede ayrıca Hamit Aytaç, Halim Efendi, Sami Efendi, Necmettin Okyay gibi hat sanatı ustalarının eserlerine de yer verilecek. Rüştü Sungur tarafından yönetilecek müzayedenin Osmanlı Hat Sanatları bölümünü, alanının uzmanlarından İbrahim Manav sunacak.

Artium Sanat Evi, girdiği yeni yapılanma süreciyle birlikte Teşvikiye'deki yeni mekanında hizmet vermeye başladı. Arkas Holding ortaklığıyla yeni bir dinamizm kazanan Artium Sanat Evi'nin yeni mekanında resim restorasyonu alanında donanımlı bir laboratuar da yer alıyor.

'Gölgede Kalan 7 Ressam'

Eczacıbaşı Sanal Müzesi, Kasım ayında, az tanınan '7 Ressam'ın sergisine ev sahipliği yapıyor. *'www.sanalmuze.org'* adresinde bulunan sergide, 19. Yüzyıl sonlarına doğru, o dönemde manzara ve nutürmort konularının yanı sıra ilginç figüratif resimlere de imza atan Şehit Hasan Rıza, Bahriyeli İsmail Hakkı, Ömer Adil, Ahmet Münip, İzzet Ziya'nın insan ve tarih konulu resimleri yer alıyor *(solda; Sanayi-i Nefise Mektebi öğretmenlerinden ressam Ömer Adil'in 'Kızlar Atölyesi' adlı tablosu).*

Bilgi'de sinema

İstanbul Bilgi Üniversitesi Kuştepe Kampüsü'nde kurulan "Bilgi'de Sinema", Kasım'da yeni sezonuna başlıyor.

"Bilgi'de Sinema", Avrupa Sineması örneklerinin ağırlıklı olduğu Kasım 2003 programında 8 filmden oluşan bir "Fransız Polisiye Filmleri" seçkisi sunuyor. İstanbul Fransız Kültür Merkezi'nin katkılarıyla gösterilen bu filmler arasında, François Truffaut'nun "Vivement Dimanche! / Neşeli Pazar!"(1983), Bertrand Tavernier'nin "L.627"(1992) ve Claude Chabrol'un "Inspecteur Lavardin / Müfettiş Lavardin" (1986) adlı filmleri bulunuyor.

Sinemaseverler Kasım ayında ayrıca, Ankara Sinema Derneği tarafından hazırlanan "9. Avrupa Filmleri Festivali - Gezici Festival" programıyla Anadolu'yu gezmekte olan "İsveç Sineması"ndan Ingmar Bergman'ın "Scenes From A Marriage / Bir Evlilikten Manzaralar"(1973) ve Roy Andersson'un "Gilliap" (1975) filmlerini izleme olanağına sahipler.

merakediyorum@googlegroups.com

'Fantazya Çok Para Yok'

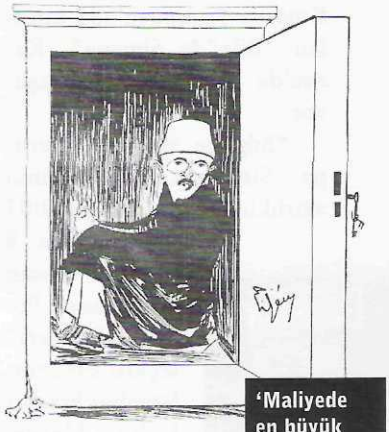
Osmanlı Bankası Müzesi, kendi projelendirdiği bir sergiye ev sahipliği yapıyor. "Fantazya Çok Para Yok - Karikatürlerle Bir Borç Ekonomisinin Tarihi (1874-1954)" adını taşıyan karikatür sergisi, I. Meşrutiyet öncesinden Osmanlı borçlarının son taksidinin ödendiği 1954 yılına kadar uzanan dönemi gözler önüne seriyor. 15 Şubat'a kadar açık kalacak sergide yer alan 200'e yakın karikatür, dönemin önemli ekonomik olaylarına mizahi bir açıdan yaklaşarak, günümüzün sorunlarına gülümseyerek bakmamızı sağlıyor.

Sergideki karikatürler, 1874'te Galata bankerlerinin yaşadığı krizden, Avusturya mallarının boykotuna; Maliye Nazırı Cavit Bey'in borç bulabilmek için Avrupa kapılarını aşındırmasından, I. Dünya Savaşı sırasında 'iç borçlanma' kavramının ve 'yeni zenginlerin' ortaya çıkmasına, birçok ekonomik olaya tanıklık ediyor.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son ve cumhuriyetin ilk yıllarının konu edildiği serginin arşiv taramasını karikatür tarihçisi Turgut Çeviker, küratörlüğünü ise Behiç Ak ve Tan Oral yaptı. Sergileme tasarımını Bülent Erkmen'in hazırladığı projede, Prof. Dr. Suut Doğruel ekonomik konularda danışmanlık görevini üstlendi. Serginin hazırlık aşamasında, 1860'lardan 1950'lere uzanan mizah tarihinin en önemli dergilerinden binlerce karikatür tarandı. Karikatürlerin bilgi ve künyelerinin yer aldığı bir de kitap hazırlandı.

Behiç Ak, "Sergi, karikatürlerde kullanılan semboller ve imgeler ışığında 'borç ekonomisinin tarihi'ne odaklanıyor. Karikatürlerdeki ekonomik ve sosyolojik benzerliklerin günümüzde de var olması, sergiyi çok daha ilginç kılıyor" diyor. İzleyicilerin "alışılmış" bir karikatür sergisiyle karşılaşmayacaklarını söyle-

'Maliyede en büyük kıymet.' *Cemil Cem, Kalem, 1909, s. 43.*

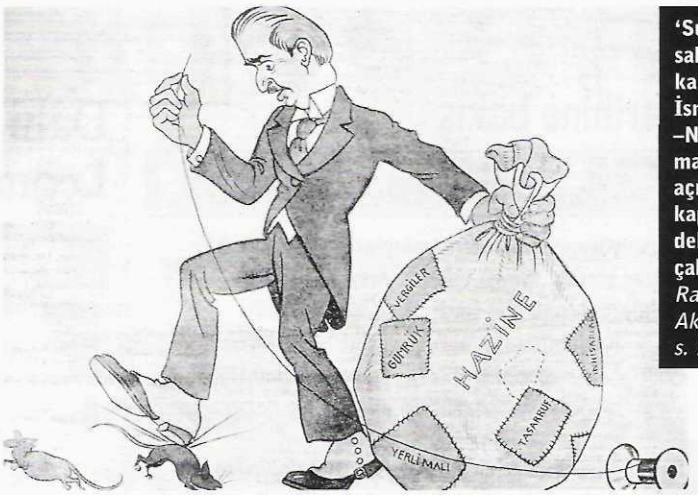
FOTOĞRAF: MİRHAN BİLİR

'Londra'da toplanan İktisat Konferansı münasebetiyle: Taymis nehri kenarında bir temaşa!.. Dünya: –Sen mi batıyorsun, ben mi?!' *Ramiz Gökçe, Akbaba, 1933, s. 18*

yen Ak, karikatürleri "yapıt" değil "belge" olarak sunduklarını belirtiyor.

Serginin hazırlık aşamasında, Hayal, Çıngıraklı Tatar, Tiyatro, Meddah, Çaylak, Kalem, Cem, Dalkavuk, Geveze, Karagöz, Diken, Aydede, Akbaba, Zümrüdüanka, Yeni Köroğlu, Karikatür, Markopaşa, Amcabey ve Dolmuş gibi, 1870-1954 yılları arasında yayımlanan önemli mizah dergilerinin yanı sıra, 50'ye yakın karikatür albümü tarandı.

'Su-i istimal salgını karşısında.. İsmet Paşa: –Ne pis, ne hain mahluklar.. Ben açıkları kapadıkça onlar delmeğe çalışıyorlar!..' *Ramiz Gökçe, Akbaba, 1930, s. 740*

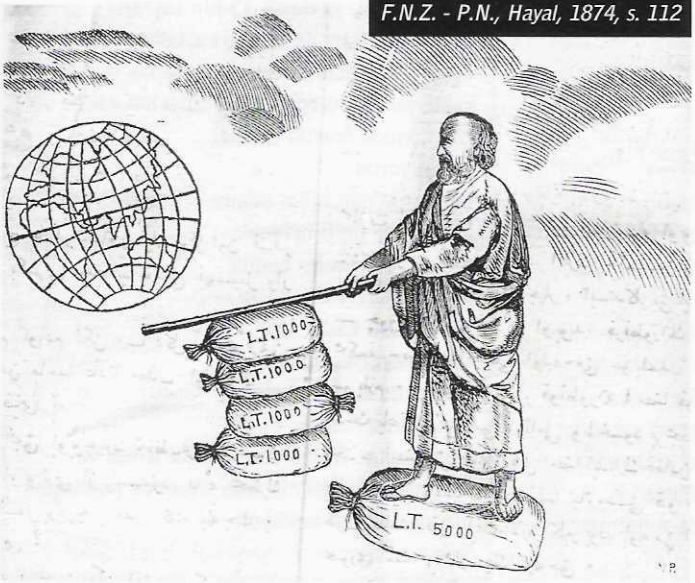
Toplam 50 bin sayfalık araştırmanın sonunda belirlenen yaklaşık bin karikatürden 200 tanesi sergilenmek üzere seçildi. Aralarında Nişan G. Berberyan, K. Ofsanadassis, Santr, Cemil Cem, Sedat Nuri İleri, Halit Naci, Mehmet Baha, D'Ostoya, L. Andreas, A. Rigopulos, Phatrakas, Sedat Simavi, Ahmet Rıfkı, Münif Fehim, Cemal Nadir Güler, Ramiz Gökçe, Ratip Tahir Burak ve Turhan Selçuk'un yer aldığı 41 karikatürcünün eserlerinden oluşan sergi, dönemin önemli ekonomik olaylarını karikatürlerin tanıklığıyla anlatıyor.

'Hacivat – Karagözüm, bu ne hazine! Bu ne servet!.. Yumurtalardan altınlar çıkıyor. Karagöz – Nihayet altın yumurta yumurtlayan tavuğu buldum!.. Kağıt para yediriyorum... Altınlar yumurtluyor.' *Anonim, Karagöz, 1918, s. 1063 (Tavuk: 'İstikraz-ı Dahili)*

Osmanlı bütçesini çatlak küpe benzeten "Doldurabilene aşk olsun" altyazılı karikatür, I. Meşrutiyet dönemini en iyi anlatan karikatür olarak sergide yer alırken, ekonomik buhran, işportadan dükkana geçiş, borçlanma (istikraz), yeni zenginlerin ortaya çıkışı gibi konular karikatürlerin malzeme konusu olmuş. Kimi karikatürlerde Varlık Vergisi'nin de desteklendiği göze çarpıyor...

Bilgi için: (212) 292 76 05
www.obmuze.com

'İşte Arşimet şimdi buldu aradığını.' *F.N.Z. - P.N., Hayal, 1874, s. 112*

DÜZELTME: *Ekim ayında, bu sayfalarda yayımlanan Semiha Berksoy Retrospektif Sergisi haberinde, Kutluğ Ataman'ın ismi 'Kutlu' şeklinde yer almıştır; düzeltir, özür dileriz... P.T.*

merakediyorum@googlegroups.com

◆ HAZIRLAYAN: TANER GÜDÜKOĞLU

20. Yüzyıl tarihine bakış

20. Yüzyıl, bugünün dünyasını şekillendiren olayların yer aldığı bir çağ idi. İmparatorluklar yıkıldı, sanayi devrimi meydana geldi, dünya savaşlarında binlerce insan can verdi. Bu çağın olayları hakkında bilgi almanız için 'www.newsplayer.com' adresinde muhteşem bir kaynak sizleri bekliyor. Tarihe damgasını vurmuş olayların kısa filmlerini izleyebildiğiniz site, 1880'den günümüze kadar gelen geniş bir arşive sahip. Burada hem yıllara, hem de merak ettiğiniz konu başlığına göre arama yapabilirsiniz. Alfred Hitchcock'la yapılmış bir röportajı da, Berlin Duvarı'nın yıkılışını da bu sitede izleyebilirsiniz...

Florence Nightingale'in umut eli

Bütün dünyada, çağdaş hemşirelik mesleğinin kurucusu olarak tanınan İngiliz hemşire Florence Nightingale, Kırım Savaşı'nın başlamasıyla, Osmanlı devletinin müttefiki olan İngiliz ordusundaki yaralılara bakmak üzere, 4 Kasım 1854'te İstanbul'a gelmişti. Hemşirelik mesleğinin sevilmesi yönünde büyük uğraş verdiği bilinen Nightingale'in 90 yıllık yaşam öyküsünü araştırmak isteyenler, aşağıdaki kaynaklara başvurabilirler.

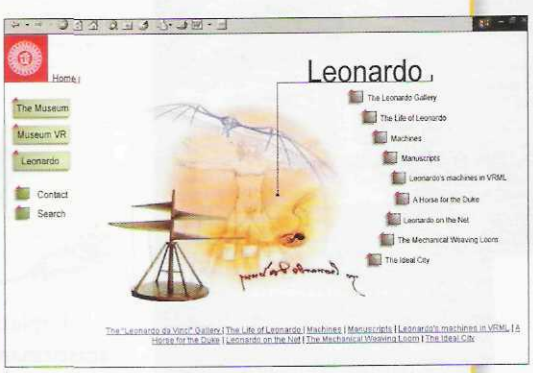
www.florence-nightingale.co.uk
http://clendening.kumc.edu/dc/fn/floalpha.html
www-gap.dcs.st-and.ac.uk/~history/PictDisplay/Nightingale.html

'Birimiz gitmeli...'

İrlandalı yazar Oscar Wilde, çalkantılı yaşamının ardından geride edebiyat dünyasında büyük saygı gören bir çok eser bıraktı. Bu eserlerin tümünü 'www.planetmonk.com/wilde/' adresinde okuyabilirsiniz. Sanatının zirvesinde, cinsel tercihi yüzünden iki yıl ağır hapisle cezalandırılan yazarın yaşamı, 1900 yılında, duvarında 'birimiz gitmeli' yazan bir otel odasında noktalanır. Ayşe Akdeniz'in yazdığı makalede, Oscar Wilde'ın çalkantılı yaşamı ve eserleri hakkında ilginç notlar bulabilirsiniz:
www.sansursuz.com/default.asp?yz=36&h=31358

Dâhi bir bilim adamı: Leonardo da Vinci

Şu ana kadar yeryüzünde yaşamış nadir dâhilerden biri olarak kabul edilen Leonardo da Vinci, en ünlü tablolarından biri olan Mona Lisa'yı 3 Kasım 1507'de yapmaya başladı. Bugün, Louvre Müzesi'nde (www.louvre.fr) bulunan bu tablo, her yıl yüz binlerce ziyaretçiyi kendine çekiyor.

Zamanının büyük bir kısmını fizik, anatomi, mimarlık ve havacılık alanındaki çalışmalarına ayıran Leonardo da Vinci, çok büyük buluşlara imza atmıştı. Kendi çizimleri ile desteklediği, yaklaşık 13 bin sayfalık çalışma notları arasında, kuşların uçuşundan, böbreklerin iç yapısına, Ay'ın kraterlerinden, optik çalışmalarına kadar bir çok konuda önemli bilgiler yer alıyordu.

Leonardo'nun bilim adamı kimliği ile ilgili belgeler, notlar ve çizimler bugün internet üzerinde, en az Mona Lisa kadar ilgi toplamayı başarıyor. Leonardo da Vinci'nin buluşlarını merak ediyorsanız, Milan'daki Ulusal Bilim ve Teknoloji Müzesi'nin web sitesinde muhteşem bir kaynak sizi bekliyor: 'www.museoscienza.org/english/leonardo'

Vatikan belgelerindeki Müslüman köleler

popüler
tarih

Nika İsyanı

populer.tarih@dunya.com Kasım 2003 Sayı 39 3.500.000 TL

ISSN 1302-6577
DUNYA Yayıncılık

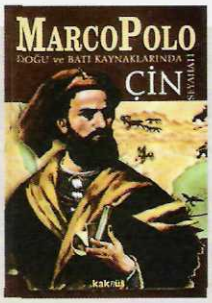
SARAYDA BAYRAMLAŞMA

Tarih
Popüler Tarih ◆ KASIM 2003 ◆ SAYI 39
SARAYDA BAYRAMLAŞMA ◆ NİKA İSYANI ◆ MÜSLÜMAN KÖLELER

merakediyorum@googlegroups.com

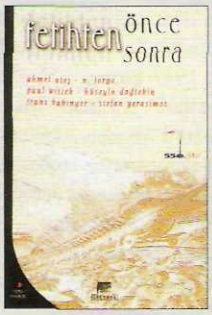
Osmanlı Dünyası ve İnsanları (Seyyahların gözüyle; 1530-1699)
Gülgün Üçel-Aybet
İletişim Yayınları, 2003, İstanbul

Marco Polo
Doğu ve Batı Kaynaklarında Çin Seyahati
Milton Rugoft
Kaknüs Yayınları, Ağustos 2003, İstanbul

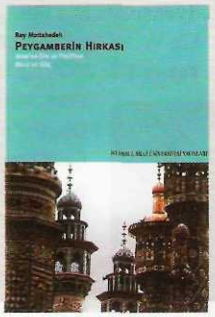
Fetihten Önce Fetihten Sonra Makaleler
Gelenek Yayıncılık, Mayıs 2003, İstanbul

İstanbul'un Fethi
Feridun Dirimtekin
Gelenek Yayıncılık, Mayıs 2003, İstanbul

Peygamberin Hırkası (İran'da Din ve Politika, Bilgi ve Güç)
Roy Mottahedeh
Bilgi Üniversitesi Yayınları, Ağustos 2003, İstanbul

Yemek kültürü: Tarihin bir parçası

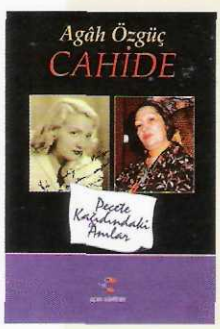
Ulusların zengin yemek kültürleri, onların tarihinin bir parçasıdır. Bu açıdan bakıldığında, Türk ve Yunan mutfaklarını, 'Aynı Sofrada İki Ülke' başlığı altında ele alan Engin Akın ve Mirsini Lambraki'nin çalışmaları, dikkate değer bir çaba oluşturuyor. Tariflerini verdikleri yemeklerin ötesinde, örneğin 'Yunan mutfağında sebze ve bakliyat' gibi bölümlerle iki komşu yemek kültürünün tarihî arka planını da aktarmaya çalışan yazarların, bugüne kadar bu alanda yapılmış çalışmalara önemli bir katkı getirdikleri muhakkak... Üstelik bu çalışma, yapısına uygun bir fotoğraf zenginliğiyle birlikte kitaplaştırılmış...

Türk-Yunan Mutfağı
Engin Akın ve Mirsini Lambraki
Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Eylül 2003, İstanbul

Peçete kağıtlarındaki anılar

Selim İleri'nin deyişiyle, "Türk sinemasını an be an saptamaya çalışan" yazar ve araştırmacı Agâh Özgüç bu kez Cahide Sonku'ya odaklanıyor. 40'lı yılların Cahide Sonku'su, Hikmet Feridun Es'li, Haldun Taner'li kuşakların hayranlık dolu bakışlarla Türk tiyatro ve sinemasında izledikleri bu 'unutulmaz sarışın'ı ile Agâh Özgüç, ilk kez ucuz bir meyhanede karşı karşıya gelir. Ve gerçekten, peçete kağıtlarına yazılan bu izlenimler, Cahide Sonku'nun son anılarıdır. Sodalı votka bardakları arasında şekillenen bu anılar, çizgi dışı bir yaşamın sıcaklığını aktarırken, bir dönemin sinema olaylarına da ışık tutar.

Cahide
Agâh Özgüç
Uçan Süpürge Yayını, Mayıs 2003, Ankara

20. Yüzyıl tanıklıkları

Yirmi yılı aşkın gazetecilik deneyiminin ardından yeniden akademik kariyerine dönen Şahin Alpay, Bahçeşehir Üniversitesi'nde çalışmalarını sürdürüyor. Bu arada Alpay, 1982-2001 yılları arasında çalıştığı gazetelerde Türkiye'nin bilim, düşünce ve siyaset dünyasından 35 isimle yaptığı söyleşileri kitaplaştırdı. Bu görüşmeler, 20. Yüzyıl Türkiye'sinin son 20 yılına tanıklık ediyor. "*Türkiye'nin Tanıkları:* İçeriden Bakanlar" adlı bu çalışma aslında, Timaş Yayınları arasında Nisan 2002'de yayımlanan "Türkiye'nin Tanıkları: Dışarıdan Bakanlar" kitabının bir devamı niteliğinde. Bu iki kitap, Türkiye'nin 20 yıllık gündem konuları üzerindeki tartışmaların evrimine de hem içeriden hem de dışarıdan, ışık tutabiliyor.

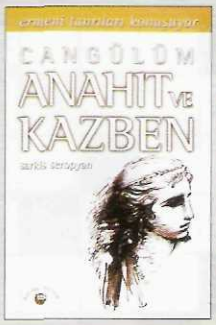
Türkiye'nin Tanıkları:
İçeriden Bakanlar
Şahin Alpay
Timaş Yayınları, Temmuz 2003, İstanbul

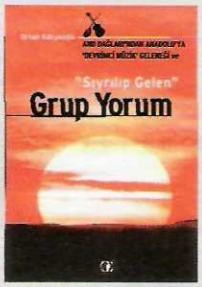
LÜTFÜ TINÇ
lutfi.tinc@dunya.com

İşaretten Konuşmaya (Dilin Kökeni ve Gelişimi)
Michael C. Corballis
Kitap Yayınevi, Temmuz 2003, İstanbul

Ermeni Tanrıları Konuşuyor
Sarkis Seropyan
Belge Yayınları, Mitos Dizisi, Nisan 2003, İstanbul

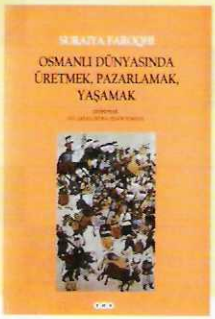

Grup Yorum
Orhan Kahyaoğlu
NeKitaplar / Dharma Yayınları, Eylül 2003, İstanbul

Faroqhi'nin makaleleri

Tarih yazımında arşiv belgelerini değerlendirme çabasıyla tanınan Ömer Lütfi Barkan ekolünün günümüzdeki en yetkin temsilcisi Suraiya Faroqhi'nin on dört makalesi, YKY'nin Toplumsal Tarih Araştırmaları' dizisinde, tek bir kitapta toplandı. Osmanlı toplumsal tarihinin değişik cephelerini ele alan bu on dört makale, 15. Yüzyıl'dan 18. Yüzyıl'a kadar uzanan süreci kapsıyor.

Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak
Suraiya Faroqhi
Yapı Kredi Yayınları, Eylül 2003, İstanbul

Bir 68'linin anıları

"Vietnam Savaşı bizim de savaşımızdı" diyen 68 kuşağının Türkiye'deki temsilcileri, artık anılarını kaleme alma zamanının geldiğine inanıyor olmalılar: Son birkaç yıldır, bu kuşağın anıları sökün etmeye başladı. Uzun bir süre yurtdışında yaşamış olan Deniz Kavukçuoğlu da bu kuşaktan. Önce ilkgençlik dönemine ilişkin anılarını (Alageyik Sokağı bir Liman mıydı?) şimdi de 60'ların ortalarından bugünlere uzanan serüvenli yaşam kesitlerini aktarıyor okura.

"Sen Vatan Haini misin Baba?"
Deniz Kavukçuoğlu
Doğan Kitap, Ekim 2003, İstanbul

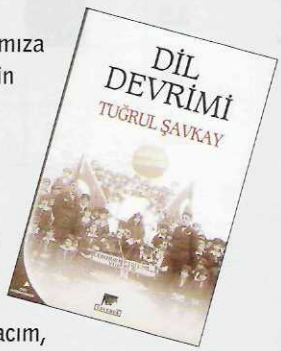
Şavkay'ın doktora tezi

Eylül ayı sonunda yitirdiğimiz sevgili Tuğrul Şavkay'ın yaşamı çok yönlüydü. Ama doğal olarak basında, bir 'yemek ustası' diye anıldı. Popüler olan bu yönüyle söz edildi sevgili Tuğrul'dan... Onun hakkında yazı yazanlar, tabii ki Tuğrul'un bir nezaket abidesi kişiliğinden, çok yönlülüğünden de söz ettiler; ondan, 'Her şeyi bilen adam' diye bahsettiler. Hürriyet Pazar'daki son yazısı, ölümünden sonra yayımlanırken, kadirşinaslık örneği olarak, ilgi çekici ve Tuğrul'un ruhunu okşayacak bir sunuş ile yayımlandı. Bu sunuşta, Tuğrul'un kıdemli çalışma arkadaşı sevgili Ahmet Örs'ün şu saptaması da yer aldı: "Gurme sıfatı onu küçültür, Tuğrul bir vizyon adamıydı." Saygı dolu bir heyecanla katıldığımız bu saptamaya, biz de bu ay, Tuğrul Şavkay'ın anısına, bir katkıda bulunmak istedik.

Konu, Tuğrul'un doktora tezi: Boğaziçi Üniversitesi İdarî Bilimler Fakültesi'nin Sosyoloji Bölümü'nden 1979'da mezunu olan Tuğrul Şavkay, doktorasını da aynı üniversitenin Siyasal Bilimler Bölümü'nde yapar. Haziran 1996'da da Tuğrul, bu doktora tezini kitaplaştırır (Dil Devrimi, Tuğrul Şavkay, Gelenek Yayıncılık, 2002, İstanbul).

Kitaplaştırılan bu doktora tezinin ayrıntılarına girmeyi, meraklı okurlarımıza bırakıp, biz burada, Tuğrul'un kitap için kaleme aldığı Önsöz'ün can alıcı noktalarını aktaralım: "Kemalist Dil Devrimi ile ilgili bu çalışmanın bir lingüistik sorundan çok, siyasî bir anlayışı sergilemeyi hedeflemesini, çalışmanın birçok yerinde tekrarlanmış da olsa, çok önemli bir nokta saydığımı söylemek isterim. Amacım, Türk dilindeki önemli bir değişim sürecini anlatmak değil, ancak bu süreç sayesinde, dönemin siyasî anlayışını kavramaya yardım edecek bazı verileri ortaya çıkarmaktı. Dil Devrimi'nin oluşumu, burada bir amaç değil, aksine bir araç olarak görüldü. Amaç, bu sayede Kemalist kadroların milliyetçilik anlayışını, aynı kadroların meşruiyet iddialarının temellerini ve Devlet - Parti - Şef ilişkilerini analiz edeceklere ışık tutabilmekti."

Bu bakış açılarıyla Tuğrul Şavkay çalışmasında; Türkçe'nin özleştirilmesi çabalarının ötesinde, Dil Devrimi'nin Kemalist tarih teziyle bağlantılarını ortaya koyuyor ve 1930'lar Türkiye'sindeki Türkçülük anlayışına açıklık getiriyordu.

merakediyorum@googlegroups.com

Seçim yorgunu Turgut Özal

7 Kasım 1983: Günlerdir süren seçim kampanyasının ardından yorgun düşen Turgut Özal, bir önceki gün kazandığı zaferi belgeleyen gazete kucağında, kestiriyor...

12 Eylül sonrasının ilk milletvekili seçimleri, 6 Kasım 1983 günü yapıldı. Seçim kampanyası, başkanlığını Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in yaptığı Milli Güvenlik Kurulu'nun denetimi altında gerçekleşmişti. Kampanya kapsamında, 12 Eylül yönetimini ve bu dönemde yapılan icraatları eleştirmek yasaktı.

Halkın yüzde 92,3'ünün oy kullandığı seçimlerde, Turgut Özal'ın genel başkanlığındaki Anavatan Partisi (ANAP), oyların yüzde 45,1'ini alarak 212 milletvekili çıkardı ve tek başına iktidar oldu. Seçime katılan diğer iki partiden Halkçı Parti (HP) 117, Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP) 71 milletvekili çıkarırken; Özal, yoğun bir seçim kampanyasının ardından, Türkiye'nin 19. Başbakanı olmayı başardı.

Seçmen Özal dedi
Hürriyet

Cumhurbaşkanı Kenan Evren, 7 Aralık'ta, yeni hükümeti kurma görevini ANAP Genel Başkanı Turgut Özal'a verdi. Özal'ın 'Geçici Bakanlar Kurulu' listesi, 13 Aralık'ta Evren tarafından onaylandı. Yeni hükümetin güven oylaması da 24 Aralık'ta yapıldı. Turgut Özal başbakanlığındaki yeni hükümet, 65 çekimser, 115 ret oyuna karşılık, 213 oyla güvenoyu aldı.

merakediyorum@googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

BİLGİLENME K HERKESİN HAKKIDIR
merakediyorum@
googlegroups.com
http://groups.google.com/group/merakediyorum